

OTROK
IN KNJIGA
109

Bistveni novosti, ki ju je obravnavana avtorica vpeljala v slovenski slikaniški prostor, sta zgradba jezikovnega koda sporočanja s temeljnim besedilom in več vrstami intraikoničnega besedila in uporaba materialov za tekstilne šivarije.

Dragica Haramija, *Inovativnost avtorskih slikanic Manice Klenovšek Musil*

Vse svoje življenje je Rodari poskušal biti zaščitnik otrok, ne da bi bil ob tem preveč pokroviteljski. V vseh srečanjih z njimi so bili zanj izvor upanja in upora. In ta srečanja so zagotavljala kreativne iskricice za njegovo pisanje. Hranila so njegovo domišljijo in otrokom je poplačal s pisanjem nekaterih najbolj zapomnljivih pravljic, pesmic in romanov v italijanski literaturi, ki v sebi nosijo otroško potrebo in sanje po boljšem svetu. Toda Rodari je jasno pokazal, da so njihove potrebe naše potrebe, in če zapostavimo in zapustimo otroke, pravzaprav zanikamo svojo lastno človečnost.

Jack Zipes, *Srečanja z Giannijem Rodarijem*

Lepa, navidezno mehka, a trpka naslovna slika te številke revije *Otrok in knjiga* je tako zelo značilna za Oleynikova. Skoznjo zastrto, nevsiljivo in zadržano preseva nežnost. Primerno umerjena podoba ima poseben ritem in zaživi kot umirjeno pulziranje srca. S čuti. Ilustracijo preveva meditativno-duhovna razsežnost, podoba časa. Tudi našega. Danes. Nežna svetloba, kot dotik presežnega. Fin prijem, četudi zareže.

Tatjana Pregl Kobe, *Zakaj Igor Oleynikov, Andersenov nagrajenec, posluša Davida Bowieja*

Na ovitku:

Ruski ilustrator IGOR OLEYNIKOV je leta 2018 na knjižnem sejmu v Bologni prejel nagrado Hansa Christiana Andersena za leto 2018. Posebej za to številko revije, v kateri je objavljen tudi njegov portret, je poslal ilustracijo za naslovno stran.

/.../ sem vedno poudarjal, da so mladi bralke in bralci najmočnejša vojska na svetu; z vsako prebrano knjigo osvojijo nov svet in pri tem nikomur nič ne vzamejo; še več, bogatijo svojo pamet, besedni zaklad in ostrino pogleda na svet okoli sebe. Razgledanim ljudem je težko vladati, zato sem svoje delo pri Bralni znački vedno razumel tudi kot boj proti neumnosti in prostaštvu v odnosu do soljudi.

Slavko Pregl, *Delo v tem gibanju me je ves čas polnilo z velikim veseljem*
(60 let Bralne značke)

Ko pomislimo na pristočasno branje kot del kulturne biti sodobnega človeka, je Bralna značka s svojo inovativnostjo, vztrajnostjo in vraščenoostjo v zavest prebivalcev Slovenije izjemen primer v svetovnem merilu.

Festival OKO BESEDE tako v letu 2020 praznuje zavidljivo 25-letnico. Festival v svojem programu združuje simpozij (v sodelovanju z revijo *Otrok in knjiga*), okrogle mize, literarne matinee na pomurskih osnovnih in srednjih šolah, literarne in kritiške delavnice za študente in dijake Mlade oči, razstavo in podelitev nagrade večernica za najboljše slovensko mladinsko delo preteklega leta.

Nagrade in priznanja slovenske sekcije IBBY 2020

V zadnjih letih smo dobili kakovostne poučne stripe, ki poskušajo otrokom in mladostnikom približati različne ustvarjalce in zgodovinska obdobja. Te izdaje so imele velik medijski odmev, pomembno pa bi bilo, da bi si utrle pot tudi v šolski kurikulum, saj s kakovostnimi stripi učenci lahko dopolnijo znanje, ki ga morajo usvojiti.

Barbara Hanuš, *Ljudske (in avtorske) modrosti v stripih*

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV
*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

109

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkama na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina in Darka Tancer-Kajnih; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana decembra 2020

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovški trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovški trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vse številke do letošnjega letnika so v celoti dostopne v Digitalni knjižnici Slovenije oz. na portalu dlib.si

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe

SLOVENSKI KNJIŽNI ILUSTRATORJI 2. del

V reviji *Otrok in knjiga* bomo v nadaljevanjih predstavili nekaj pomembnih sodobnih slovenskih likovnih umetnikov, ki s svojimi ilustracijami širijo domišljajska polja mladih bralcev. V tem prispevku so predstavljeni ilustratorski opusi Jelke Godec Schmidt, Alenke Spacal in Pšenice Kovačič.

The Journal of Children's Literature will be bringing presentations of several renowned Slovene visual artists, enhancing the fantasy of young readers with their illustrations. The present article presents the illustrations of Jelka Godec Schmidt, Alenka Spacal and Pšenica Kovačič.

Ilustracija za otroke in mladino je slikovna govorica, ki soustvarja človekovo zavest, odločilno vpliva na otrokov psihični razvoj in ima odgovorno vzgojno-izobraževalno vlogo. Mladim bralcem prav knjiga večinoma predstavlja tudi prvo srečanje z umetniškim izrazom. V svetu, nasičenem s podobami dvomljive umetniške vrednosti, ki jih posredujejo sodobni komunikacijski mediji, je za dovtetne otroške duše izredno dragocena priložnost stika s kvalitetnimi ilustriranimi knjigami. So bogastvo za vse življenje.

Dobri ilustraciji naj ne bi zadoščal le termin ilustrativno kot ponavljanje nečesa, kar je že figurativno opisano z besedami. Ilustrator se glede na sporočilo suvereno odloči za klasičen ali inovativen likovni pristop. Dobra ilustracija pa ni le vzporedno ustvarjena vizualna podoba oziroma le dodatek k pripovedni vsebini, temveč je njena vzporedna pripoved.

Jelka Godec Schmidt

Po izjemnih uspehih slovenskih ilustratork – pravljíčark – tako pri nas kot na tujem so se v zadnjih desetletjih vzorovale in jim tenkočutno sledile tudi naslednje generacije ilustratork. Na tej osnovi je s samosvojimi likovnimi domislicami in z velikim slikarskim znanjem nastal tudi opus ilustratorke Jelke Godec Schmidt¹, ki

---

¹ Rodila se je 1. maja 1958 v Ljubljani. Po končani gimnaziji v Ljubljani je med letoma 1977 in 1982 študirala na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost. Že med študijem je risala in slikala tudi za otroke in se kasneje v celoti posvetila knjižni ilustraciji. Od prve razstave leta 1987

je v zrelih letih ustvarila povsem svoj svet, v katerem gradi svoje likovne interpretacije tako, da njeni pravljичno oživljeni liki docela zaposlujejo domišljijo otrok. Njene ilustracije, najpogosteje ustvarjene s suhimi pasteli (kredami) in tempero, so najboljši dokaz, da so klasičen način slikanja, veliko strokovno znanje in občutek za najmanjše podrobnosti (kadar dolgo riše majčkene, drobne figure uporablja zaradi natančnosti celo povečevalno steklo), ki jih mora kot prevajalka besede v sliko izluščiti iz notranjosti pripovedi, ter sposobnost avtorice za upodabljanje tako pravljичnega sveta kot sveta resničnosti prav tisto, kar jo med današnjimi ustvarjalci ilustracij uvršča med najboljše. Njen slog se od knjige do knjige spreminja in je odvisen od besedila, v katerega se avtorica vsakokrat res poglobi. Najprej se študijsko pripravi na upodobitev besedila in nato zamislim za ilustracije prilagodi izbiro papirja, velikost in tehniko. Nato – a ne nazadnje – se preda domišljiji kot skriti, a nepogrešljivi notranji nuji ustvarjalke za mlade bralce.

Do danes je z njenimi ilustracijami izšlo preko sto knjig, med katerimi so tudi učbeniki in drobne knjižice; prva knjiga, ki jo je ilustrirala, pa je bila *Marjanka Vsezrnalka* (pisateljice Branke Jurca), ki je s črno-belimi risbami izšla v zbirki Čebelica (Mladinska knjiga – odslej MK, 1980). Ta morda najbolj znana in uveljavljena otroška knjižna zbirka je pomembno vplivala na okus nekaj generacij otrok, saj je samo v njej od leta 1953 izšlo več kot štiristo drobnih del (prinaša ilustrirane izvirne in prevodne pravljice, zgodbe, pesmice, uganke ...). Ker gre za krajša besedila, je zelo primerna za začetniške bralce. Mnoge od teh majhnih in tankih knjižic – sedaj s trdimi platnicami in nekoliko večje – so se tako na podlagi besedila kot ilustracij uvrstile med vrhunske klasične dosežke. Med avtorji, ki so se ustvarjanju v tej zbirki prilagajali s posebno pozornostjo in ljubeznijo, ima pomembno mesto tudi Jelka Godec Schmidt z več kot desetimi naslovi. Na šestih kvadratnih ilustracijah, ki s temnim ozračjem sledijo pripovedi *Zvezda danica* (1992) hrvaškega pisatelja Luke Paljetka, so dokaj realistične figuralne podobe, podobno so zasnovane tudi celostranske kvadratne ilustracije za *Pripovedko o zamorskem kuharju Martinu* Jamesa Krüssa (1993), le da so tu v ospredju živalske figure in nenavadna arhitekturna notranjost in zunanjščina, ki dopolnjujeta pripoved. Podobno sta z ilustracijami čez dve strani oblikovani slikanici *Zajec – lažni bolnik* Sergeja Mihalkova (1995) in *Imenitniki z zelenega dvora* Vojana Tihomirja Arharja (1996). Živali so upodobljene tako, kot so nekdanji veliki slikarski mojstri slikali človeške podobe: zdijo se v resnici žive, kot bi se res gibale, govorile, dišale in imele dušo. Po ugankah, ki jih je napisala sicer (kasneje) izvrstna ilustratorica predvsem avtorskih slikanic Lilijana Praprotnik Zupančič, so za knjižico *To je ...* (1996) nastale stilizirane

---

je večkrat samostojno razstavljala. Med letoma 1985 in 1988 je sodelovala na mednarodnih razstavah ilustracije Sarmede v Italiji, od leta 1995 pa na vseh razstavah Slovenskega bienala ilustracije. Od leta 1980 redno objavlja ilustracije v *Cicibanu*, *Kekcu* (prej *Kurirčku*), *Pilu*, v reviji *Cicido* (stripa *Vrtec Pri veseli kravi* in *Cicibanda* sta med najbolj priljubljenimi), od leta 1985 tudi v reviji *Otrok in družina* ter ilustrira šolske učbenike in poljudno-izobraževalna gradiva. Za TV Slovenija je med letoma 1981 in 1983 oblikovala naslove in izdelala ilustracije za serijo oddaj *Mladi virtuozi*. Oblikovala je tudi lutke za lutkovno predstavo *Vrtiljak* (Gledališče Cveta Severja), didaktični igri *Skače, skače žabica* (DDU, 1983) in *Ptičji let* (Koče, 1990) ter več diplom, koledarjev in plakatov. Od leta 1983 je članica Zveze društev slovenskih likovnih ustvarjalcev in od takrat tudi samostojna kulturna ustvarjalca. Leta 1997 je prejela Levstikovo nagrado, leta 2004 na 6. bienalu slovenske ilustracije nagrado Hinka Smrekarja in leta 2019 Levstikovo nagrado za življenjsko delo. Živi in ustvarja v Ljubljani in v Bohinju.

ilustracije Jelke Godec Schmidt, ki poenostavljeno, a nazorno oblikujejo iskano rešitev – pojem, rastlino, največkrat žival. V *Lastovki* (1997), ki jo je o starkini svetlo modri barki s tem imenom, pa o temno zeleni barki Metulj deklice Marjance in o Zvezdnem pristanu napisala Henrietta Tremlett, je v ospredju preprosto intimna in neposredna likovna izpoved, na celostranskih ilustracijah pa je še posebej opazna ilustratorčina pozornost do drobnih detajlov. Mehko naslikana koroška pripovedka *Hvaležni medved* (2001) ima za celostno poslikavo, ki nosi besedilo znotraj podob, že na voljo večji prostor, nima pa več tiste krhkosti prvih otroških knjižic, ki so jo imele dotedanje Čebelice. Ilustracije za zgodbo *Pehar suhih hrušk* (2002) Ivana Cankarja so od ilustratorke zahtevale veliko priprav, da je lahko avtorjeve besede likovno prevedla v otrokom razumljiv jezik in jim približala čas s konca prejšnjega stoletja. V knjižici slovenskih basni *Zajec in lisica* (2004) ilustratorka s sončno barvitostjo potegne otroke v niz dogajanj in jih z radoživo barvno paletto popelje od enega do drugega prizora s kupom konturno izrisanih domislic.

V dogodivščinah slikanice *Žametni zajček ali Kako igrače oživijo* (DZS, 1994), ki jih je naslikala po poetični povesti Margery Williams, Jelka Godec Schmidt z motivi in likovnimi metaforami otrokom pričara ozračje pravljčnosti. Za otrokom privlačno vizualno predstavitev naslovne strani tega klasičnega literarnega dela je uporabila videz mehke patchwork tehnike kot ozadje rjavemu žametnemu zajčku, ki ga ima deček tako rad, da igrača oživi. Po sledih pripovedi se je ilustratorka zlahka podala v vizualno pripovedno avanturo. Nekje so igrače v različnih barvah in oblikah prispodobe resničnosti in čarovnije, nekje se ves gozd kopa v luninem siju in izžareva plemenito sporočilo o resničnosti različnih svetov, nekje je čudežna roža z nežnimi, smaragdno zelenimi listki in zlatim čašastim cvetom, iz katerega stopa vila. Pretresljivo lepa zgodba, vizualno podana s pravljčno sanjskostjo.

Za knjigo *Jaz sem vate, ti pa vame* (MK, 1994) Wolfa Harranta je ilustratorka ustvarila realistične črno-bele celostranske risbe s svinčnikom. Leta 1996 je prejela Levstikovo nagrado za ilustracije v knjigi *Bisernica – Slovenske kratke pripovedi za otroke 1945–1995* (MK, zbirka Sončnica, 1996), ki jo je v notranjosti knjige obogatila tudi s črno-belo risarsko tehniko. Besedila petdesetih slovenskih pisateljic in pisateljev, ki izrisujejo podobo sodobne slovenske kratke pripovedi za otroke po izboru literarne zgodovinarke in raziskovalke mladinske književnosti Marjane Kobe, so v slikarkini ekspresivno obarvani, k nadrealizmu nagnjeni govoricci dobila zgledno in poglobljeno oblikovalko s širokim pripovednim likovnim darom, ki pa se kasneje k črno-belim ilustracijam ni več vrnila.

Jelka Godec Schmidt rada riše in slika tradicionalne in sodobne pravljice, pesmi, didaktične ter igrive reči, poljudnoznanstvene in vzgojne pripovedi ter učbenike. Nekatere literarne zamisli tudi v svoji avtorski režiji in prav z avtorskimi slikanicami stripi za najmanjše je v slovensko vizualno pripoved vnesla največ novosti in svežine. Kot pravi: »V mladih letih sem vrsto let hodila k ritmiki in v glasbeno šolo, veliko sem presmučala in kolo je skoraj priraslo name, bila sem celo radijska igralka. Tudi šolski predmeti so me vsi zanimali skoraj enako. Tega ne pravim zato, da bi se hvalila, ampak zato, ker se mi zdi zanimanje za toliko različnih reči značilno tudi za moje delo².«

---

² Jelka Godec Schmidt, *O sebi*, Emka.si

Raznovrstnost njenega ustvarjanja kažeta tudi knjigi, ki ju je sama ubesedila: tako je z nizom podob, najrazličnejših motivov in barvnih ponazoritev ustvarjen priročnik za slikanje in risanje *Danes slikam, priročnik za risanje in slikanje* (MK, 1988), ki je leto dni kasneje v Zagrebu izšel tudi v hrvaškem prevodu, leta 1992 pa v poljščini pri varšavski založbi Kalliope. V knjižici je predstavila le likovne tehnike, otrokom ni želela sugerirati, kako naj rišejo. Za preprosto nazorno predstavitev tehnik je začela s svinčnikom in nadaljevala z ogljem, pasteli, voščenkami, torej s suhimi materiali, nato so prišli na vrsto črni in barvni tuši, akvareli, flomastri in tempere, kasneje pa je z lastnim besedilom nadgrajevala svoje ilustracije. »Če človek sam dela knjigo v celoti, je to prednost, ker jo lahko najbolje uskladi in uredi,³« je poudarila. Tudi kasneje je pri najuspešnejših rešitvah knjižice o ročnih delih iz papirja *Škarjice in dolgčas* (MK, 1995) prav uživala.

S poslušom za zgodovinske značilnosti se je Jelka Godec Schmidt poglobljeno in z zavidljivo natančnostjo lotila tudi velike izobraževalne slikanice *Skrivnosti zmajevega mesta Vere Šenica Pavletič* (MK, 1999). Prav filigransko izrisan starinski zemljevid Ljubljane z Ljubljano in z roko napisanimi glavnimi znamenitostmi nudi pomoč pri raziskovanju skrivnostnega mesta, po katerem zmaj Fredi vodi deklico in dečka. Že prva ilustracija njihovega srečanja na stopnišču pod košatim drevesom določa likovno podobo slikanice – na eni strani v vpadljivo dramatično inicialko prve besede naslova in manjšo nazorno ilustracijo ob strani ter na sosednji strani v ravnotežju veliko (skoraj) celostransko podobo, ki v načrtno puščeno belino dovoli krajši zapis, nekaj stavkov. Na naslednjih straneh so podobno pravljичno zgodovinsko prikazani še mestni piskači, povodni mož, kaznovanje goljufivih pekov in drugih nepridipravov, cesar v Ljubljani, Robov vodnjak, kapucinski samostan in na koncu – slovo. Vizualna zgradba slikanice je barvno enovita, vsebinsko duhovita, malce arhaična, a prav nič dolgočasna, natančno taka, da bralca pritegne.

Med vzgojne slikanice spadata knjižici iz zbirke Mala šola lepega vedenja, nastali na osnovi besedila Nataše Končnik Goršič, ki poleg privlačne zunanje opreme vabita tudi z duhovito živopisno naslovno ilustracijo in značilno poučnimi naslovi *Prosim in hvala ter Dober dan* (obe Slovenska knjiga, 2000). Za zbirko Povej mi (o slepoti in slabovidnosti) je ilustrirala knjigo Aksinje Kermauner *Tema ni en črn plašč* (MK, 2001). Tako kot pisateljica je tudi slikarka želela otrokom kar se da nazorno sporočiti, da niso sami, in jim predstaviti življenje vrstnikov, ki so drugačni. Dokaj realistično ilustrirana zgodba predstavlja petošolca Klemna, ki je na novoletni zabavi s prijatelji metal petarde, pri čemer mu je ena eksplodirala v roki in mu poškodovala tudi vid ter mu posledično nakopala težave v šoli. Poljudno poučna za otroke prvih razredov osnovne šole je tudi knjiga *O štirih prijateljih* (Morfem, 2009) Mojiceje Podgoršek, ki v slikaniški obliki z dokaj realističnimi ilustracijami glavnih likov predstavlja življenje in hobije štirih moravških 'velikanov'. Skozi ilustrirano zgodbo avtorici otrokom druge triade približata razmišljanja slovenskega znanstvenika, matematika in fizika Jurija Vege, pisatelja Frana Detelo, kiparja Tineta Kosa ter pesnika in dramatika Daneta Zajca. Še isto leto je z njenimi ilustracijami izšla vzgojno-poučna slikanica *Zobek Mlečko pri zobozdravniku* (Morfem, 2009) Helene Kraljič in izpod peresa iste pisateljice kartonka *Pojočne račke* (Morfem, 2009), primerna za najmlajše bralce, predvsem take, ki še ne znajo brati, lahko pa sodelujejo

³ Branko Sosič, *Pogovori o ilustracijah: Danes slikam, jutri ... – Jelka Godec Schmidt*, Delo, Književni listi, Ljubljana, 11. 5. 1989, str. 5.

s pomočjo staršev in vzgojiteljev. Nekaj let kasneje sta znova skupaj ustvarili v slikopisu predstavljeno življenje živali na kmetiji v kartonki *Na kmetiji* (Morfem-plus, 2017) s preprosto zgodbo in prijaznimi ilustracijami. Pri založbi Sidarta je leta 2015 izšla knjiga poučnih pravljic *Gorski vrt, za vse odprt* (2015) pisateljice in prevajalke Polonce Kovač in ilustratorke Jelke Godec Schmidt⁴, ki mlade bralce z duhovitimi zgodbami seznanjajo z vsemi letnimi časi in višinskimi rastlinskimi pasovi naših gora. Poleg ilustratorke vizualno žive upodobitve gorskih rastlin – »če jim namenimo le bežen pogled, sploh ne bomo opazili, koliko živega je na njih; če pogledamo natančno, pa bomo opazili, da je ilustratorka tudi rožam in drugim rastlinam skrbno vdahnila živo podobo«⁵ – ter gorskih resničnih in domišljjskih prebivalcev, so ob koncu vsake zgodbe s kratkimi strokovnimi opisi predstavljene tudi podobe tridesetih stvarnih gorskih rastlin, o katerih prav tako pripoveduje besedilo. Izvrstne ilustracije le-teh pa so delo upokojenega univerzitetnega profesorja botanike Vlada Ravnika, ki je profesionalno botanično znanje združil s svojo ustvarjalno žilico in ju pretil v umetniško risbo. Zanimiva kombinacija.

Desetletje po ilustracijah za knjigo *Miška, ki je rada takšna, kakršna je* (DZS, 1998), kjer se na notranjih straneh ritmično dopolnjujejo celostranske podobe z vinjetami, je ilustratorka znova osvojila pravljčni živalski svet s podobami v slikanici *Zgodba o volku in lisici* (Morfem, 2008) Mojiceje Podgoršek, ki mlade bralce usmerja k iskanju vrednot, kot je spoštovanje prijateljstva in dogovorov. Za ilustratorje je zelo pomemben lasten občutek za razumevanje predloženega besedila, za njegovo notranjo dramaturgijo in razplet, iz katerega izberejo tiste najbolj bistvene trenutke, ki zgodbo osmišljajo in so nosilci ključnih vsebinskih poudarkov. Tako razumevanje ilustratorskega poslanstva je tudi za Jelko Godec Schmidt bilo in je vse do danes ostalo motivna osnova za likovne rešitve ilustriranih knjig. Upodabljanju pravljčnega sveta, kjer so v ospredju zgodbe in miti o živalih, je še danes naklonjena, kar kaže tudi knjižica *Zlatorogove zanke in uganke* (Turizem Bohinj, 2017), naslikani junaki pa nastopajo tudi v računalniški aplikaciji in na tablah ob pravljčni poti v Ukancu. Živalskim podobam (z apliciranjem človeških lastnosti) in malce togim, a hudomušnim pravljčnim likom (ženici, čevljarju, kraljični ...) naklonjen pristop kažejo tudi številne ilustracije k šestim⁶ pravljicam iz zapuščine Milka Matičetovega v knjigi *Tristo zajcev* (MK, več ilustratorjev, 2019). Ilustratorka in ustvarjalka avtorskih slikanic Jelka Godec Schmidt nikoli ni nameravala početi kaj drugega. Po njenih besedah je na to, da je postala slikarka, verjetno najbolj vplivalo dejstvo, da je tudi njena mama – Ančka Gošnik Godec – slikarka. Odraščala je v pravljčnem svetu, med slovenskimi in tujimi slikanicami, ki so še danes navzoče v njenem spominu. Podobe iz otroštva pogosto uporablja pri svojem delu in iz tega časa se dobro spominja tudi sanj. Nekatere, ki so se ji pogosto ponavljale, je vpletla tudi v ilustracije knjige *Muca prede nitke zlate* (MK, 2003), za katero je Albinca Pesek izbrala in uredila svetovne uspavanke. Le redko so ilustratorko

⁴ Originalne ilustracije iz knjige Jelke Godec Schmidt *Gorski vrt, za vse odprt* so bile leta 2015 prikazane v razstavnih prostorih Triglavskega narodnega parka v Stari Fužini.

⁵ Gaja Kos, *Polonca Kovač in Jelka Godec Schmidt: Gorski vrt, za vse odprt*, Literatura, 29. 7. 2015 – <https://www.ludliteratura.si/kritika-komentar/polonca-kovac-in-jelka-godec-schmidt-gorski-vrt-za-vse-odprt/> (ogledano 12. 6. 2020)

⁶ *Ženica in muha, Vem za eno pravco, Čevljar in smrt, Zaklete kraljične, O kraljični, ki je znala rešiti vse uganke, Danes malo, jutri malo.*

zanimale statične podobe, to se je zgodilo samo v primerih, da ji je to narekovalo besedilo. V taki situaciji si je za dramatično ozračje pomagala s sanjsko privlačno kostumogafijo glavnih protagonistov, postavljenih v primerna – tokrat idilična! – ozadja. Njen slikarski talent je pri ilustracijah za to (več kot) upravičeno nagrajeno knjigo dobil poseben polet, njen prepoznavni slog pa je očarljivo umirjeno, čeprav v močnih zeleno modrih barvah naravnost zasijal⁷.

Na pravljčni zasnovi je napisana tudi sodobna zgodba v večkrat ponatisnjeni slikanici za predšolske otroke *Mala pošast Mici* mladinske pisateljice Majde Koren⁸ (MK, zbirka Deteljica, 2014), ki jo je Jelke Godec Schmidt ilustrirala s posebno naklonjenostjo. Najljubša igraca malega Šimna je nagajiva pošast Mici, ki mu jo je za rojstni dan poklonil stric Zlatko. Spi v škatli za čevlje, igra se, da leti z dežnikom, telefonira, se šminka, hodi po mestu in se zabava. Slikanica je polna njenih norčij, a prav Micina razigranost in prisrčna grdikavost z velikimi očmi in mehko dlako hkrati z dramatično razgibano vsebino dajejo ilustratorici ustvarjalni polet. Odnos med besedilom in ilustracijami je docela skladen in medsebojno dopolnjujoč, kar knjigi daje pravo bogastvo na ravni učinkovite sporočilnosti in umetniške dovršenosti.

Že pred desetletji je pisatelj Stane Peček (glasbenik in scenarist) izročil Jelki Godec Schmidt prvo zgodbo o škrtatih Mokronožcih in njuna delovna naveza pri seriji zgodb o teh škrtatovskih navihancih je postala stalnica. Od prve slikanice *Mokronožci* (Dolenjska založba, 1993), v kateri ilustracije spremljajo prigode Gašperja, Mihe, Nisemboltežarja in Čakca, so sledile slikanice *Šuštarček, krojaček in Mokronožci* (Studio 5, 2003), *Zmak* (Karantanija, 2007), *Z Mokronožci res ni dolgčas* (ZKD Trebnje, 2012) in *Mokronožci, še sreča, da ste tu* (ZKD Trebnje, 2018)⁹. Vseh pet ilustriranih slikanic žanrsko ohranja prvine ljudskih pravljic. Nekaj je resničnega, nekaj spremenjenega, tudi zaradi ilustracij pa so zlahka prepoznane nekatere lokalne znamenitosti, saj je dogajanje postavljeno v resnični prostor: škrtatje ne poznajo občinskih meja in so si Mirnsko dolino vzeli za svojo in v njej prav prijazno živijo. Do malčkov, ki se mu prikupijo, je še posebej dobrosrčen škrtat Maholik. Radovednim škrtatom je ilustratorica že na začetku vdihnila značilno podobo, pri tem pa je tudi sama hudomušno pomešala domišljijo z realnostjo ter si 'sposodila' pisateljev videz. Podobne karakterne značilnosti obeh avtorjev – radovednost, otroškost, zagnanost, optimizem in domišljija – so povezale besedne in vizualne upodobitve škrtatih norčij v preplet resničnosti in domišljije, domišljijsko vijuganje med podobami otrok in bajeslovnih bitij, zmajev, gradov, kraljičen in junakov. Pisatelj, ki je napisal toliko zgodb o Mokronožcih, je očitno naklonjen pravljicam kot umiku iz krutega sveta realnosti in vere v lepši jutri, v svet pravljic, kjer dobro vedno premaga zlo. Ilustratorica je sprejela njegovo naklonjenost dobremu, se poglobila v značaje in medsebojna razmerja glavnih protagonistov ter jim dala ustrezno podobo. S stilizacijo figur in fiziognomij je prevzela ljudsko pravljčniost pisateljevega sloga v opisovanju srečanja dveh svetov, naravnega in preprostega, ter mitološkega in mističnega.

⁷ Za ilustracije v knjigi *Muca prede nitke zlate* je leta 2004 na 6. slovenskem bienalu ilustracije prejela nagrado Hinka Smrekarja.

⁸ Majda Koren je za knjigo z ilustracijami Matjaža Schmidta *Mici iz 2. a* (MK, 2010) leta 2011 dobila Levstikovo nagrado, ko je že pred leti opisala Micine predšolske dni v kratkih zgodbah.

⁹ R. N., *Mokronožci so se vrnili*, Dolenjski list.si, 18. 11. 2018 – https://www.dolenjskilist.si/2018/11/18/208159/novice/dolenjska/Mokronozci_so_se_vrnili/ (ogledano 12. 6. 2020)

Že pri seriji slikanic o Mokronožcih je Jelka Godec Schmidt otroke spodbujala k razmišljanju, raziskovanju in potrpežljivosti, še bolj pa to drži za avtorske slikanice njene izjemno priljubljene serije o škratu Zgubi in kameleonu, ki so dosegle mednarodno prepoznavnost. Osnovane so bile premišljeno in postopoma že ob koncu prejšnjega stoletja, nato so potrpežljivo počakale na knjižne objave. Samo sebe ali kakšno neznano osebo si avtorica zelo rada predstavlja v drugih svetovih in drugih časih, zato si je izmislila potovalne zgodbe, ki jih je od leta 1999 objavljala v stalni rubriki revije *Ciciban* kar enajstkrat na leto. Škrat z visokim klobukom je popotnik, ki zmeraj in povsod izgublja reči, zato ga vsi kličejo Zguba. Kameleon – majhna, kuščarju podobna žival z zavitim repom, ki je vedno takšne barve kot njegova okolica in se zato lahko dobro skriva – pa je najboljši škrtov prijatelj in ga spremlja na vseh potovanjih. Da bi otroke pritegnila, si je avtorica izmislila iskalnice. Tako je v majhnem ležečem formatu najprej nastala slikanica *Škrat Zguba in kameleon* (MK, 2003), v kateri je ustvarila simpatična junaka, s pomočjo katerih otroci iščejo skrite predmete na slikah, polnih zanimivih podrobnosti, ter kmalu tudi nadaljevanje *Škrat Zguba in kameleon 2* (MK, 2004), kjer otroci na slikah, prav tako polnih drobnih podrobnosti, spoznavajo različna zgodovinska obdobja. Po izidu slikanice *Škrat Zguba in kameleon 3* (MK, 2006) je ugotovila, da sta njena glavna junaka prepotovala že ves svet in se s časovnim strojem potepala tudi po starih časih, zato se je odločila, da bosta prekrižarila svojo domovino Slovenijo. Slikanica *Škrat Zguba in kameleon – Po Sloveniji* (MK, 2012) je izšla v slovenski in angleški različici, namenjena pa je tako spoznavanju slovenske dežele kot tudi urjenju vizualnih spretnosti. Na potovanjih škrt Zguba najde v vsakem kraju nove prijatelje, mali bralci pa jih morajo poiskati v komaj pregledni množici likov in obrazov, ki se eden ob drugem tarejo ob rekah, na jezerih, v zasneženih hribih, na mestnih trgih ali v gozdu. Nenadkriljiva mojstrica v upodabljanju množice miniaturnih človeških in živalskih likov, dramatičnih in skrivnostnih ozadij, zgradb in različnih krajev v vseh letnih časih ter bolj ali manj znanih predmetov je hkrati scenaristka, dramaturginja in režiserka teh slikanic brez besed, kjer nastopajoča množica, zgoščena v majhnem prostoru knjižnih strani, pove tako zelo veliko. Vse štiri slikanice (ležečega formata), ki so izšle v Cicibanovi zbirki Mladinske knjige, so prevedene v več tujih jezikov, izšle so tudi na Japonskem, v Koreji in Indoneziji.

Kadar sta si besedilo in ilustracija slogovno že v izhodišču sorodni, je njuna izpovedna moč v končni obliki ilustrirane knjige ali slikanice močnejša. Pri večjih založbah je odločitev v rokah likovnega urednika, kar večinoma pripelje do kvalitetnih rešitev in posledično do dobrih knjig za otroke in mladino. Izjema so avtorske slikanice, kjer je avtor besedila in podobe združen v eni osebi. Jelka Godec Schmidt, ki je razvila svoj razpoznavni slog pri ilustriranju leposlovnih knjig, pa je povsem izvirna pri ustvarjanju svojih avtorskih slikanic, kjer se je poleg ilustratorskega mojstrstva izkazala tudi kot izvrstna pripovedovalka. Poleg serije slikanic o škratu Zgubi in kameleonu (slikovno so zgrajene na radovednosti mladega bralca, na njegovi sposobnosti popolnega vživetja v vizualno zgodbo, računajoč na njegovo sodelovanje – iskanje majhnih, skritih, drobcenih izzivov) je ustvarila še stripa za najmlajše *Vrtec Pri veseli kravi* (MK, 2011) in *Gremo v Vrtec pri veseli kravi* (MK, 2014). Pristrčne zgodbe prinašajo enaindvajset utrinkov iz vrtčevskega življenja, ki so jih mladi bralci od leta 2008 že spoznavali v redni rubriki *Cicibana* in *Cicidoja*. Upodobljeni živalski junaki (kozica, pujssek, račka, ovčica, žabica in zajček) preživljajo z vzgojiteljico kravo pestre vrtčevske dni, prav takšne, kot jih poznajo

otroci v vrtcu, njihovo pogovarjanje pa se v stripu dogaja v oblakih. Besedilo je s človeškimi lastnostmi upodobljenim živalim pravzaprav dobesedno položeno v usta (oziroma gobčke). Za te stripovsko zasnovane strani so značilni dinamični, filmsko zasnovani prizori in pogledi iz različnih zornih kotov, ki v končni fazi ponazarjajo razgibano dogajanje na sceni, kjer se pojavljajo glavni junaki.

S fantazijskim svetom se je Jelka Godec Schmidt prvič spopadla tudi kot pisateljica za mladino. Napisala in ilustrirala je domišljjski roman za otroke *Potovalnik* (MK, zbirka Sinji galeb, 2012), zgodbo o popotovanju dveh najstnikov po nenavadnih deželah. Dvanajstletni deček Filip po naključju pade v časovni eksperiment ostarelega profesorja Ulrika in njegove vnukinje Lize, zaradi česar zdrzne petdeset let nazaj, v čas, ko še niso poznali računalnikov, mobilnih telefonov in drugih, danes povsem običajnih reči. V Lizi je kot pisateljica upodobila kar nekaj svojih značilnosti. »Vsa čustvena stanja sem doživela. Tudi jezo. Pisanje sem doživljala kot film, ki sem ga režirala, včasih pa v njem tudi igrala ...¹⁰« Skupaj s (spet) izvirnim zemljevidom glavnih destinacij potovanja, napovedno ilustracijo in drugimi ilustracijami pa je bralcem omogočila še pogled na vizualno sceno svoje pripovedi.

Če so ilustratorke avtorske slikanice in stripi za manjše otroke duhovito ustvarjeni z gostobesedno in hkrati stilizirano risbo in z neverjetnim občutkom za detajle, pa so njene ilustracije za klasične Grimmove pravljice grajene s skoraj monumentalnimi zamislivi za sceno, z ekspresivnimi poudarki in s poslušom za barvno harmonijo kostumov in rahlo karikiranimi, a skoraj asketsko prikazanimi glavnimi liki. To se je kazalo že pri (skoraj) prijazni, večinoma bolj robustna kot ljubki figuralni upodobitvi Grimmovih *Pravljic* (MK, 1999), kjer je avtorica klasično umeščenih celostranskih podob večinoma zvesto sledila pripovedi. Vse te ilustracije so postale osnova za veliko knjigo, posvečeno jubileju prve knjige bratov Grimm¹¹. Leta 2012 je namreč minilo dvesto let, odkar sta nemška zbirateljca ljudskega izročila izdala knjigo *Otroških in hišnih pravljic*¹², danes eno najbolj prevajanih knjig na svetu. Pri Mladinski knjigi je ob tej obletnici v zbirki Veliki pravljničarji izšla *Zlata knjiga Grimmovih pravljic* z ilustracijami Jelke Godec Schmidt. V njej je izbor najbolj znanih Grimmovih pravljic, kot so *Rdeča kapica*, *Sneguljčica*, *Trnuljčica*, *Janko in Metka*, *Žabji kralj*, *Volk in sedem kozličkov*, *Zvezdni tolarji*, pa tudi nekaj manj znanih, vendar nič manj privlačnih zgodb. Dvajsetim ilustracijam iz prve izdaje je ilustratorica dodala prav toliko novih, tako da jih je v knjigi štideset. Glavne figure teh večno aktualnih pravljic za otroke nešteti generacij so upodobljene preprosto, razumljivo, nekatere imajo podobe današnjih otrok, druge so vzete iz zakladnice ilustratorke domišljije. Nekatere upodobi kraljično, namrgodeno

¹⁰ Jelka Šutej Adamič, *Kar je Jelka Godec Schmidt napisala, to je tudi narisala*, Delo, Kultura – Književni listi, Ljubljana, 14. 10. 2013, str. 14.

¹¹ »Jacob in Wilhelm Grimm sta vredna spoštovanja, saj sta z zbirko *Otroške in hišne pravljice*, ki je izšla leta 1812, drugi del pa leta 1815, prebudila zgodovinsko zavest o pomenu zbiranja in objavljanja nacionalnih ljudskih pravljic. Njuni knjigi imata poleg pozitivnih tudi negativne konotacije. Eden izmed največjih očitkov je, da je Grimmove pravljice uporabljal Hitler pri vzgoji nacistov, saj vsebujejo antisemitizem in kažejo na podrejen položaj žensk v družini in družbi.« Valentina Plahuta Simčič, *Z Mileno Milevo Blažič o pravljicah*, Delo, Ljubljana, 5. 1. 2012 – <https://old.delo.si/kultura/knjizevni-listi/z-mileno-milevo-blazic-o-pravljicah.html> (ogledano 30. 5. 2020).

¹² Ibid. »Brata Grimm sta imela tako imenovane informatorje, kot skoraj vsi, ki zbirajo ljudsko izročilo. Njuna najbolj znana informatorka je bila Dorothea Viehmann.«

kot kakšno jezno osnovnošolko, ali pa Pepelko, ki se preoblači kot kakšna dolgo-lasa najstnica, drugje upodobi ekspresivne figure, ki nosijo patino preteklih časov. Ilustratorka si v prevajanju teh klasičnih germanskih pravljic v likovno pripoved ne prizadeva za prikazovanje podrobnosti, temveč so njene ilustracije ekspresivno močne prav zato, ker sledijo duhu pripovedi. Ozračje Grimmovih pravljic je ustvarjeno tako, da so podobe vedno nabito polne z njenimi značilno močnimi barvami, med katerimi prevladujeta modra in zelena v vseh niansah. Skratka, podobe pravljic bratov Grimm so videti skrivnostne, kar od njunega besedila pričakujemo, istočasno pa so prevedene v sodobni likovni jezik.

V knjigi *Petelinček Kratkorepec in druge bolgarske ljudske o živalih* (MK, 2018) je petindvajset živalskih ljudskih zgodb za najmanjše otroke, ki jim je knjiga namenjena. V njej so privlačne bolgarske ljudske pripovedke o zvernicah, ki se imajo rade, se šalijo ali modrujejo, se včasih kregajo ali so si nadvse naklonjene, druga drugi nesebično pomagajo ali strupeno škodijo. V podajanju značajev različnih živali je ilustratorka znova zelo prepričljiva, za knjigo ni ustvarila le ilustracij o živalih, temveč je nastopajoče junake oživila. Poosebljene slikarkine podobe posameznih živali poleg anatomske doslednosti razkrivajo vso ostrino njenega opazovanja človeških značajev.

Od leta 2015 v reviji *Ciciban* izhajajo nadaljevanja o družini prijateljev, o Cicibandi, ki so nova izvirna izmišljotina Jelke Godec Schmidt¹³, pa tudi privlačen pripomoček za prvo branje otrok. Poleg članov družine v mestu Pošastovec živijo hudobne in butaste pošasti (Hobogravža, Gnizozob, Sluzavka, Smrdožer), ki prijateljem nagajajo. Karakterno različni junaki (Mak, Regina, Sonček, Bilka, Evgenij in Hiphop Rozi), skozi celo dogajanje prepoznavni po določeni barvi, so jim vedno kos, na pomoč pa jim priskočijo tudi gozdne živali. V stripih za najmanjše otroke so domišljjsko premišljeno predstavljeni vsi junaki, vsak s svojo značilnostjo, ki pa se mora svojemu karakterju primerno obnašati skozi vsa nadaljevanja, kar zahteva od avtorice posebno zbranost pri vsaki novi zgradbi posamezne strani. Strip dogodivščin s srečnimi konci na določenih mestih zamenjajo slikopisi (z velikimi tiskanimi črkami), ki vnašajo v slikanico dinamiko, bralce začetnike pa spodbujajo k branju. V veliki slikanici *Cicibanda* (MK, 2018) so zbrani stripi iz dveh letnikov revije *Ciciban*. Navihani člani družine, prikupno grdikave pošasti in različne živali so izslikani v vedno dinamičnih odnosih, velik poudarek pa daje ilustratorka tudi do potankosti premišljenim podobam okolja, v katerem se določena zgodba dogaja. Nič ni prepuščeno naključju.

Jelke Godec Schmidt se loteva knjig z različno tematiko, a ustvarja tudi z različnimi tehnikami (odvisno od literarne predloge). Za svoj bogat in opazno samosvoj ilustratorski opus je leta 2019 prejela Levstikovo nagrado za življenjsko delo. V obrazložitvi za to pomembno priznanje med drugim piše: »Njene ilustracije pripovedujejo na enostaven, skromno okrašen način, na videz robusten, a slikarsko močan in ekspresiven. Podobe so videti kot skrivnostni prizori, kjer slutimo stare pripovedke, a skrojene, konstituirane in naslikane za današnji čas.« Ni torej čudno, da so jo povabili k izjemnemu projektu, sodelovanju številnih ilustratorjev ob eni sami veliki in obsežni knjigi *Pesmi muce potovke* (Sanje, 2019) velike mojstrice verza in umetniške besede Svetlane Makarovič. Likovni videz zbranih pesmi je dopolnilo kar

---

¹³ Pri zasnovi scenarijev in nalog avtorica sodeluje s projektnim konzultantom Tomažem Tomšičem.

dvaintrideset ilustratorok in ilustratorjev, ki so pesmi vsak po svoje interpretirali, in tudi Jelka Godec Schmidt jih je šest prav za to knjigo ustvarila na novo: *Pomladna vrata*, *Poletna vrata*, *Hudaura*, *Jesenska vrata*, *Zimska vrata* in *Strašni muc*.

Umetniški razpon Jelke Godec Schmidt je zelo širok, njene ilustracije klasične literature so poglobljene, uživete v pravljico pripoved, izvirna je pri svojih avtorskih slikanicah, še posebej inovativna in ustvarjalno strastna pa pri stripih za najmanjše otroke. Ob teh zgodbah se najmlajši otroci učijo strpnosti, spoštovanja, solidarnosti, odgovornosti, prilagajanja, pa tudi ustvarjalnosti in ljubezni. Ni presenetljivo, da je prav pri njih najbolj priljubljena.

Alenka Spacal

Alenka Spacal¹⁴ je na ljubljanski Filozofski fakulteti doktorirala iz sociologije s temo *Konceptualizacija spola skozi vizualne reprezentacije lastnega telesa v feminističnih umetniških praksah*. Svojih avtorskih slikanic ne ustvarja za otroke, vajene le heteroseksualnih srečnih koncev, temveč jo pri pisanju, ilustriranju in pripovedovanju zanimajo predvsem otroci, ki se ne počutijo dobro s spolom, ki jim je biološko dodeljen, a jih starši silijo v točno določena oblačila in spolne vloge.

Slikanice za otroke pisateljice, ilustratorke in pripovedovalke Alenke Spacal še zdaleč ne predstavljajo samo očarljivega bájanja (dedov in babic)¹⁵, temveč izpostavljajo vrednote, osnovane na sprejemanju drugačnosti. Alenka Spacal je avtorica prve slovenske slikanice z LGBT-tematiko¹⁶. S slikanico *Mavrična maškarada* (2013) je imela srečo, ker je izšla v zbirki Lambda pri Založbi Škuc, ki je edina LGBT-založba v Sloveniji. Po izidu te slikanice je svoje pravljice pripovedovala številnim otrokom in opazovala njihove odzive. Potem so nastale še tri slikanice, za katere je – kljub negotovi situaciji na knjigotrškem polju – tvegala izid v svojem Zavodu za založništvo in umetnost pripovedovanja Bajalka in z njimi uspešno nadaljuje svoje poslanstvo.

Kot slikarka se je Alenka Spacal javnosti najprej predstavila z *Avtoportreti* (2003–2005), ki jih je z oljnimi barvami naslikala na kuhinjske krpe. A do svoje prve avtorske slikanice je vodila premočrtno drugam zamišljena pot. Vse, česar

---

¹⁴ Rodila se je 28. oktobra 1975 v Ljubljani. Je pisateljica, ilustratorka in pravljničarka. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je diplomirala (2001) in magistrirala (2004) iz filozofije ter doktorirala (2011) iz sociologije. Na teoretičnem področju je raziskovala feministično vizualno umetnost. O vprašanih spola je pisala v strokovnih člankih za odrasle in v besedilih za otroke. Zadnja leta se ukvarja predvsem z ustvarjanjem avtorskih slikanic. Doslej so izšle štiri: *Mavrična maškarada* (Založba Škuc, 2013), *Kako ti je ime?* (Bajalka, 2018), *Modre ptičje misli* (Bajalka, 2018) in *Fižolčica beži pred fižolovo juho* (Bajalka, 2019). Ilustracije razstavlja na samostojnih in skupinskih razstavah v Sloveniji in tujini. Skupinsko je večkrat razstavljala v okviru Sekcije ilustratorjev ZDSLU, na Slovenskem bienalu ilustracije, v Hiši na hribu in drugod. Redno razstavlja tudi na ilustratorskih bienalih v tujini (v Zagrebu, Beogradu in Bratislavi). Deluje pod okriljem Bajalke, zavoda za založništvo in umetnost pripovedovanja. Več o avtorici in njenem delu je na spletni strani www.bajalka.si.

¹⁵ Ime 'bajka' izvira iz 'bajanja'. To je star običaj, po katerem so otrokom pripovedovali po tri pravljice vsak večer. To je bilo magično početje. Bajke so naredile tri železne kroge okoli hiše. Varovale so mirni spanec otrok pred zlimi duhovi. Duško Nanevski, *Sanjski ekran*, Vilinski konjič, MK, Ljubljana, 1983

¹⁶ LGBT je kratica, ki zaobjema lezbijke, geje, biseksualne in transspolne osebe.

se kot znanstvenica, pisateljica, ilustratorka in pripovedovalka loti, je tlakovano s potrpežljivostjo. Pred nastankom prve slikanice si je načrtala smer, ki se ji do danes ni izneverila. Stopila je v prostor, kjer so se ji zdele knjige za najstnice in najstnike že detabuirane, na slikaniškem področju pa se ji je postavljalo veliko dvomov in dilem.¹⁷ Tu je bil zametek njenega podiranja tabujev na slikaniškem področju. Ugotovila je, da so knjige, ki izpostavljajo marginalizirane vsebine, v mladinski literaturi vse bolj navzoče. Katere knjige z LGBT tematiko lahko pri nas v slovenščini prebirajo otroci in mladina? Kar nekaj tovrstnih romanov za mlade bralce je izšlo pri nas, pa tudi slikanic je vse več. Roman ameriške avtorice Nancy Gargen *Pismo za Annie* iz leta 1982 v prevodu Dušanke Zabukovec (MK, zbirka Odisej, 1996) govori o dveh srednješolkah, ki se zavesta, da njuno prijateljstvo prerašča v nekaj več, ob čemer se jima odpirajo nove dileme in odločitve. O drugačni vrsti ljubezni piše tudi Marlies Arold v knjigi *Sandra ljubi Meike* (Grlica, zbirka Na robu, 2002), njegova glavna junakinja Sandra se naenkrat znajde sredi zmede, ki je sestavljena iz predsodkov, strahu, odpora, skrivnostnega obnašanja in povsem novega, čudovitega občutka. Roman Jeffreya Eugenidesa *Middlesex* (Cankarjeva založba, zbirka Moderni klasiki, 2004) skozi družinsko zgodbo grških priseljencev v ZDA pripoveduje o Calliope, hermafroditu, ki po puberteti postane Cal. Šesto strani dolgi roman v prevodu Irene Duša poleg odličnega pisateljskega sloga zaznamuje tudi neobremenjeno pripovedovanje glavnega junaka o iskanju svoje spolne identitete in mesta v svetu. Roman *Peter* (Založba Škuc, zbirka Lambda, 2006) avstralske pisateljice Kate Walker (v prevodu Marte Pirnar) se osredotoča na še vedno močno tabuizirano temo homoseksualnosti med mladimi. Je pripoved o avstralskem najstniku, ki ga odbijajo pritiski družbe, naj se podredi stereotipni podobi mačo moškosti. Njegova zmedenost postane toliko večja, ko se zaljubi v bratovega najboljšega prijatelja, ki je gej. Mladinski roman Stephena Chboskyja *Charliejev svet* (Učila International, 2014) v prevodu Neže Božič se poleg opisovanja odraščanja, seksa in drog loteva tudi homoseksualnosti skozi zgodbo glavnega junaka Patricka. V slovenski izvirni literaturi na to še vedno tabuizirano temo v zadnjem desetletju izstopata dve literarni deli. V mladinskem (za Večernico nominiranem) romanu *Fantje iz gline* (MK, zbirka Odisej, 2005) se mladinska pisateljica Janja Vidmar loteva odraščanja gimnazijcev, ki morajo svoja homoseksualna nagnjenja zaradi homofobne okolice prikrivati. Pisateljica Suzana Tratnik pa v romanu *Ime mi je Damjan* (Založba Škuc, zbirka Lambda, 2001; MK, 2014) odkrito piše o (spolnih) drugačnežih z družbenega roba. Roman, ki je bil po trinajstih letih izbran za nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture Rastem s knjigo pri Javni agenciji za knjigo, je očitno (vsaj deloma) prebil tabuje in se z večjo naklado prebil ne le na knjižne police, temveč tudi na gledališki oder in v filmski scenarij. Torej, za Alenko Spacal kot raziskovalko tovrstne literature pri nas kar dobršna bera knjig, kot ilustratorka pa je med tovrstnimi knjigami za otroke in mladino odkrivala še mnogo bolj skromno knjižno produkcijo.

Še posebej so jo zanimale slikanice z LGBT tematiko. Ob uvajanju nenormativnih vsebin v slikanice se ji je kot prvo zastavljalo vprašanje starostnih stopenj. »Kako zgodaj se otroke lahko seznanja z vsebinami, ki sicer v širši družbi veljajo za problematične? Katere teme so že primerne za obravnavo v slikanicah in katere

---

¹⁷ Alenka Spacal, *Sodijo teme spola in istospolne usmerjenosti v mladinski književnosti še vedno med tabuje?*, *Otrok in knjiga* 91, str. 52, 2014

še ne? Kako pisati v literaturi za najmlajše o temah, ki celo odraslim največkrat še vedno predstavljajo nelagodje?¹⁸« Pri nas je do tedaj izšlo kar nekaj tujih prevodov leposlovnih in poučnih slikanic, v katerih je izražena tema istospolnosti, tako med živalskimi literarnimi liki kot med otroškimi ali odraslimi literarnimi liki. Med leposlovnimi tujimi slikanicami s tematiko istospolno usmerjenih bi se Spacalova do izida svoje prve slikanice lahko zgledovala pri dveh. Pisatelj Lawrence Scmihel v slikanici *Sosedje in prijatelji* (Založba ŠKUC, zbirka Lambda, 2008) z zgodbo o fantku, ki ima dva očeta, odpira vrsto vprašanj in družbenih pojavov, s katerimi bi se morali seznaniti današnji otroci: različne oblike družine, ljubezen do istega spola ter sprejemanje in spoštovanje raznolikosti vseh ljudi. Ilustracije Sare Roje Pérez so prikazane klasično pripovedno, dokaj realistično, a dovolj prikupno in duhovito¹⁹. Peter Parnell in Justin Richardson, avtorja knjige *In s Tango smo trije* (Modrijan, 2010) v prevodu Mateja Kranjca opisujeta življenje pingvinov v živalskem vrtu new-yorškega Centralnega parka, kjer kot vsako leto ob istem času začnejo pingvinke oprezati za pingvini ter obratno. Glavna junaka njune pripovedi sta pingvina Roy in Silo, ki raje objemata drug drugega kot pingvinke. Ilustracije Henryja Cola jasno sledijo dramatičnemu zapletu, ko si dva samca naredita lastno gnezdo, posnemajoč parčke, ki v gnezdih grejejo jajca in se pripravljajo na zarod, a v gnezdo položita kamen. V razpletu jima priskoči na pomoč njun skrbnik Rob Gramzay, ki v gnezdo potisne jajce. Najmanjšim otrokom namenjeno knjigo, napisano po resničnih dogodkih, so nekateri želeli prepovedati²⁰.

Jasno je torej, da pred homofobijo in seksizmom ne opozarjajo le aktivisti na ulicah (z gesli za pravice lezbijk, gejev, biseksualnih in transspolnih oseb na paradi ponosa), temveč tudi umetniki. Alenka Spacal se je odločila temo spola in spolne usmerjenosti prek slikanic približati že najmanjšim otrokom, kar pa je dosegla s potrpežljivim študijem predvsem likovne tehnike. Avtorica, zahtevna do drugih in še bolj do sebe, je zato ilustracije za prvo slovensko LGBT slikanico snovala in slikala dolgo, vsaj toliko časa, da je bila z njimi sama zadovoljna. Ni zanemarljivo dejstvo, da je bil njen oče Jože Spacal grafik, slikar in mozaicist. Sledi njegovih del so navzoče v vseh njenih slikanicah. Slikanica ležečega formata *Mavrična maskarada* je grajena klasično enostavno, na eni strani besedilo, na drugi celostranska ilustracija. Avtoričin odnos do v bistvu poučne tematike temelji na skrbni izbiri prizorov in podob, ki so kot nadrealistični magični pejzaži prijetnih barv in razpoloženj. Magičnost podob, sestavljena iz drobnih mozaičnih gradnikov (ki nedvoumno spomnijo na izjemne mozaike njenega očeta), se iz naslovne strani pretaka po vseh dvanajstih celostranskih ilustracijah. Ogrodje naslikanih podob kipi od dogodkov, avtorica se dobro znajde v gozdu, njene ilustracije zaživijo v obilju izraženih prvin.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Na koncu knjige, ki jo je prevedla Marjeta Drobnič, so natančneje razloženi nekateri pojmi za lažje prepoznavanje nestrpnosti, ki se izraža z raznimi načini diskriminacije drugačnih, med drugim homofobija, rasizem, mačizem in podobno.

²⁰ Avtorji, profesor asistent psihiatrije na univerzah Columbia in Cornell Justin Richardson, pisatelj in dramatik Peter Parnell, oba iz New Yorka, in ilustrator več kot štiridesetih slikanic Henry Cole iz Washingtona, so s to sicer nadvse preprosto knjižico – kaj je lahko preprostejše od ljubezni – dregnili v bolečo točko ameriške homofobije: slikanica ima namreč v ZDA prav neverjeten rekord. Od leta 2005, ko je izšla, se je največkrat znašla na seznamu knjig, ki bi jih po mnenju Američanov morali prepovedati, ker se jim zdi protietična, protidružinska, homoseksualna in neprimerna za to starostno skupino. Vendar je kljub temu prejela več pomembnih nagrad.

Iz realističnega sveta se pri njej vse hitro napoti med pravljичne dimenzije zgodbe, resnični in domišljjski svet sta prepletena tako, da drug drugega dopolnjujeta in nadgrajujeta. Ker pa se Spacalova zaveda, da so nosilci zgodbe glavni junaki, jim posveti kar največ pozornosti in jim tako v besedi kot sliki vdahne vse potrebne značajske poteze. Že z besedilom o želvi, ki prejme povabilo na mavrično maškarado, na kateri se bodo sredi oljčnega gaja živali preoblačile v različne spole, avtorica potrpežljivo spodjeda tradicionalno prepričanje, da je spol samo biološko dejstvo. Nekatere živali se bodo našemile v nasprotni spol, druge bodo oponašale svoj spol ali si nadele kostume, ki bodo razkrivali več spolov hkrati. Želva, ki ne ve, katerega spola je, tudi ne ve, kako naj se našemi. Avtorska slikanica ob igrivi metaforiki preoblačenja spodbuja k premisleku o množtvu spolov.

Pet let je moralo miniti, da sta izšli njeni novi avtorski slikanici. V tem času so k netabuiziranju pripomogle poučne slikanice, ki pa je, pravljīčarke po duši, niso pritegnile v posnemanje. Poučne slikanice določa besedilo, ki skozi zgodbo seznanja bralca z različnimi stanji in situacijami, ki otrokom navadno niso najbližje, in jim s prijaznim poučnim leposlovjem tako širijo obzorja. Ena najkvalitetnejših med njimi je slikanica Alexandre Maxeiner *Vse naše družine* (MK, 2012) z ilustracijami Anke Kuhl, leta 2011 je knjižica prejela glavno nemško nagrado za najboljšo neleposlovno slikanico 2011. Že naslovna ilustracija pritegne k razvozljanju zagonetnega podnaslova *O otroku nove punce brata očetove nekdanje žene in drugih sorodnikih*. Poučna slikanica tako v besedi kot podobah predstavlja običajne družine, kjer otroci živijo skupaj z mamo in očetom, otroke brez bratov ali sester, ki pa imajo vsega po dvoje, družine, ki niso mogle imeti otrok, pa so jih vseeno dobile, in mavrične družine, kjer imajo otroci po dve mami ali dva očeta. Tudi za premostitev tabujev in predsodkov pri izdajanju slovenskih poučnih in leposlovnih slikanic se je nekaj vendarle premaknilo. Besedilo za slikanico *Prva ljubezen* (Založba Škuc, zbirka Lambda, 2014) je napisal Brane Mozetič. Pretanjena zgodba postavlja v ospredje prvo ljubezen. Osrednji junak je šestletni deček, ki se z vasi preseli v mesto in v vrtcu težko navezuje stike z vrstniki. Varnost najde le v družbi Drejčka, ki ga, podobno kot glavnega junaka, drugi otroci odrivajo in ne sprejmejo medse. Med njima sčasoma vznikne močno čustvo, ki pa ga okolica ne odobrava. Maja Kastelic, tedaj še uveljavljajoča se ilustratorica, je preprosto, a zelo čustveno pripoved nazorno ilustrirala s skoraj krhko nežnimi risbami v interakciji z ročno izpisanim besedilom. Slikanica je s pripovedjo o čustveni navezanosti dveh dečkov v vrtcu poučna in v povezavi s prijaznimi ilustracijami, ki zvesto sledijo besedilu, ponuja priložnost za pogovor o različnih oblikah ljubezni. Besedilo Braneta Mozetiča za slikanico *Murenček in Polhek* (Založba Škuc, 2018) je ilustriral Andrej Brumen Čop. Na risbah s svinčniki je upodobil samosvojega Polhka, ki si je našel nenavadnega prijatelja, čisto majcenega Murenčka. Zgodba poučno prikaže njuno navezanost kljub velikim razlikam med njima, dokler nekega dne Murenčka ni več. Najmanjše otroke vodi k spoznanju o prijateljstvu, drugačnosti, izgubi in spominjanju.

Tako pisatelj kot ilustrator naj bi jemala svoje umetniške cilje zelo resno ter z veliko odgovornosti, pri čemer naj bi posegala tudi po drznih vsebinskih rešitvah. Alenko Spacal žene hkrati ljubezen do pripovedi in ljubezen do likovnega upodabljanja. V tej svoji ustvarjalnosti je svobodna in neobremenjena, da svojim zamislim in občutjem omogoči čim bolj prosto pot. Seveda se čuti odgovorno za svoje ustvarjalne odločitve, ki izvirajo iz natančnega branja in razumevanja njenih za ciljno bralstvo natančno premišljenih besedil, a jim vseeno dovoli, da jih ponese

ustvarjalna domišljija. Že prva njena slikanica je bila večplastna, dopuščala je raznovrstne razlage. Avtorica je teme spola in istospolne usmerjenosti želela podati na metaforičen in poetičen način. Razpoznavnost njene besedne in likovne govorice temelji na posebnem odnosu do zgodb, ki jih obravnava in ki se jim posveti z vso vnemo ter pozornostjo. Avtorska slikanica *Kako ti je ime?* (Bajalka, 2018) predstavlja malega polža, ki še nima imena, ker je pravkar prilezel na svet. Svoje ime si izbira med pogovori z živalmi, ki jih srečuje na svoji poti in spozna skupaj z njihovimi poimenovanji. A kakšno ime naj si izbere, če sploh ne ve, katerega spola je? Ob motivu poimenovanja se izkaže tematika spolov pomembna, saj se ime večinoma podeljuje šele na osnovi jasno določljivega spola. A nekatera imena lahko imajo tako punce kot fantje in polž si želi, da bi imel tako ime, saj je dvospolnik. Naposled le dobi ime, ki mu ustreza. Srečen je, saj je končno spoznal svojo pravo identiteto. V tej slikanici Spacalova svoje likovne naracije zasnuje z zanesljivimi slikarskimi sredstvi, s katerimi prizorom vdahne vizualno razgibanost; tudi tokrat – čeprav v nežno igrivi izpeljavi – dominira mozaični motiv. Ne gre za slogovno ozko in vase zaprto likovno govorico, ampak le-ta temelji na različnosti načinov sporočanja in spreminjanju izraza, ki ga spodbuja avtoričino lastno besedilo.

S svojimi avtorskimi slikanicami Alenka Spacal nikoli ni imela namena šokirati, teme spola in istospolne usmerjenosti z besedo in ilustracijo predstavlja kot nekaj samoumevnega. Svojih slikanic ne doživlja kot tabujske, vsakokrat pa, ko se sooči s širšo družbo, ugotovi, da so tabuji še vedno navzoči. V praksi je na slikaniškem področju tabujskost teh tem zares začutila šele, ko je »založbam začela ponujati svojo drugo avtorsko slikanico²¹«.

Spacalova se z vso gotovostjo zaveda pomena povezanosti med besedo in podobo v knjigi in predvsem pravih stikov med njima, na katerih temelji učinkovitost same zgodbe in njenih osrednjih sporočil. Spoj med besedilom in ilustracijami mora biti skladen in medsebojno dopolnjujoč, kar knjigi prinese bogastvo na ravni sporočilnosti in umetniške dovršenosti. Avtorska slikanica *Modre ptičje misli* (Bajalka, 2018) vsebuje devet duhovitih ptičjih zgodb, v katerih različne ptice niso modre samo zaradi barve kril, ampak tudi zaradi svojih modrih misli. Tudi ta njena avtorska slikanica je večplastna, vsak si jo lahko razlaga po svoje in tudi tokrat Spacalova potrpežljivo spodjeda prepričanje, da je spol samo biološko dejstvo. Mlade bralce je v posebljenem živalskem svetu popeljala čez magični mostiček v svet, kjer spoznavajo preproste življenjske modrosti, za katere se prevečkrat zdi, da so utonile v pozabo, in jim tako odstrla pogled v moder, strpen in do drugačnosti prijazen svet. Teme spola in istospolne usmerjenosti je tudi v tej slikanici podala na metaforičen in poetičen način – na straneh je več beline, glavne pernate protagonistke so bolj posebljeno izpostavljene. Kot ilustratorica pa Spacalova znova ne more mimo mozaičnih poudarkov, kar pravzaprav že določa njeno vizualno izpovednost. Kot pisateljica pa zgodbi ni namenila le najmlajšim. Njene drobne, hudomušne in iskrive ptičje modrosti nagovarjajo tudi odrasle bralce, če jim le znajo prisluhni. Živali se ji zdijo najboljše metafore za pojme, ki bi jih s človeškimi liki težje predstavila.

Fižolčica beži pred fižolovo juho je četrta avtorska slikanica, ki je izšla sočasno še v angleški različici *Little Beanie Belle Runs From the Bean Soup* v prevodu

²¹ Izak Košir, *Intervju – Alenka Spacal, avtorica prve slovenske slikanice z LGBT-tematiko: Otroci so vajeni le heteroseksualnih srečnih koncev*, Dnevnik, Ljubljana, 22. avgust 2015 – <https://www.dnevnik.si/1042718971> (ogledano 12. 4. 2019)

Tadeje Spruk. Dejstvo, da avtorica obožuje fižolovo juho, ni zanemarljivo. Ko je bila majhna, je celo zbiralala raznobarvna fižolova zrna, jih sadila in čakala, da so vzkllila. Ker jo še vedno navdušujejo barve in vzorčki fižolov, si je izmislila pravljico o modri Fižolčici oziroma o potovanju fižolovega zrna. Majcena Fižolčica pobegne iz sklede s fižoli, ki so namenjeni za fižolovo juho. Ko se na svojem begu kotali po tleh stanovanja in spoznava svet od spodaj navzgor, so povsod okrog nje same noge. Človeške noge v copatih, noge mize, stola, pasje tace, mačje tačke, noge omare, izpod katere oče Fižolčico pomete in jo s smetmi strese na vrt k drevesnemu deblu. Ilustracije so ustvarjene iz žabje perspektive, kar je blizu perspektivi majhnega otroka, ki raziskuje svojo okolico, ko se igra in plazi po tleh, od koder se radovedno ozira kvišku. Glavni junakinji uspe uiti fižolovi juhi, v mehki zemlji iz nje vzklije lepa rastlina s čisto pravo fižolčjo družino in tako se začinja ... nova zgodba.

Kot ilustratorica se je Alenka Spacal samostojno večkrat²² predstavila. Zaradi njenega filigransko natančnega slikanja ilustracij je bila mogoča velikanska povečava, kar ji je prišlo pri (prav posebni) novi razstavi v središču Maribora še kako prav. Pod okriljem festivala Slovenski dnevi knjige 2020 je MKC (Mladinski kulturni center) Maribor pripravil že četrto ulično razstavo slikanice za otroke²³ in ob njej načrtoval še pravljčni sprehod po središču mesta: *Pravljčni pobeg s fižolčico*. Vodeni sprehodi po ulični razstavi (prestavljani iz spomladanskega termina zaradi splošne karantene) so bili zaradi epidemije covid-19 žal odpovedani, kljub temu pa je bilo omogočeno izjemno druženje z njenimi podobami iz knjige na ulicah in trgih v središču Maribora. Pravljčni pobeg s Fižolčico se je pričel ob pitniku na Slomškovem trgu, kjer so na dveh plakatih našli svoj prostor naslovnica, začetne strani zgodbe in zemljevid, po katerem se je nadaljevala ilustratorska pot do Gosposke ulice in tamkajšnje knjigarne Mladinska knjiga, od koder so dogodivščine vodile na Glavni trg, nato levo v podhod, kjer je bilo razstavljenih naslednjih dvanajst strani slikanice, zgodba pa se je zaključila na Vetrinjski ulici v bližini glasbene trgovine. Kot da Spacalova ne more drugače in povsod orje ledino. Res je njena ulična razstava že četrti mariborski projekt, a Spacalova kot pripovedovalka pred razstavljenimi panoji na svoj magični način pravljice tudi pripoveduje in jih tako skozi podobe in besede približuje otrokom (in staršem). Svoje pravljice pripoveduje tudi v šolah, knjižnicah, na različnih prireditvah za otroke in festivalih²⁴.

Skrivnost tega, da so njena dela otrokom tako blizu, je morda tudi v tem, da k pisanju pristopa kot pripovedovalka. Poleg tega pa v času, ko se tudi ilustratorsko področje vse bolj digitalizira, zagovarja ročno slikanje ilustracij. Ilustrira izključno v akvarelni tehniki, ki je zaradi prosojnosti ena najsubtilnejših, za svoje delo si izbira najtanjše čopiče, ki ji omogočajo detajlirane poteze v mozaičnih kvadratih. Za otrokov razvoj se ji zdi opazovanje ilustracij, ki so naslikane s čopičem, enako pomembno kot poslušanje pravljic, ki jih berejo starši ali pripovedujejo pravljčarke. Spacalova s svojim izjemno svetlim odnosom do sveta s svojim delom osvešča, saj

---

²² Med drugim: v ljubljanski Galeriji Alkatraz, Kulturnem centru Q, Goriški knjižnici Franceta Bevka, Klubu YHD, na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, v knjigarni Lutkovnega gledališča Ljubljana, v Galeriji Instituta »Jožef Stefan« in v Galeriji Krka v Novem mestu.

²³ Ulična razstava slikanice *Fižolčica beži pred fižolovo juho*, 20–29. oktober 2020, središče Maribora.

²⁴ Alenka Spacal in Zdenka Gajser, *Fižolje pravljice*, 21. Festival Letni oder Ruše 2020: Pohorska pravljica, 15. avgust, ob 17. uri v Parku pred Občino Ruše.

tematike spola v našem prostoru niso dovolj zastopane ali pa so pojmovane izrazito enoznačno. Visoko izobražena in široko razgledana ustvarjalka prijazno odpira srce najmanjšim otrokom in jih nagovarja k ustvarjalnosti. »Otrokom različnih spolov ne bi rada predstavila kot problem, ampak kot nekaj običajnega. Zato želim nagovarjati tudi starše in pedagoge, oni so tisti, ki se z otroki o knjigi pogovarjajo.«²⁵ Pri tovrstni literaturi je dobrodošel pogovor med otroki in odraslimi, naklonjenimi drugačnosti in odprtimi za razlago, ki jo njene besede in ilustracije omogočajo. Alenka Spacal kot ustvarjalka avtorskih slikanic in drugih projektov²⁶ nagovarja k sprejemanju življenja v vsej svoji raznolikosti in edinstvenosti. Morda njene pronicljive misli in ilustracije ne morejo spremeniti nikogar, ki je v osnovi homofob ali seksist, so pa lahko osnova za pogovor s tistimi odraslimi, ki otroke vzgajajo spoštljivo do vseh različnosti.

Pšenica Kovačič

Slikarka, ilustratorica in oblikovalka Pšenica Kovačič²⁷ je že kmalu našla svoj izrazni slog v ilustraciji. To ustvarjalno veselje, verjetno izvirajoče že iz odločitve za študij, uspešno združuje s samosvojim oblikovanjem. Ker je tako ilustratorica kot tudi oblikovalka vizualnih sporočil za naročnike ter knjig s posebno vsebino, tudi takih, v katerih njen likovni princip na novo išče znakovno ilustrativne sopomene k vsebinam, ki niso literarne²⁸, pa ji znakovno ilustrativni sistem očitno tudi notranje ustreza. Štirinajst ilustracij, umeščenih med izbor strokovnih člankov in razprav slovenske literarne zgodovinarke Milene Mileve Blažič v knjigi *Branje mladinske književnosti*, omogoča prva drugačna branja njenih pesmi-slik kot večplastno interpretacijo umetniškega sporočila.

Za inovativno ustvarjeno knjigo *Slikopesmi: izbor pesmi za (ne)besedno branje za mlade* (Založba Rokus Klett, 2011) je Kovačičeva preoblikovala pesmi v *slikopesmi* (te besede še ni v nobenem slovarju, prvič se pojavi v naslovu te knjige) in v kratkem

²⁵ Maja Šučur, *Portret – Alenka Spacal, ilustratorica: Zvedavo tipanje v svet*, Dnevnik, 23. junij 2018 – <https://www.dnevnik.si/1042826731> (ogledano 22. 4. 2020)

²⁶ Tri ilustrirane ptičje zgodbe iz *Modrih ptičjih misli* je objavila tudi v reviji *Ciciban*. Njena radijska pravljica *Norčije Rdeče krogle budilke* je bila predvajana na 1. programu Radia Slovenija v oddaji *Lahko noč, otroci*.

²⁷ Rodila se je 17. februarja 1981 v Ljubljani. Leta 2007 je diplomirala na Šoli za risanje in slikanje / Arthouse v Ljubljani pri prof. Daretu Birsu in prof. Ernestu Ženku na temo *Likovna estetika in etika arhetipov v akcijskem stripu*. Leta 2010 je z diplomsko nalogo *Superheroji in ameriški akcijski strip v komunikaciji* zaključila študij na oddelku za Vizualne komunikacije Akademije za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani. Še med študijem so bile prvič objavljene njene ilustracije zgodb zmagovalcev literarnega natečaja v publikaciji *Gradim svet iz besed* (Trubar, 2008). Nadaljuje podiplomski študij slikarstva in oblikovanja na temo stripa in živalske problematike, vse bolj pa jo zanima nevroznanost, zato se tudi izobražuje na mačjem psihobiološkem področju in ga aplicira na druga živa bitja. Zadnja leta se ukvarja tudi s klasično risbo, razstavila je projekt *Anima* (2019), sočasno nastajanja tudi cikel slik *morbid art*. Od leta 2011 ima kot avtorica stripov, ilustratorica, slikarka in oblikovalka vidnih sporočil status samostojne kulturne delavke. Njena posebnost so pesmi-slike kot večplastna interpretacija umetniškega sporočila ter stripi. Imela je več samostojnih razstav. Od leta 2014 je članica DLUL in ZDSLU. Živi in dela v Ljubljani.

²⁸ Milena Mileva Blažič, *Branje mladinske književnosti: izbor člankov in razprav*, Pedagoška fakulteta univerze v Ljubljani, 2011.

sprememnem besedilu napisala tudi svoje napotke *V podporo branju*. Šestintrideset pesmi za knjigo je izbrala Milena Mileva Blažič, ki je v daljši spremni besedi *Literarna in likovna umetnost, besedna in nebesedna besedila* poudarila pomen vizualizacije in ubesedovanja nebesednega v književnih besedilih, predvsem v pesmih, ter v uvodu zapisala, da so bile likovne pesmi znane že iz antičnih časov: Grki so jih imenovali *techopaigneia*, Rimljani *carmina figurata*. Pesniki so pisali pesmi, ki so bile že po svoji obliki podobne predmetu, stvari ali osebi, o kateri je govorila. Skozi tisočletja se je marsikaj spremenilo, ideje pri nastajanju umetnosti pa se v vsaki dobi prilagajajo času. V tej zbirki se simboli večinoma ne ponavljajo, ilustracije za pesmi so narejene avtohtono, vsaka zase. Pesmi-slike spodbujajo bralca h globljemu razmisleku o vsaki vizualizirani pesmi, ki skozi besedo in sliko govori o intimni podobi sveta, bistveno drugačni, kot nam jo dandanes vsiljuje sodoben način življenja.

Ilustracija kot posebna zvrst likovnega ustvarjanja je, kot vemo (to potrjuje tudi primerjava mednarodne produkcije), pri nas na visokem nivoju, ob izjemno kvalitetni tradiciji več generacij pa je zrasla vrsta mladih ustvarjalcev s svežimi idejami. V preteklosti prevladujoči okus pedagogov in založnikov, ki so narekovali likovnost le kot večšino posnemanja (pri ilustriranju besedila pa tudi dobesednega prevajanja vsebine besedila v podobe), pri kvalitetnih ilustracijah ne velja več. Seveda je še vedno pomembna tradicionalna vloga ilustracije, da z domišljijo, karikiranjem, ekspresijo in lastno poetiko slikarja (kljub vsemu zvesto) sledi besedilu, a danes so dovoljene tudi njene sodobnejše različice. V tem kontekstu je postmodernistična širina prestopanja vseh meja prinesla ilustraciji večjo samozavest tudi v pojmovanju medija samega: »Odkrito in brez zadržkov posega po vseh pridobitvah digitalnih in virtualnih svetov, ki so jih in jih še uvajajo sodobni nosilci in posredovalci vizualnega, ter jih logično in učinkovito vključuje v svojo govorico«²⁹. Danes živimo v sodobnem komunikacijskem času digitalnih medijev, računalnikov, spleta, iPodov, in vse se spreminja s tako naglico, da jo komaj dohajamo. V tem prehitvejočem času so računalniške ilustracije Pšenice Kovačič v knjigi *Slikopesmi* celostna stvaritev, kjer usklajeno sobivajo linije, barve, narativni, dekorativni in oblikovalski elementi. Strategije predstavljanja se od ene do druge pesmi kot literarne predloge spreminjajo, prilagajajo se strukturiranosti narativnih plasti, ki se odstirajo na različnih nivojih branja glede na zahtevnost vsebine.

V prvi knjigi Morfemove zbirke Bombonjera so objavljeni pesniški verzi slovenskih pesnic in pesnikov, ki so se uveljavili vsak v svojem času. Izbrane pesmi je slišati kot misli otrok, ki na različne načine opevajo svoje starše. Pesmi za knjigo *Mamaočka* (Morfem, 2014) je skupaj z urednico Natalijo Krese izbrala profesorica Milena Mileva Blažič, ilustratorica pa jih je na izviren način ponudila v igrivo in inovativno branje staršem in otrokom, ki bodo nekoč to še postali. Prav tako je namenjena tudi vzgojitelj-icam/-em v vrtcih in osnovnošolskim učitelj-icam/-em, saj antologijski izbor pesmi na izbrano témo sega daleč nazaj v prejšnje stoletje in se končuje v sedanjem času. V vizualno inovativno predstavljeni zbirki, ki ni naključno dobila takega naslova, so izbrane pesmi, ki se neubranljivo vabljivo ponujajo kot najslajši bomboni v bombonjeri. Pri računalniško izpeljanem opusu P. Kovačič je prav povezanost ilustracije in vsebine pesmi nadgradnja klasičnega ilustriranja, je sveže povabilo k drugačnemu, ustvarjalnemu branju. Njen likovni besednjak se navdihuje

²⁹ Jure Mikuž, *Pomen ilustracije za otrokovo sanjarjenje*, 7. slovenski bienale ilustracije, 2006, str. 3.

in bogati iz procesa upodabljanja, v katerem so vse možnosti odprte, a v določenem trenutku postane zavezujoča le ena, tista, ki optimalno povzame bistvo občutja ob predloženi vsebini pesmi. Ilustratorica je poleg likovnega ustvarjanja večša tudi oblikovanja, zato v vizualni jezik prevedene vsebine različnih pesmi nastajajo v tesni medsebojni povezanosti, pri čemer je pomemben odnos med tekstom in upodobitvijo. Pesmi vseh izbranih avtorjev in njihove upodobitve premišljeno sestavljajo neločljivo likovno-tekstovno celoto in digitalno upodobljene z gledalcem vzpostavljajo zelo intimen odnos, prikazane³⁰ v razstavnem prostoru pa mu omogočajo, da od blizu občuti vso taktilno vrednost in snovnost za predstavitev zamišljene izvedbe.

Ilustracije Pšenice Kovačič so pesmim prilagojene kompozicije, oblikovane s pomočjo računalnika. A računalnik je le pripomoček uma, ki omogoča drugačno raziskovanje oblike. Ilustratorica ne kopira vsebine besedil direktno, ampak ustvarja drugačne principe, ki vizualizirajo želeno podobo. Prav zaradi zmogljivosti računalnika in vse hitrejšega razvoja tovrstne tehnologije danes obsega računalniška umetnost zelo širok pojem. Posega na področja likovne umetnosti, glasbe, animacije, stripa, video igrice, filmov do spletnih strani. Računalniška ilustracija ali digitalna ilustracija je uporaba digitalnih orodij za izdelavo slike pod neposrednim avtorjevim vodstvom, navadno s pomočjo grafične tablice ali miške. Obstajata dve glavni vrsti orodij, ki se uporabljata za digitalne ilustracije: rastrska grafika (BIT) in vektorska grafika. Pri rastrski grafiki je vsebina shranjena v digitalni obliki fiksnih vrstic, stolpcev in plasti, ki vsebujejo informacije o svetlosti in barvi točke. Pri vektorski grafiki je vsebina shranjena v digitalni obliki, kjer neodvisne matematične formule opisujejo linijo, obliko, barve in vzpone. In, seveda, digitalne slike lahko vključujejo tako rastrsko kot tudi vektorsko grafiko v istem delu. Kot posledica spremenjene tehnologije je tudi pri Kovačičevi opazno predrugačeno celostno učinkovanje umetnine, ki posreduje povsem grafično ploskoviti učinek. Likovna pripoved pesmi je preoblikovana v estetske in funkcionalne podobe. Ta nadgradnja vsako vizualno formulacijo pomensko in sporočilno obogati, ilustracija postane pripoved z lastno sintakso in obilico dodatnih zaznav, videnj in branj. Vsi taki prijemi se na teh pesniško likovnih podobah prežemajo, zato so videti posamezne pesmi-slike ob vsej svoji sistematiki tudi impulzivne, tako da se ne spreminjajo v šablonski vzorec, in niso zgolj enopomenske.

Preoblikovanje (kar je v tem primeru ustrežnejši izraz kot prevajanje) vsebine zbirke pesmi *Uspavanke* (Morfem, 2016) v novo, računalniško izpeljano obliko ilustracije, ponovno kaže na slikarkino veliko ustvarjalno sproščenost. Podoba slik-pesmi je ujeta v odtenkih izhodiščne vsebine izrazito znakovno, skoraj nikoli enostavno pripovedno. Zavedajoč se takega učinka, je avtorica oblike svojih vzorcev, ki ritmično utripajo sredi strani, prevedla v pretrgana in vznemirljivo postavljena znamenja in stilizirane podobe, povezane s tipografsko prilagojenimi črkami vsebini pesmi. Tako združene podobe so z arhitektonsko inventivno umeščenimi verzi videti kot okna v hišo pesmi, skozi katera osvetljujejo njihovo vsebino. Tudi kadar obe skrivni abecedi (poezije in ilustracije) s svojim ritmom in oblikami na podobah enakovredno dominirata, se njune razsežnosti na knjižnih straneh vključujejo le kot znakovno zvočen in taktilno dojemljiv pomenski podton, kajti prepričljivo rešitev in pravo smer lahko avtorica išče že s samo neposredno slikarsko intuicijo, ki se ji predaja na poti v srce vsake pesmi.

³⁰ Mestna knjižnica Kranj, *Sodobne vizualne podobe*, Kranj, 26. 3.–16. 6. 2014.

Pri ilustracijah vseh štirih knjig pesmi so slikarkine podobe večinoma statične, ploskovite, njihov življenjski prostor pa je, ne glede na to, izjemno slikovit in razgiban – tako vsebinsko kot tudi likovno. Pisano občutje ilustracij Pšenica Kovačič poudari že s samimi liki, že z odločitvijo, kako in kdaj jih upodobi, pa naj bodo to znaki in črke, pojmi, predmeti ali stilizirane človeške ali živalske figure, izrisane z računalniško grafiko. Poleg osnovnih likov in črk, premišljeno vpetih v vsako dvostransko podobo, tudi ozadja prispevajo k večji prostorski dinamiki. In tudi številni detajli, s katerimi ilustratorka napolni prostor ter pripoveduje duhovite vzporedne zgodbe. Kovačičeva se namreč pri oblikovanju ilustracij ne omeji le na besedilo, temveč vsakič poskuša podatkovne danosti povezati z ustreznim načinom branja, s kontekstom, v katerega postavi upodobljene lirične zgodbe.

Občutek za kompozicijsko zgradbo in za znakovne pomene vizualnih oblik je Kovačičeva likovno reflektivno in hkrati čustveno zajela v hkratno občutenje same sebe, postavljene v izbrani svet poezije. Sočasno z računalniško izkušnjo je leta 2012 ustvarila projekt risb *Slovenska mitologija* v prostoročni tehniki s svinčnikom in grafitom na belem papirju v A3 formatu. Umetniško je upodobila božanstva, ki predstavljajo rodovitnost, bogastvo in blagostanje (Radogost, Veles, Vesna, Zimargl in Živa). Pravo protiutež računalniškemu slikanju v tem času vključujejo tudi prostoročne risbe manjših formatov v tehniki 'fine linelinerjev', flomastrov in drugih risal. Nekatere risbe so črno-bele, druge tonirane s sivino, tretje so blago kolorirane. Motivika cikla risb *morbid art* je fantazijska: v njej je Kovačičeva zase³¹ raziskovala propadanje in smrt fantazijskih bitij, ki imajo v klasični mitologiji negativen prizvok, a simbolično – upoštevaajoč zakonitosti narave – tudi pozitiven.

V navezavi ilustracije in založništva se po vsem svetu kaže tudi odnos ilustracije do sodobnega razumevanja slikarstva, računalniškega ilustriranja, grafičnega oblikovanja in vse bolj tudi stripa. V minulem desetletju in pol je za vse generacije bralcev prav strip z zelo različno motiviko v ponovnem vzponu. Ustvarjalcev stripov je vse več, njihova dela izhajajo pri specializiranih založbah, a tudi mnoge druge založbe se lahko pohvalijo s kvalitetnimi izdajami. »Imamo stripe za mlado in staro – od domoljubnih do revolucionarnih, od zabavnih do osebnoizpovednih, z zgodovinskimi in sodobnimi temami.«³² Zanimivo, da se je tudi Kovačičeva lotila stripa – čeprav ne presenetljivo, ker je v osnovi tako razmišljala že v času študija. Pisatelj Evald Flisar, sicer avtor za odrasle, se je lotil pisanja zahtevnega žanra – sodobne fantastične pripovedi za mlade, prikazane v stripu. Zahtevno nalogo – kako vznemirljiva priložnost za ilustracije in kakšna šele za strip! – za knjigo *Alica v Poteruniji*³³ (Sodobnost International, 2013) je prepustil ilustratorki in oblikovalki

---

³¹ Pšenica Kovačič, »Trenutno sem v fazi *morbid art* in moja najboljša odločitev za več boljšega risanja je, da ne sprejemam naročil, torej ne rišem po pričakovanjih in željah drugih, ampak zaradi sebe.« 12. 9. 2012 <http://www.inovelmmedia.si/home/portret-umetnika/objave-portret-umetnika/psenicakovac> (ogledano 27. 5. 2020)

³² Žiga Valetič, *Strip na pragu novega desetletja, Strip v slovenščini*, Bukla, november/december 2020, št. 157, str. 42.

³³ Knjiga *Alica v Poteruniji* je stripovska nadgradnja romana *Alica v nori deželi* (Vodnikova domačija, 2008), pri katerem se je Evald Flisar s fantastično avanturo glavne junakinje naslanjal na klasično fantastično pripoved *Alica v čudežni deželi* pisatelja Lewisa Carrolla iz leta 1865. Flisarjevo delo je bilo nominirano za nagrado *večernica*, dve leti kasneje ga je pisatelj tudi dramatisiral. Novi natis knjige *Alica v nori deželi* je pri KUD Sodobnost International izšel leta 2017 z ilustracijo Pšenice Kovačič na naslovni strani.

Pšenica Kovačič. Besedilo romana v stripu – v ospredju fantastične pripovedi je nora dežela Poterunija z glavnim mestom Potingtonom – je razčlenjeno na šestnajst poglavij. V vzporednem svetu Poterunije, ki ima dva milijona prebivalcev (kar je aluzija na Slovenijo) in mu grozi ekološka katastrofa, vlada namesto razuma ideološki kaos. Glavni osebi sta dvanajstletna deklica Alica, ki je končala gimnazijo in tri fakultete ter je prava mala raziskovalka, in njen stric, profesor Skočir, tudi njen mentor in doktor ekonomskih znanosti – a se Alica izkaže v posameznih elementih celo večja izvedenka od njega. Za ilustratorko je bil projekt pripovedi v stripu nedvomno velik izziv, a ga je dobro izpeljala. Za večino strani je značilna njena natančnost, s katero je računalniško narisala like v vseh mogočih pozah in številna ozadja pripovedi. Od vzorcev na oblekah do frizur, naključnih orodij in podpornih stebrov, ulic v centru mesta, obal in sejnih sob, govorniških pultov in taksijev, predvsem pa nenehno spreminjajočih se izrazov na obrazih nastopajočih protagonistov, poleg glavnih junakov še posebej izstopajočih posameznikov med prebivalci Poterunije. Vsemu temu (kot še marsičemu v tej domišljjski pripovedi) je posvetila veliko pozornosti, recimo potresu, pa vetru, ki piha skozi votline rudnika, in seveda strašni zaroti. Ne le tehnično, strip je premišljeno pripeljan vse do konca tudi na psihološki ravni. S prepletanjem realnosti, domišljije in sanjske fikcije vodijo uravnoteženo nanizane sličice skozi siva polja posameznih strani. Kovačičeva se je odločila za takšno tehniko prikazovanja, s katero je zlahka poudarila dinamiko pripovedi, gibanje likov ter spreminjanje scen in ozadij. Pri tem je skozi 151 strani uspešno spreminjala zorni kot posamičnih upodobitev in povsem samosvoje zgradila nizanja sličic in besedil v praviloma kvadratnih oblačkih ali brez njih. Razumevanje stripa (poleg v sličice zapisanih besed z velikimi tiskanimi črkami) temelji na računalniško izrisanih podobah, na katerih so vizualizirana tudi čustva, poudarjena s simboli, ki jih gledalec hitro osvoji, vsaj tista primarna, kot so jeza, veselje, presenečenje, začudenje, strah, pogum in moč. Strip *Alica v Poteruniji* je sicer kot sodobna pravljica namenjen najstnikom; njegovo sporočilo pa je svarilo pred potrošništvom, povzpetništvom in kaosom, a brez žugajočega moraliziranja.

Čisto drugačen način ilustracij so risbe živali v dveh ilustriranih knjigah za najmlajše otroke. Besedili za obe je napisala Mariasuna Landa, obe je prevedla Barbara Pregelj: *Krokodil pod posteljo / Un cocodrilo bajo la cama* (Malinc, 2012) in *Ko so mačke tako same / Katuak bakar-bakarrik sentitzen direnean* (Malinc, 2013). Ni naključje, da se je Kovačičeva, strastna zagovornica pravic živali in tega, da bi morala biti dobrobit živali predmet v šolah, lotila živalske tematike tudi pri ilustracijah. V skladu z njenim aktivnim prizadevanjem za bolj vestno ravnanje z njimi je nastal projekt *Anima*³⁴ s prostoročno narisanimi in digitalno koloriranimi risbami manjšega formata z zanjo značilno motiviko: na eni strani prikazuje živalske portrete, na drugi pa povezavo med živaljo in človekom. To pa je tematika, ki ji bo Pšenica Kovačič najbrž ostala zvesta ne glede na zvrsti, katerim se bo v prihodnje kot ilustratorka posvečala.

³⁴ Knjižnica Jožeta Udoviča, *Projekt Anima, likovna razstava slikarke in ilustratorke Pšenice Kovačič*, 4–22. 2. 2019, Cerknica

Dragica Haramija

INOVATIVNOST AVTORSKIH SLIKANIC MANICE KLENOVŠEK MUSIL

Manica Klenovšek Musil je prepoznavna zlasti kot ustvarjalka tekstilnih slikanic za otroke v predbralnem in zgodnjem bralnem obdobju. Doslej je v slovenščini izdala deset avtorskih slikanic, ki so predmet tega raziskovanja. Na podlagi teorije slikanic tujih (Nodelman, Sipe, Nikolajeva in Scott) in slovenskih (Kobe, Saksida, Haramija in Batič) raziskovalcev se ob analizi izbranega korpusa kaže razvoj slikaniškega ustvarjanja Manice K. Musil od klasične (besedilo in ilustracija sta samostojni celoti, kjer funkcionira vsak kod sporočanja zase) do postmoderne slikanice (do tako intenzivnega prepletanja, da delitev na posamezna koda sporočanja za razumevanje slikanice ni mogoča). Analiza slikanic razkriva vsebinsko-oblikovni odnos med besedilnim in likovnim kodom sporočanja in odnos med zgodbo oz. temeljnim besedilom in intraikoničnim besedilom (dialogi, notranji monologi, napisi in onomatopoetski izrazi), pri čemer je pomemben preplet obeh vrst besedila ter njuna povezanost oz. vpliv na razvijanje zgodbe. V sklepnem delu prispevka so s sintezo pridobljenih rezultatov predstavljene bistvene značilnosti in inovativni pristopi v avtorskih slikanicah obravnavane avtorice.

Manica Klenovšek Musil is recognisable as the creator of picture books using textiles and stitching, aimed at children of a pre-reading and early reading age. This research looks at the ten picture books the author has so far published in Slovene. Based on the theory of picture books by foreign (Nodelman Sipe 1998, Nikolajeva and Scott 2001) and Slovene (Kobe, Saksida, Haramija and Batič) researchers, an analysis of the chosen corpus shows the development of the artistic creations of Manica K. Musil from the classical (text and illustration are each an independent whole with their individual means of conveying the message functioning separately) to the postmodern picture book (where the text and illustration are so intertwined that any division into individual codes of communication is not possible). An analysis of the picture books reveals the content and formative relationship between verbal and visual communication codes and the relationship between the story, or the basic text and the intraiconic text (dialogues, internal monologues, signs and onomatopoeic expressions), and highlights the way both kinds of texts are intertwined and how they connect to or influence the way the story evolves. In the conclusion of the article, a synthesis of the results of this analysis is used to present the basic characteristics and innovative approaches in the picture books written and illustrated by Musil.

Uvod

Manica Klenovšek Musil (rojena leta 1974 na Ptujju) je končala študij arhitekture, v zadnjih desetih letih pa se je uveljavila predvsem kot ustvarjalka avtorskih slikanic.

Za svoje delo je v Sloveniji doslej prejela Glazerjevo listino za dosežke na področju kulture (Maribor, 2019) in nagrado za najlepše oblikovano knjigo za otroke in mladino (za slikanico *Pobalinska pujsa*) na 31. slovenskem knjižnem sejmu (Ljubljana, 2015). Je tudi dobitnica številnih nagrad za avtorske slikanice v tujini. Navajamo le izbor najpomembnejših nagrad za avtoričino slikaniško produkcijo; Rusija: Laureates of the Russian Book Illustration Contest »Image of the Book« 2019, Moscow International Book Fair the winners of the 12th edition of »Image of the Book«, Rusija, 2019 (*Slon Stane*); Združene države Amerike: Merit at the 3x3 Professional Show, The Magazine of Contemporary Illustration, New York, USA, 2019 (*Ne, ne bom!*), 2018 (*Lev Robi*), 2017 (*Mravljčinar Franc*), 2016 (*Slon Stane in Trije mucki in zmaj*); Kitajska: Best of the Best, Hiii Illustration: 2018 (*Slon Stane*), 2016 (*Pobalinska pujsa*), 2016 (*Čarobna školjka*); Nemčija: Honorary Mention Award for Book Illustration Category, Global Illustration Award, Frankfurt, Germany, 2017 (*Slon Stane*); Srbija: Posebna nagrada za inovativen pristop na Petem festivalu ilustracije knjig »BookILL Fest«, Novi Sad, Srbija, 2017 (*Trije mucki in zmaj*).

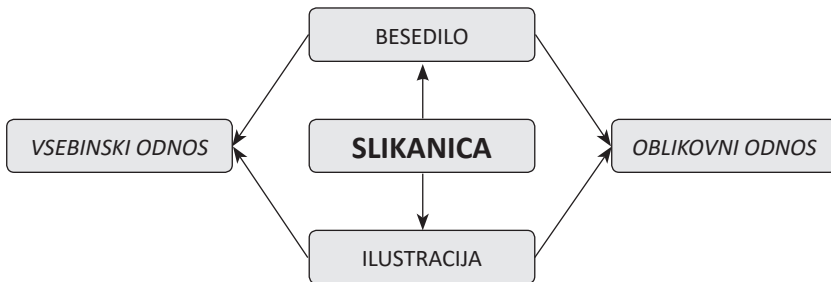
V desetih letih ustvarjanja avtorskih slikanic je pri obravnavani avtorici glede na razmerje med kodoma sporočanja in oblikovanja slikanic razviden literarno-ilustrativni razvoj od klasične slikanice *Trije micki in zmaj* (2011) do postmoderno zasnovanih tekstilnih slikanic. Ob odprtju razstave ilustracij Manice K. Musil z naslovom Šivarije (Umetnostna galerija Maribor, 2018), je kustosinja Mojca Štuhec poudarila: »Maničin ustvarjalni proces poteka tako, da ima najprej v glavi zgodbo, ki si jo zapiše in skicira, šele nato jo sešije. Tekstilne ilustracije so ustvarjene s kombiniranjem različnih materialov – blaga, filca, vate, volne, niti, žice in papirja.« Razstava je predstavljala originalna šivana dela (brez besedil), ki so nato skenirana (v tem delu ustvarjalnega procesa avtorica doda besedilo), a pozorni opazovalec tudi v tiskanih slikanicah zlahka prepozna uporabljene materiale. Podobno je poudarila tudi Alenka Urh (2018: 473): »Sprva se je preizkušala v grafični tehniki monotipije, kmalu pa je našla povsem drugačen in prepoznaven ilustratorski izraz. Likovno plat njenih slikanic namreč sestavljajo natisnjene tekstilne ilustracije /.../«

Prav natisnjene tekstilne ilustracije z različnimi vrstami besedil so temeljna novost, ki jo je Manica K. Musil vpeljala v slovenski slikaniški prostor. Vsa njena dela imajo globoka etična sporočila, v katerih mladi bralec zmore prepoznati ravnanje pozitivnih in negativnih literarnih likov in se do njih (na nevsiljiv način) opredeli.

Na Slovenskem se je s teorijo slikanice začela ukvarjati Marjana Kobe, ki je v monografiji *Pogledi na mladinsko književnost* (1987) predstavila takratno slikaniško produkcijo in utemeljila njene značilnosti: zahtevnostne stopnje, ustvarjalni postopek, razporeditev besedila in ilustracij v slikanicah, izbor besedil, nove likovne in funkcijske možnosti. Glede na zahtevnostno stopnjo gre pri slikanicah Manice K. Musil za slikanice s trdimi platnicami in z mehкими knjižnimi vložki, namenjene so otrokom zadnjega predšolskega in zgodnjega šolskega obdobja; glede na ustvarjalni postopek gre za avtorske slikanice, ki so napisane v prozi. Pri razporeditvi besedila ter novih likovnih in funkcijskih možnostih pa je čas nastanka neke slikanice bistvenega pomena, saj se je razumevanje slikanic kot posebne oblike knjige v sodobni slikaniški produkciji bistveno spremenilo. Saksida (2000) razlikuje dve možnosti, in sicer slikanice v ožjem pomenu (zgolj tiste knjige, pri katerih besedilo sploh ne more obstajati brez ilustracij) ali v širšem pomenu (ko sta sporočevalna koda dokaj samostojni celoti). Ta delitev je zelo podobna utemeljitvi klasičnih in postmodernih slikanic (Nodelman 1988, 1996; Sipe 1998; Nikolajeva in Scott 2006; Haramija in

Batič 2013). V klasičnih slikanicah sta besedilo in ilustracija oblikovana kot dokaj samostojni celoti (oz. gre za šibko interakcijo). Pri takšnih slikanicah je interakcija simetrična: ilustrirano je to, kar je zapisano (na ilustracijah torej ni novih, drugačnih elementov, kot so v besedilu). V tovrstnih primerih je ilustracija ločena od besedila (zgoraj, spodaj, levo ali desno od besedila). Značilnost druge skupine slikanic (postmoderne slikanice), v katero sodi tudi večina slikanic obravnavane avtorice, je intenzivna interakcija, obravnave besednega in ilustrativnega dela ni mogoče ločiti (zato je pomembno, kam je besedilo umeščeno), ker šele skupaj tvorita naratološko celoto. Opozoriti je treba, da se poimenovanje klasična in postmoderna slikanica ne navezujeta na čas nastanka slikanice, temveč na interakcijo v njej.

Slikanice so multimodalna dela, katerih pripoved je podana skozi dva različna koda sporočanja, to sta jezikovni (besedilo) in likovni (ilustracije) kod, pri čemer je besedilni del navadno manj obsežen od slikovnega in (načeloma) ne presega 1800 besed. Vsaka slikanica ima tri osnovne sestavine, in sicer besedilo, ilustracije in vsebinsko-oblikovni odnos med njima. (Haramija in Batič 2013)

Shema 1: Slikanica in njeni sestavni deli
Vir: Haramija in Batič, 2017, str. 32

V vsebinski odnos med besedilom in ilustracijo sodi sestavljanje multimodalne zgodbe, v oblikovni odnos pa sodijo različne oblike slikanic, npr. leporela, slikanice s premičnimi elementi ipd., ki se ločijo tudi glede na material, iz katerega so izdelane, npr. papir, karton, blago, plastika ipd. (o tem več Haramija in Batič 2013), v slikanicah Manice K. Musil pa prevladujejo različni tekstilni materiali. Eden od pomembnih elementov v slikanicah je tudi izbira pisave (tipografija), v slikanicah Manice K. Musil sodi ta v tip, kjer »pisava poudarja sporočilnost besedila tako, da postane bolj aktiven element vidne izkušnje« (Phinney in Colabucci 2010: 20). Postmoderne slikanice se od klasičnih ločijo po nekaterih posebnostih (npr. Goldstone 2001, Anstey 2002), pri čemer ob intenzivni interakciji Haramija in Batič (2016) izpostavita najbolj tipične: nelinearno branje, literarni liki so pripovedovalci, raba različnih likovnih govoric in večpomenskost, ki izvira iz sestavljanja pomenov literarnega in likovnega koda sporočanja.

Maria Nikolajeva (2003; pred tem že Nikolajeva in Scott 2001, v Sloveniji dostopen ponatis 2006) utemljuje tri vrste interakcije: simetrično (besedilo in ilustracija pripovedujeta isto zgodbo), komplementarno (besedilo in ilustracija se dopolnjujeta) in stopnjevano (slike presegajo besedilo ali obratno). Ob interakciji se Nikolajeva in Scott ukvarjata tudi z intraikoničnim besedilom, ki ga definirata kot besedilo v ilustraciji, to so »./.../ besede, ki se pojavijo znotraj slike in na nek

način komentirajo ali nasprotujejo primarni verbalni pripovedi.« (Nikolajeva in Scott 2006:118) Interakcija in intraikonično besedilo se kažeta kot pomembni prvini slikanic, razumevanje obojega je povezano s kognitivnim razvojem mladega bralca, razumevanjem metaforičnega pomena besedil in ilustracij. Purcell (2018) je z elementi kognitivne literarne teorije ob branju (štirih izbranih) slikanic proučevala vlogo metafore pri spodbujanju veččin dekodiranja in ustvarjalnega razmišljanja otrok/mladih bralcev. Ker so metafore značilnost jezika in misli, se proučevanje metaforičnosti v slikanicah nanaša na vizualne metafore in jezikovno metaforično izražanje. Obe vrsti metafor, jezikovna in vizualna, se pojavljata tudi v slikanicah Manice K. Musil, kar je ob analizah posameznih slikanic tudi navedeno.

Celostno branje, torej sestavljanje pomenov pri multimodalnih knjigah (ne nujno zgolj pri slikanicah) pomeni prehod iz principa monomodalnega linearnega branja v sestavljanje sporočil iz različnih kodov sporočanja, ki hkrati ponuja mlademu bralcu izbirni način branja. Vsebinski odnos med besedilom in ilustracijo pomeni razmerje pri pridobivanju bračevih informacij o zgodbi skozi oba koda sporočanja: lahko gre za podvojitev informacij, pri čemer besedilo in ilustracija pripovedujeta identično zgodbo; na drugi skrajni točki pa slikanice ni mogoče razumeti, če bralec hkrati ne bere slikanice kot celote in sestavlja pomen iz obeh kodov sporočanja. Vse tri vrste interakcije se vsaj delno pojavljajo tudi v postmodernih slikanicah, čeprav v teh besedilo nima več zgolj ene ravni, pač pa velikokrat tvorita zgodbo osrednje (temeljno) besedilo in intraikonično besedilo. Intraikonično besedilo je besedilo v sliki oz. vnašanje besednih zapisov v ilustracijo (npr. napisi na različnih predmetih iz vsakdanjega življenja, zapisi v oblačkih (stripovski elementi) in pripisi pod določenimi upodobitvami (Haramija in Batič 2013, Nikolajeva in Scott 2006).

V nekaterih slikanicah Manice K. Musil se, ne le kot stripovski element, pojavlja tudi strip. Strip, prav tako kot slikanica, povezuje dva koda sporočanja, besedni in likovni kod (nekateri stripi so, tako kot slikanice, lahko brez besedila). Stripovska pasica pomeni zaporedje najmanj treh ilustracij, pri čemer se druga navezuje na prvo, tretja na drugo itd., večinoma je besedilo dodano v oblačkih. Razlika med stripi in stripovskimi elementi, uporabljenimi v intraikoničnih besedilih, je v količini stripovskega gradiva, ne pa tudi v njegovi oblikovni rabi. Tako lahko v analizi izbranih slikanic zasledujemo naratološke postopke, ki jih razumemo kot posebno področje literarne vede, s poudarkom na »dominantni vlogi strukture pripovednega besedila nad pripovedno komunikacijo.« (Štuhec 2000: 17)

Metodologija

V prispevku so analizirane vse avtorske slikanice Manice K. Musil, ki so bile doslej izdane v slovenskem jeziku (avtorica je izdala pri tujih založbah tudi dela, ki v slovenščini še niso izšla, te slikanice v prispevku niso zajete). Ker gre za prvo celostno obravnavo izbrane avtorice, so slikanice analizirane po literarnozgodovinskem principu, torej po letnicah izida. Pri vsaki slikanici so izpostavljeni najpomembnejši in s stališča slikaniške produkcije najbolj zanimivi elementi, pri čemer se v prispevku metodološko naslanjamo na morfologijo literarnega dela (snovno-tematski elementi, motivi, literarni liki, književni prostor in čas, pripovedovalec, zgradba, zgodba) ter na spoznanja naratologije (Štuhec 2000), teorije slikanic in njihovega celostnega branja (Nikolajeva 2003, Haramija in Batič 2013).

Ob analizi slikanic izbrane avtorice smo si zastavili dve temeljni raziskovalni vprašanji: (1) kakšno je razmerje med oblikovnim in vsebinskim odnosom v slikanicah Manice K. Musil; (2) kakšno je razmerje med temeljnim besedilom in intraikoničnim besedilom, raziskali smo vrste intraikoničnih besedil v slikanicah obravnavane avtorice.

Obe vprašanji zasledujemo skozi analize vseh doslej v slovenščini izdanih avtorskih slikanic Manice K. Musil.

Pri posamezni analizi je upoštevan tudi tretji gradnik bralne pismenosti (Gradniki bralne pismenosti, delovno gradivo 2018), to je razumevanje koncepta bralnega gradiva, pri čemer je izpostavljena multimodalna pismenost, poseben poudarek je na razumevanju in sestavljanju različnih kodov sporočanja za celostno branje raznolikih multimodalnih besedil (orientacija v bralnem gradivu, povezovanje besednega in slikovnega dela v besedilu, poznavanje in obvladovanje smeri branja). Na stopnji elementarnega izobraževanja lahko slikanice Manice K. Musil s stališča obeh temeljnih ciljev preučevanja mladega bralca usmerjajo v celostno branje slikanic; sestavljanje pomenov pri multimodalnih knjigah (ne nujno zgolj pri slikanicah) pomeni prehod iz principa monomodalnega linearnega branja v sestavljanje sporočil iz različnih kodov sporočanja, ki hkrati ponuja mlademu bralcu izbirni način branja.

Sinteza slikaniške produkcije izbrane avtorice na podlagi literarnoteoretične analize podaja posebnosti multimodalnosti v slikanicah Manice K. Musil: različne položaje jezikovnega koda sporočanja, ki ni več eno samo besedilo, pač pa jezikovni kod tvorijo temeljna zgodba in različne vrste intraikoničnih besedil.

Rezultati

Analiza vseh desetih avtorskih slikanic Manice K. Musil je bila opravljena glede na temeljna teoretična izhodišča in glede na zastavljeni raziskovalni vprašanji.

Trije mucki in zmaj (2011c) je klasična živalska pravljica, v kateri so naslovni liki hkrati tudi glavni literarni liki, to so mačji mladiči Sivko, Belka in Pikec. Dogajalni prostor je Zeleno Polje, prebivališče različnih živali (omenjeni so mravlja, krt, žolna, pajek), ki so predstavljene antropomorfno, njihova bivališča so opisana kot hiše ljudi, izjema so podzemni rovi, ki ta prebivališča povezujejo, da se lahko v njih skrivajo pred zmajem. Mačji mladiči nastopajo v zgodbi kot kolektivni literarni lik, vzrok njihovega odhoda iz varnega doma je iskanje mame, ki naj bi jo odnesel zmaj. Mladiči so edini prebivalci Zelenega Polja, ki se soočijo z zmajem, za katerega velja, da je hudoben in da prebivalcem nenehno škoduje, še več: ti ves čas pred zmajem trepetajo za svoja življenja. Čarobni element je podzemna dvorana 'zdaj zunaj, zdaj notri', ki mačje mladiče prestavi iz podzemnih rogov na travnik. Tako Sivko, Belka in Pikec najdejo zmaja oz. on njih, nato se zgodi nepričakovan obrat: zmaj se zjoče in jim pravi: »Osamljen sem, mucki! Grd sem, strašen, zato se me vsi bojijo! Nobenega prijatelja nimam!« (Musil, 2011c: 20) Mladiči zmayu naprej ne verjamejo, naučeni so previdnosti, ko pa ugotovijo, da zmaj ni krivec za izginjanje sovaščanov, pač pa so zato krivi nepregledni krtovi rovi, povedo vsem prebivalcem, naj se zmaja ne bojijo. Zmaj pomaga v neštetih rovih poiskati prebivalce Zelenega Polja, vsi prebivalci pa si obljubijo, da se bodo v bodoče o vsem najprej prepričali in nikoli več ne bodo nikogar takoj obsojali in s tem povzročali krivico. Po oblikovnem odnosu je to tipična klasična slikanica, besedilo ima postavljeno na velike

enobarvne ploskve, posamezna ilustracija sega čez dve strani; oba koda sporočanja sta dokaj samostojni celoti. Literarni liki in književni prostor so upodobljeni shematizirano, interakcija med besedilom in ilustracijo je šibka in po kategorijah Marie Nikolajeve (2003: 5) sodi med simetrične interakcije.

Čarobni svinčnik (2011a) je kratka fantastična zgodba, v kateri glavni literarni lik, šestletna deklica Neža, živi v neimenovanem mestu pod hribom. Gre za postmoderno slikanico, v kateri so ob temeljni zgodbi pomembna tudi intraikonična besedila, ilustracije so narisane. Temeljna zgodba je zapisana z malimi tiskanimi črkami, na dvojnih straneh desno zgoraj (izjema je druga dvojna stran, kjer je besedilo postavljeno levo zgoraj), pripovedovalec je tretjeosebni. Temeljna zgodba je torej ločena od intraikoničnega besedila in je vedno postavljena na isto mesto. Neža dobi od babice za rojstni dan svinčnik, ki riše sam. Svinčnik pobegne, Peter ga Neži pomaga iskati. Župan si svinčnik prilasti, a ga ta vso noč žgečka po podplatih, zato naslednji dan obljubi, da nikoli več ne bo naredil česa podobnega. Zdi se, da zna le Neža upravljati s svinčnikom, kar je v zgodbi kot medbesedilni element le nakazano in daje slutiti na rabo čarobnih besed oz. ukazov, kakor so ti uporabljeni v pravljicah (npr. *Šivilja in škarjice* Dragotina Ketteja ali v ljudski pravljici *Lonček kuhaj*). Skozi intraikonično besedilo, uporabljene so velike tiskane črke, se razvija drugi del zgodbe, v katerem gre za pogovor med ptiči in za njihove komentarje k temeljni zgodbi (ptiči letijo, zato vidijo več), mestoma ptiči naročajo svinčniku, kaj naj nariše (npr. hrano: deževnika, kobilico) ali pa podajajo zabavne komentarje (npr. ko ptič izjavi, da bi se lahko kar zaljubil v Nežo in mu drugi odvrne, da naj ne pozabi na dejstvo, da je ptič; ali izjava ptiča, da je konec zgodbe kičast). Le na dveh mestih je besedilo kot nagovor usmerjeno direktno k bralcu: »Znaš prešteti vse vaščane, ki so se zbrali okrog županove hiše?« (Musil, 2011a: 17) in »Poišči tudi ti svoj čarobni svinčnik!« (Musil, 2011a: 23) Na sprednjih in zadnjih veznih listih so narisane različne živali, ki jih riše čarobni svinčnik in imajo arhetipske podobe (slon, krokodil, ptič ...), tudi ob teh podobah je dodano intraikonično besedilo (krokodil pove, da je zgodba namenjena Neži, slon noče biti v vrsti zadnji).

Mala arhitektka (2011b) je literarno-informativna slikanica o petletnem Petru in triletni Ani. Besedilni del slikanice vsebuje tri zaokrožene celote, ki se glede na vsebinski odnos prepletajo, glede na oblikovni odnos pa ne, saj vsak del besedila skozi slikanico vedno stoji na istem mestu: realistična zgodba je na vsaki dvojni strani postavljena desno zgoraj, informativna vprašanja in odgovori so postavljeni pod zgodbo in imajo drugačno tipografijo črk (male tiskane črke), intraikonično besedilo je v ilustracijah (velike tiskane črke, ki spominjajo na rokopisno pisavo). Zgodba je zelo preprosta: Peter in Ana s kamenčki zidata mesto: postavita sedem hiš, kolesarsko stezo, šolo in vrtec, cerkev, mestni trg (kjer si privoščita sladoled), park, reko in vetrno elektrarno, saj potrebujeta energijo, da bosta lahko zvečer prižgala luč in gledala knjige. Drugi del besedila tvorijo vprašanja, ki imajo podane štiri odgovore, med katerimi je četrti pravilen, npr. »Kdo je arhitekt? Tisti, ki riše načrte.« (Musil, 2011b: 7) Predhodni trije odgovori pri istem vprašanju se navezujejo na druge poklice, izraženi so opisno (tisti, ki poje, peče torte, igra nogomet). Vsak dvojni list vsebuje ilustracijo, ki obsega skoraj eno stran in pol, skrajno desno je postavljeno besedilo. V tem delu besedila je pojasnjeno marsikaj: besedi arhitekt (in da je najpomembnejši slovenski arhitekt Jože Plečnik) in urbanist, zakaj potrebujejo hiše strehe, da so nebotičniki najvišje zgradbe, čemu so namenjene kolesarske steze, omenjena sta trg in park kot zunanja prostora v mestu, čemu služi vetrna elektrarna.

Intraikonično besedilo je povsod umeščeno na ilustracijo in pod zgodbo in razlago na posamezni dvojni strani. Na prvi ilustraciji sta upodobljena Peter in Ana, med njima njuna mačka, za katero pozneje izvemo, da ji je ime Pika. Otroka zbirata kamenčke, odločita se, da bosta sezidala mesto; ilustracije so narisane. V hišah se skrivajo različne živali (kača, žaba, jež, polž, ovca, ptič), na strehi cerkvenega zvonika pa maček. Na naslednji ilustraciji se Peter, Ana in maček peljejo s kolesom; nato gresta mimo šole in vrtca, na trgu se pogovarjata o sladoledu, sledi ilustracija parka, nato reke in zadnja, na kateri je vetrnica. Otroka se v dialogu ves čas prepirata, Peter poučuje mlajšo Ano, mestoma se norčuje iz njenega neznanja. Po tipografiji je intraikonično besedilo rokopišno zapisano z velikimi tiskanimi črkami; pri dialogih v zgodbi je v premem govoru enak rokopis, za spremne stavke so uporabljene male tiskane črke; enake črke so uporabljene tudi pri informativnem delu besedila (vprašanja in odgovori). Slikanica ima tako močno interakcijo med besedilom in ilustracijo, da je ni mogoče prebrati brez sestavljanja pomenov iz obeh kodov sporočanja.

Koza Cilka (2014a) je glavni literarni lik v istoimenski zgodbi. Gre za šivano knjigo, v kateri sta uporabljena volna in filc. Tretjeosebni pripovedovalec osvetli en sam dogodek, in sicer o kozjem prepiru za sočno travo. Tipografija določa dve vrsti besedila: temeljna zgodba je zapisana s tipskimi malimi tiskanimi črkami (imena živali so poudarjena), intraikonično besedilo se loči od temeljne zgodbe po odebeljeni pisavi in drugačnem tipu pisave (čeprav je tudi ta mala tiskana), pri čemer je s tremi pikicami nedvoumno označeno, kdo govori oz. nekaj misli (vnos stripovskega elementa). Npr. že na naslovnici je naslov povezan s tremi pikicami s ptičem, torej ptič pove naslov slikanice. V zgodbi Runo, pes čuvaj, vsak dan pelje šest koz in kozla na pašo, ker pa mu štetje ne gre najbolje, mu pomaga koza Cilka (pes je vendar odgovoren za vseh sedem koz). Ko so koze ugotovile, da je ostal le še majhen košček trave, so se začele prepirati, kateri od njih pripada. Cilka, najstarejša in najpametnejša koza, je predlagala, naj vsaka od njih predlaga način delitve. Zapletlo se je, ko je vsaka predlagala tekmovanje iz tiste dejavnosti, ki jo najbolj obvlada (hitrost teka, glasnost meketanja, moč pihanja, količina namolzenega mleka, velikost, višina skoka) in jo hkrati s predlogom tudi pokaže. Zapletlo se je pri predlogu kozla Štefana, ki je skočil tako visoko, da se je z rogovi zagozdil v krošnji češnje. Cilka je našla rešitev: koze so splezale ena vrh druge, naredile so stolp, čisto na vrh je splezal Runo, potegnil za vejo in tako rešil Štefana. Vsi so popadali pod češnjo, na tisti najbolj sočen košček trave, in jo pomendrali. Koze so ugotovile, da prepir nikomur ne koristi, zato so si zadnji šop trave pravično razdelile in se odpravile domov. Runo je predstavljen kot razumen čuvaj, ki zna pomiriti koze in kozla, hkrati pa mu mora pri štetju (ki je ključno za premik skupine) ves čas pomagati Cilka (šteje ena, dve, tri, sedem; ne ve, kako bi šop trave pravično razdelil na sedem delov). V intraikoničnem besedilu ob kozah nastopajo še ptič, družina ježev (mama in trije mladiči), deževnik (ima žensko frizuro) in travne bilke (ki v enem izmed prizorov bežijo, da jih deževnik in koze ne bi pojedli). Dialog (prepír) med tremi kozami je postavljen tudi na zadnjo platnico.

Koza Cilka in kdo je popil vso vodo (2014b) je slikanica s temeljnim in intraikoničnim besedilom, kjer je zgodba izrazito kratka in enostavna, po obliki se navezuje na pravljice z dodajanjem literarnih likov (npr. *Repa velikanka* v različnih izdajah ali *Kam se je kužku mudilo* Svetlane Makarovič). Ilustracije so izdelane iz volne, filca, žice in različnih vrst blaga. V vaški mlaki zmanjka vode in živali jo gredo iskat. Gre za pridružitve vedno novih živali v sprevedu pri iskanju vode:

pujsa Tine in Tone, kačji pastir, osel Jakob, pes Runo, na ilustracijah ves čas spremljajo tudi žabe in ribe, ki pa niso poimenovane. Ker nihče ne ve, kdo je izpraznil mlako sredi vasi, se odpravijo do koze Cilke, ki ji vsi zaupajo. Cilka in druge koze gradijo vodnjak, Cilka živalim pove, da je vodo popilo Sonce; odločijo se, da bodo zbirale deževnico. Z vodnjakom, ki nikoli ne presahne, in z nalovljeno deževnico jim vode res ne zmanjka nikoli več. Gre za ekološko ozaveščanje mladega bralca skozi zgodbo, pri čemer pa je v ilustracijah zelo veliko intraikoničnega besedila, pogovorov, preprirov, misli živali, ki iščejo vodo.

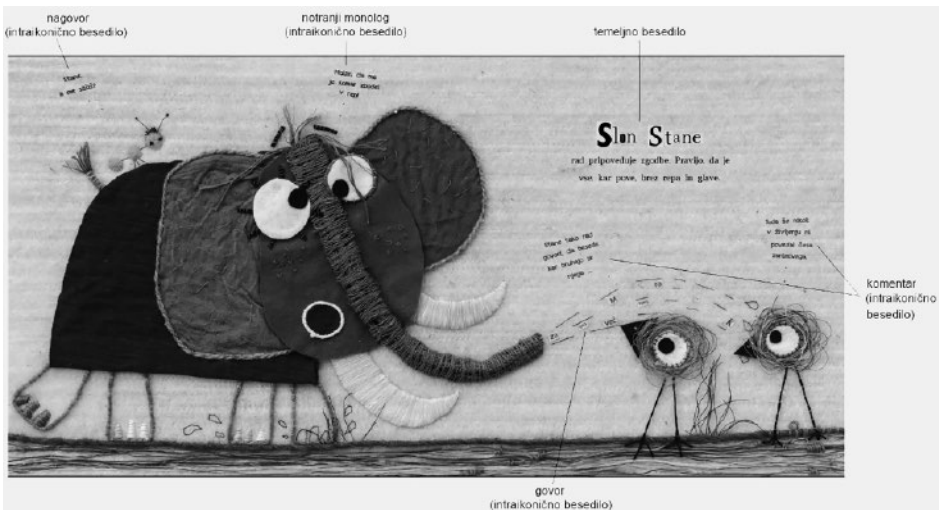
Pobalinska pujsa (2015) je živalska zgodba, ki se dogaja na domačem dvorišču. Pujsa Tine in Tone sta namreč vse živali premotila tako, da sta gledala v nebo, one pa tudi, med tem sta jih prepletla z vrvjo. Ko so bile živali zvezane, sta počela same nečednosti: psu Runu sta prevrnila skledo s hrano, mucu Marjetki sta umazala krtačo, pomešala sta jajca (kokošim sta nastavila račja in racam kokošja), nato pa sta vsem živalim pojedla hrano. Tako sita sta zaspala, miška, na katero sta pri svojih nečednostih pozabila, pa je rešila vse živali in te so se sklenile maščevati. Marjetka ju polije s čisto vodo, Runo ju je priklenil na svojo verigo, kokoši so kokodakale, race so ju zavile v mrežo in poklicale so osla, da ju je brenil. Živali so od pobalinskih pujsov zahtevale opravičilo. Tine in Tone sta se opravičila in vse obljubila; zgodba se zaključi s prirejenim pregovorom, da »pujs ne more iz svoje kože«, zato se ne ve, ali sta se lumparijam res za zmeraj odrekla. Intraikoničnega besedila (drugačen tip črk) je malo, gre za vzklike in pripombe živali; popolnoma svojo zgodbo pa imata piščanca, ki se pojavita že na veznih listih in ves čas razpravljata o tem, da sta najbrž majhna pujska. Gre za šivano slikanico, v kateri je avtorica uporabila različne vrste blaga, volno, žico in filc.

Čarobna školjka (2016a) je darilo, ki ga deklici Marjetki podari žaba. V fantastični zgodbi namreč Marjetka ne more hoditi, zato jo žaba na svojem hrbtu odnese v globoko vodo, kjer je skrita školjka pripovedovalka. Školjka pripoveduje zgodbe Marjetki, ta pa drugim otrokom in nikoli več ni osamljena. Intraikonično besedilo se odvija predvsem kot pogovor med mravljami; prej so bile zadovoljne v Marjetkini bližini, saj je ves čas živela v tišini in osamljena, ko pa postane deklica pripovedovalka, se mravlje odselijo, saj v hiši ni več miru. Na prvem veznem listu je posvetilo za Bojana. Za izdelavo tekstilnih ilustracij je avtorica uporabila različne vrste blaga: filc, volno, Marjetkina bela obleka je kvačkana. Temeljno sporočilo zgodbe je sprejemanje različnosti, saj je Marjetka gibalno ovirana oseba, a je to pri pripovedovanju zgodb ne moti; podobno idejo dela zasledimo že v delu Svetlane Makarovič *Veveriček posebne sorte* (1994 in več izdaj).

Komar Janez (2016b), naslovni lik slikanice išče partnerico oz. ljubezen svojega (kratkega) življenja. Ker ne sreča nobene komarke, vpraša za nasvet čebelo Vilija, nato raco (ki prav tako išče partnerja) in žabo. Slednja mu pove, da je v bližini videla samico, in ga napoti v pravo smer. Janez jo res zagleda in se takoj zaljubi. A v tistem hipu pride k ribniku deklica, samica komarja, imenovana komarka, za katero je v besedilu poudarjeno, da je zelo samovšečna, deklico piči. Da je ta ne bi ubila, komar Janez zamoti deklico in tako svoji ljubezni reši življenje (pred tem Janez ugotavlja, da smo ljudje najbolj grozna bitja na svetu, ker se ubijanja niti ne zavedamo). Janez postane komarkin junak, samica ga poljubi. Ob tem se odvijata še dve vzporedni zgodbi: Vilijeve in kačina. Slednja je ves čas prisotna na spodnjem delu slikanice, bralec lahko opazuje njen monolog o lakoti (intraikonično besedilo), hkrati pa vidi v njeno telo, da je pojedla dve ribi in raka. Vili je prav tako prisoten

ves čas zgodbe, a vedno na zgornjem delu slikanice, je Janezov prijatelj (skrbi ga zanj), tudi on išče ljubezen, zaljubi se v čebelo, a tudi zanj se zgodba srečno razplete. Zanimivi sta dve intermedialni navezavi, ki jih v drugih avtoričinih slikanicah ni zaslediti: na prvi ilustraciji se predstavi glavni literarni lik: »Zdravo! Ime mi je Janez – komar Janez.« (Musil, 2016b: 2), kar spominja na antološko poved iz filmov o Jamesu Bondu in njegovem načinu predstavljanja v vseh filmih (Young 1962); druga navezava je Vilijeva izjava: »Ljubezen nam je vsem v pogubo.« (Musil, 2016b: 6), ki je znani naslov Galetovega filma iz leta 1987, posnetega po povesti *V Zali* Ivana Tavčarja. Na prvem veznem listu čebela izreče posvetilo, in sicer za mamo in atija. Za izdelavo ilustracij so uporabljeni različni materiali, prevladujeta volna in filc.

Slon Stane (2017), naslovni in hkrati glavni literarni lik, rad pripoveduje zgodbe, vendar ga živali nočejo poslušati. Šivana slikanica vsebuje različno blago, pletene elemente, volno, filc in časopisni papir. Skozi slikanico hodi od živali do živali (krokodil, zebra, lev, drugi sloni, papige, kača), da bi povedal svojo zgodbo, a so se vse naveličale njegovega pripovedovanja. Ves čas pa je na njem mravlja, ki ga rada poslušša, opozarja ga nase, a je Stane sploh ne opazi. Ko Stane končno opazi mravljo, ki bi rada slišala njegovo zgodbo, postane njuno življenje razgibano: vozita se s kolesi, od jutra do večera si pripovedujeta zgodbe in sta zadovoljna drug z drugim. Čeprav tega ne ubesedi, Stane očitno ugotovi, da ni pomembna velikost poslušalca, temveč zanimanje za pripovedovanje. Pripovedovanje Stanetovih zgodb je zapisano v drugačnem tipu črk, gre zgolj za nakazano pripoved, ki je zapisana fragmentarno, npr. »Nekoč, ko sem bil netopir ...« Musil (2017: 24) ali »... sem nekega dne padel na tla ...« (Musil, 2017: 26). Temeljno besedilo je zapisano z malimi tiskanimi črkami; deli besedila so zapisani tako, kakor da bi šlo za lepljenje posameznih črk v besede, izrezane iz različnih tiskovin.

Slika 1: *Slon Stane*

Vir: Manica K. Musil, 2017 (objavljeno z dovoljenjem avtorice)

Vzporedna zgodba se odvija v intraikoničnem besedilu, ki je zapisano z velikimi tiskanimi črkami in spominja na rokopisno pisavo; ta del besedila je dialog med

piščanci, komentarji različnih živali in tretjeosebnega pripovedovalca ter onomato-poetskih izrazov. Piščanci so upodobljeni že na sprednjem veznem listu, očitno gre za noč (vezni listi so črne barve) in sprašujejo se, kje je Stane. Nato eden ugotovi, da Stane nikoli ne pove nič zanimivega, hkrati pa ves čas komentirajo, zakaj ga živali nočejo poslušati. Piščanci prvi opazijo mravljo (Musil, 2017: 15): »Zakaj tale mravlja ves čas lazi po slonu?«, na zadnjem veznem listu, ko se temeljna zgodba že zaključi, pa ugotovijo, da je življenje brez Stanetovih zgodb dolgočasno, zato se bodo (najbrž) pridružili mravlji pri poslušanju. V intraikoničnem besedilu so podani komentarji tretjeosebnega pripovedovalca, npr. »Stane tako rad govori, da besede kar bruhejo iz njega ...« (Musil, 2017: 5), nato je gostobesednost ponazorjena s črtami, ki nakazujejo gibanje (besed), in z delčki besed (za, treh, več, Špela, M, ra, v, K), ki gredo iz Stanetovega rilca.

Podobne elemente je že predhodno uporabila v avtorskih literarno-informativnih slikanicah Lila Prap *Dinozavri?! (2009)*, *Zmaji?! (2018)* in *Ptiči?! (2019)*, kjer se kokoši, petelin in piščanci pogovarjajo o svojih prednikih, na enak način pa je Lila Prap vpeljala tudi dialoge drugih živali (npr. v *Pasjih zakajih*, 2010, imajo to vlogo mačke; v *Mačjih zakajih*, 2013, pa miši).

Mravljinčar Franc (2019) je eden od treh mladičkov, ki jih v deželi mravljinčarjev skoti mama mravljinčarka. Franc in vsi drugi kmalu opazijo, da ima Franc kratek jezik, saj s svojim jezikom ne seže niti do smrčka. Sorojenca ga zasmehujeta, Franc je osamljen in žalosten. Ti občutki se še stopnjuje pri mravljišču, saj Franc s svojim jezikom ne more doseči mravelj, kar ga še bolj potre. Zdravnik (Žirafa) lahko le ugotovi, da je njegov jezik kratek, drugače pa je z njim vse v redu, pregleda ga tudi želva, najstarejša žival v deželi: »Fant, sprijazniti se boš moral, da imaš kratek jezik, to ni najhuje na svetu!« (Musil, 2019: 18). Nekega dne je mravljinčarka iz soseščine predenj stresla prgišče mravelj, kar ga je opogumilo, da je napel vrstico med drevesi in začel opazovati okolico. Ker pa se z višine vidi več, je kmalu postal največji poznavalec mravljišč, nihče več ga ni zasmehoval, saj je bilo njegovo vedenje zelo pomembno, Franc pa se je sprijaznil s svojim kratkim jezikom. Zgodba se zaključi z retoričnim vprašanjem: »Le kaj bi mi brez tebe, Franc?« (Musil, 2019: 27) Preobrat v zgodbi, kjer je v besedilu in na ilustracijah zelo poudarjena Frančeva žalost (na straneh 10, 13, 15 je prikazana njegova žalost z velikimi solzami), je nakazan na dvojni strani (20–21), kjer na levi Franc joče in obupuje nad svojo drugačnostjo, na desni strani pa z odsotnostjo literarnih likov in s poudarjenim besedilom »Mravljinčar Franc je žalosten obsedel in jokal.« (Musil, 2019: 21) Od tu naprej se njegovo življenje spremeni, nič več ni obupan in jokav. Podobnih zgodb o različnosti (in s tem negativni zaznamovanosti zaradi nekega primanjkljaja) je v otroški slikaniški produkciji veliko, zlasti je pogosto predstavljanje neke oviranosti skozi živalsko zgodbo (npr. Svetlana Makarovič *Veveriček posebne sorte*, 1994 in več izdaj; David McKee *Elmer*, prvič v slovenščini 1995 in več izdaj, serija). Tekstilna slikanica ima posvetilo za Minko in Matevža; v njej je avtorica uporabila različne vrste blaga, platenin, filca in volne.

V kritiki slikanice *Mravljinčar Franc* piše Gaja Kos (2019: 1713) o zmešnjavi »ob 'napačnem' vrstnem redu branja (na primer najprej izjave likov in šele potem strnjen kos besedila)«, kritičarko pa moti tudi »poudarjanje besed, delov povedi ali celih povedi z večjim fontom. Menim, da je takšno poudarjanje smiselno, kadar je del pedagoškega procesa, v literarnih besedilih pa je odveč oziroma moteče – vsakršni poudarki (vsebinski, čustveni, etični ipd.) bi morali biti prepuščeni bralcu in njegovi

vsakokratni interpretaciji.« (Kos, 2019: 1713) Obe kritiški pripombi velja zavrnuti, saj gre za postmoderno slikanico, katere izraz je med drugim tudi izbirno branje, ki ga uravnava različna tipografija besedil, zlasti na relaciji temeljna zgodba – stripovski elementi (dialogi ali notranji monologi) – intraikonično besedilo. V slikanicah ne more biti napačnega vrstnega reda branja, ker je treba prebrati vse vrste besedil ter jih združiti v celoto in združiti vsa besedila z ilustracijami, šele tako bralec sestavi celotno zgodbo, kakor je predstavljeno na primeru slikanice *Slon Stane*.

Sklep

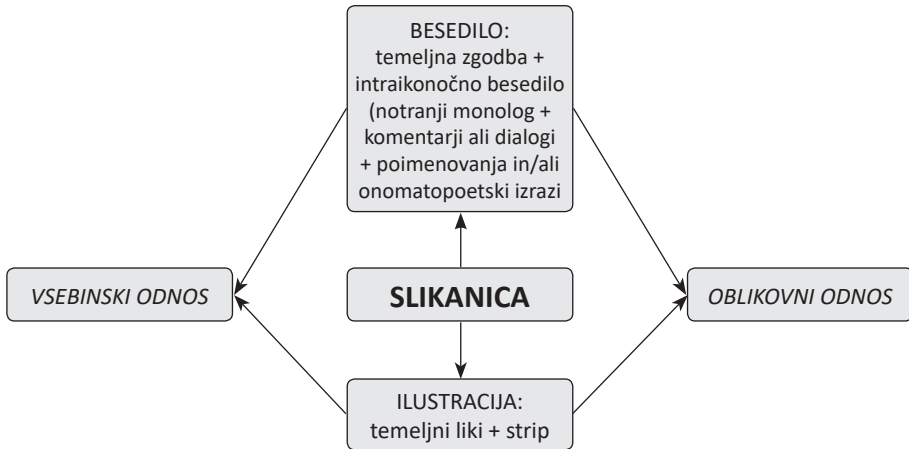
Slikanice so posebna oblika knjig, v katerih so vedno tri pomembne sestavine: besedilo, ilustracija in vsebinsko-oblikovni odnos. V prispevku so analizirane vse tri navedene sestavine na primeru avtorskih slikanic Manice K. Musil, ki je v svetu zaslovela predvsem po svojih tekstilnih knjigah. Prve tri izdane slikanice imajo naslikane ilustracije, vse druge šivane, pletene in/ali kvačkane, v njih so uporabljeni različni materiali, nekateri so jasno prepoznavni tudi v natisnjenih knjigah, npr. volna oz. pleteni kosi, večji ali manjši kosi različnih vrst blaga, vrvice, čipke, žaklovina, filc, časopisni papir, žica. S stališča ilustracij so avtoričine knjige novost prav zaradi materialov, pri čemer so uporabljene različne tehnike (šivanje, kvačkanje, pletenje, lepljenje). S temi materiali in postopki ustvarja prepoznavne like živali, otrok, deloma prostorov; npr. slon, mravljinčar, mravlje, piščanci, hiše, parki, ribniki, travniki idr. so takoj prepoznavni po svoji obliki, enako velja za barve, tako postanejo pravzaprav arhetipske podobe.

Prva izdana slikanica, *Trije mucki in zmaj* (2011c), edina sodi med klasične, vse druge pa med postmoderne slikanice, ki imajo svoje lastne zakonitosti, pri čemer je nujno upoštevanje celostnega branja, torej hkratnega branja besedila (oz. v primeru obravnavane avtorice sestavljanja več vrst besedil) in ilustracije, saj šele sestavljanje sporočila iz obeh kodov sporočanja podaja bralcu celotno zgodbo.

Zgradba je v vseh slikanicah sintetična, vendar je treba v posamezni slikanici ločiti različne vrste besedil. Intenzivna interakcija med besedilom in ilustracijo v postmodernih slikanicah je opazen element v ustvarjanju Manice K. Musil. Slikanice ni mogoče brati zgolj linearno, temveč bralec izbira zaporedje prebranega, logičnost zaporedja je podana z različno postavitvijo besedil in tipografijo. Temeljna zgodba je v vseh slikanicah ločena od preostalega dela besedila z izbiro drugačnega tipa črk. V vseh slikanicah ima intraikonično besedilo drugačno tipografijo, v primerih, ko je v slikanicah več vrst intraikoničnega besedila, je tudi to nakazano z izborom različnih tipografij in postavitvijo enega tipa intraikoničnega besedila vedno na isto mesto na strani. Dialogi v stranskih zgodbah so v posamezni slikanici največkrat postavljeni na straneh spodaj in vsebujejo stripovske elemente (npr. govor posameznega literarnega lika je zapisan tako, kakor da bi bil v stripovskem oblaku, čeprav večinoma oblaki niso narisani). Pri slikanicah Manice K. Musil je torej treba izhodiščno shemo celostnega branja slikanice dopolniti, saj je analiza slikanic pokazala, da je v posamezni slikanici več tipov besedil.

Kot predstavljamo v Shemi 2, besedilo ni več le eno, temveč gre za različna besedila, ki se lahko različno sestavljajo: **temeljno besedilo**, ki razvija zgodbo, in **intraikonično besedilo**, ki vsebuje različne ravni, in sicer notranje monologe + komentarje ali dialoge likov, ki v temeljnem besedilu sploh niso omenjeni (in v

nekaterih primerih razvijejo svojo zgodbo) + poimenovanja (največkrat gre za poimenovanja posameznih prostorov) in/ali onomatopoejske izraze. Zgodbe različnih besedil niso nujno neposredno povezane, vendar šele vsa besedila skupaj tvorijo besedilno celoto, ta pa vstopa v odnos z ilustracijo, ki prav tako ni ena sama, temveč jo tvorijo temeljna ilustracija, stripovski elementi, v nekaterih slikanicah pa tudi stripovske pasice.

Schema 2: Razmerje med besedilom in ilustracijo v slikanicah Manice K. Musil

Literarni liki v zgodbah so večinoma živali, izjeme so slikanice *Mala arhitekta* (predšolska otroka Peter in Ana), *Čarobni svinčnik* (deklica Neža) in *Čarobna školjka* (deklica Marjetka). V vseh drugih slikanicah se živalski literarni liki pojavljajo že v naslovih (mucki, mravljinčar, slon, koza, pujsa, komar). Skoraj vse živali imajo lastna imena, ki so prav tako del naslova (Stane, Franc, Janez, Cilka). Med stranskimi literarnimi liki imajo posebno mesto mravlje in piščanci. Mravlje so v *Pravljicni školjki* kolektivni literarni lik, skozi njihove dialoge bralec razume Marjetkino osamljenost, ob njihovem nezadovoljstvu pa njeno preseganje (pritožba mravelj, da nimajo več miru). V slikanici *Slon Stane* je mravlja (nima lastnega imena) pomemben literarni lik, ki spremeni Stanetovo življenje, ker ga posluša. Piščanci se pojavljajo v *Pobalinskih pujsih* in *Slonu Stanetu*. V obeh slikanicah v temeljnem besedilu niso omenjeni, pač pa razvijajo svojo zgodbo skozi dialoge, pri čemer so uporabljeni stripovski elementi (npr. v *Slonu Stanetu* so piščanci že na sprednjem veznem listu, kjer se pogovarjajo o Stanetu, in na zadnjem veznem listu, kjer zgodbo zaključita piščanca z ugotovitvijo, da je življenje brez Stanetovih zgodb dolgočasno). Piščanci niso v dialogu z glavnim literarnim likom, pač pa gre za komentarje k temeljni zgodbi, nekakšne namige glavnemu literarnemu liku (v resnici pa bralcu), ki rešitve ne prepozna takoj.

Književni prostor v besedilih ni natančno opisan, kar je v splošnem značilnost slikanic, v obravnavanih delih pa tudi iz ilustracij bralec ne more razbrati podrobnosti o dogajalnem prostoru. Gre za univerzalne prostore (npr. vas pod hribom, neimenovano mesto, kmetija), ki za sam razvoj zgodbe niti niso pomembni. Književni čas je v večini slikanic kratek, osredinjen na en sam dogodek (npr. tri dni, jutranja paša, pobalinsčina), izjema so slikanice, v katerih neka preizkušnja literarnega lika pripelje do rešitve: Stane najde poslušalko, Marjetka dobi pravljico školjko,

mravljina Franc mora ugotoviti, da je njegovo življenje kljub drugačnosti polno in dragoceno.

Motivno-tematska raven slikanic je zastavljena podobno: osredinjajo se na en sam dogodek, ki je hkrati povezan z razrešitvijo nastale težave, npr. iskanje mame (oz. zmaja), iskanje dobre paše, iskanje vode, iskanje poslušalca, iskanje partnerja, razumevanje smisla življenja, ali pa z otrokovo igro (Ana in Peter s kamenčki zidata mesto, Neža ima čarobni svinčnik).

Bistveni novosti, ki ju je obravnavana avtorica vpeljala v slovenski slikaniški prostor, sta zgradba jezikovnega koda sporočanja s temeljnim besedilom in več vrstami intraikoničnega besedila in uporaba materialov za tekstilne *šivarije*. Ob medbesedilnih in intermedialnih navezavah, ki so navedene v analizah, velja morebiti spomniti še na eno, folklorno: v slovenskem prostoru so bili v navadi stenski prti, izvezene slike z napisi. Ta utrinek kulturne dediščine je uspelo Manici K. Musil uvesti v sodobno postmoderno slikanico z bogato multimodalno zgodbo.

Literatura

Michèle Anstey, 2002: »It's not all black and white«: Postmodern picture books and new literacies. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 45(6). 444–457.

Jože Gale, 1987: *Ljubezen nam je vsem v pogubo* (film po predlogi V Zali Ivana Tavčarja). Ljubljana: Viba film, RTV Ljubljana.

Bette P. Goldstone, 2001: Whaz up with our books? Changing picture book codes and teaching implications. *The Reading Teacher* 55(4). 362–370.

Gradniki bralne pismenosti (delovno gradivo), 2018. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo; projekt OBJEM.

Dragica Haramija in Janja Batič, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Franc-Franc (Zbirka Misel o slovenski besedi).

Dragica Haramija in Janja Batič, 2016: Pomen multimodalne pismenosti za branje slikanic. *Mednarodni posvet Partnerstvo Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in vzgojno-izobraževalnih institucij 2016*. Ur. Tatjana Devjak in Igor Saksida. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. 35–48.

Dragica Haramija in Janja Batič, 2017: Slikanica kot posebna oblika knjige. *V objemu besed: Razvijanje družinske pismenosti*. Ur. Dragica Haramija. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 31–37.

Dragotin Kette, 1966: *Šivilja in škarjice*. Ilustrirala Jelka Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Manica Klenovšek Musil, 2011a: *Čarobni svinčnik*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc.

Manica Klenovšek Musil, 2011b: *Mala arhitekta*. Nova Gorica.

Manica Klenovšek Musil, 2011c: *Trije mucki in zmaj*. Ljubljana: Mladika.

Manica Klenovšek Musil, 2014a: *Koza Cilka*. Jezero: Morfem.

Manica Klenovšek Musil, 2014b: *Koza Cilka in kdo je popil vso vodo*. Jezero: Morfem.

Manica Klenovšek Musil, 2015: *Pobalinska pujsa*. Maribor: Založba Pivec.

Manica Klenovšek Musil, 2016a: *Čarobna školjka*. Maribor: Založba Pivec.

Manica Klenovšek Musil, 2016b: *Komar Janez*. Maribor: Založba Pivec.

- Manica Klenovšek Musil, 2017: *Slon Stane*. Maribor: Založba Pivec.
- Manica Klenovšek Musil, 2019: *Mravljinčar Franc*. Maribor: Založba Pivec.
- Marjana Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Gaja Kos, 2019: Manica K. Musil: Mravljinčar Franc. *Sodobnost*, 83(12). 1712–1714.
- Ljudska, 2013: *Lonček kuhaj*. Ilustriral Gvido Birolla. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Svetlana Makarovič, 1994: *Veveriček posebne sorte*. Ilustriral Marjan Manček. Ljubljana: Zveza društev za cerebralno paralizo Slovenije.
- Svetlana Makarovič, 2014: Kam se je kužku mudilo. *Zlata mačja preja*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba. 113–117.
- David McKee, 1995: *Elmer*. Ljubljana: Epta.
- Maria Nikolajeva, 2003: Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, 30(58). 5–26.
- Maria Nikolajeva in Carroll Scott, 2006: *How Picturebooks Work*. New York, London: Routledge, Taylor&Francis Group.
- Perry Nodelman, 1988: *Words about pictures*. Athens and London: The University of Georgia Press.
- Perry Nodelman, 1996: *The Pleasures of Children's Literature* (Second Edition). Longman Publishers USA.
- Sylvia Pantaleo, 2010: Mutinous Fiction: Narrative and Illustrative Metalepsis in Three Postmodern Picturebooks. *Children's Literature in Education*, 41(1). 12–27.
- Thomas Phinney in Lesley Colabucci, 2010: The Best Font for the Job. *Children & Libraries: The Journal of Association for Library Service to Children*. 8(3). 17–26.
- Lila Prap, 2009: *Dinozavri?!* Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
- Lila Prap, 2010: *Pasji zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
- Lila Prap, 2013: *Mačji zakaji*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
- Lila Prap, 2018: *Zmaji?!* Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
- Lila Prap, 2019: *Ptiči?!* Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
- Joanne Marie Purcell, 2018: Seeing the Light: A Cognitive Approach to the Metaphorical in Picture Books. *Children's Literature in Education*, 49(3). 356–375.
- Igor Saksida, 2000: Bogastvo poetik in podob. *Kakva je knjiga slikovnica: zbornik*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba. 53–69.
- Lawrence R. Sipe, 1998: How Picture Books Work: A Semiotically Framed Theory of text-Picture Relationships. *Children's Literature in Education*, 29(2). 97–108.
- Miran Štuhec, 2000: *Naratologija: med teorijo in prakso*. Ljubljana: Študentska založba.
- Mojca Štuhec, 2018: *Govor ob odprtju razstave Manice K. Musil Šivarije*. Umetnostna galerija Maribor. Pridobljeno s <http://www.ugm.si/razstave/manica-k-musil-sivarije-3081/> (Dostopno 26. 2. 2020.)
- Aleksej Nikolaevič Tolstoj, 1999: *Repa velikanka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Alenka Urh, 2018: Manica K. Musil: Slon Stane. *Sodobnost*, 82(4). 473–476.
- Terence Young, 1962: Mr No (*James Bond*, film po predlogi Iana Fleminga). London: EON Productions.

Alenka Kepic Mohar

V NAROČJU MOBITELOV IN TABLIC ALI IZGUBLJENA PRILOŽNOST, DA BI Z BRANJEM RAZVIJALI OTROKOVO RAZMIŠLJANJE

Sodobna tehnologija spreminja načine branja že izkušenih bralcev, njena brezmejna dostopnost pa zaznamuje kognitivni in bralni razvoj otrok, še preden branje postane avtomatizirano dejanje njihovega uma. Zavedanje, da načini in odnos do branja oblikujejo zmožnosti razmišljanja že v zgodnjem razvoju, kliče k širši družbeni ozaveščenosti o pomenu družinskega branja, bralnih navad in prežetosti s knjigami v vsakdanjem življenju.

Modern technology changes the ways of reading in experienced readers, and with its limitless accessibility it marks the cognitive and reading development of children, even before reading becomes an automated action of their minds. Our knowledge that ways and attitudes to reading form our cognitive capacities already at an early developmental stage, calls for a wider social awareness of the importance of family reading, reading habits and books permeating everyday life.

1 Uvod

Bralci in strokovnjaki branja se strinjamo, da obstajajo številne prednosti, ki jih branje prinaša za zgodnji otrokov razvoj, le malo staršev pa se zaveda, kaj branje dejansko pomeni za kognitivni razvoj. Nevroznanstvene raziskave so v zadnjih desetletjih razkrile, kako branje vpliva na razmišljanje in kaj se dogaja z našimi možgani, ko beremo, tudi v primerjavi z branjem tiskanih gradiv in branjem na zaslonu. To zavedanje je v času, ko nas je preplavila digitalna tehnologija in postala del naše kulture, še pomembnejše. Sodobna tehnologija je s telefoni in tablicami v kratkem desetletju vzpostavila nekakšno novo materialno kulturo, digitalni red, ki smo ga nezavedno sprejeli kot samoumeven del življenja. Ne le da se spreminjajo načini branja že izkušenih bralcev, tudi otroci vse pogosteje in vse bolj zgodaj dobijo v roke digitalne naprave, ki nezavedno oblikujejo njihov proces razvijanja v bralce, še preden branje zanje postane avtomatizirano dejanje njihovega uma. Proces učenja branja, bralnih navad in odnosa do branja bo zato v prihodnosti še toliko bolj odvisen od zavedanja pomena družinskega branja ter prisotnosti knjig in kakovostnih otroških revij v življenju slovenskih družin in družbi nasploh.

2 Kaj se dogaja v možganih, ko beremo?

Branje je po ugotovitvah nevroznanstvenikov (Dehaene 2009, Wolf 2008, 2016, 2018) avtomatizirano dejanje čudovitega uma, vendar pa se nismo rodili z genetskim programom za branje, branje je eden najbolj prepričljivih dokazov o plastičnosti človeških možganov (Wolf 2018). Mikrodejavnosti, ki se odvijajo v naših možganih, ko z regulacijo oči osredotočimo pozornost, v kompleksnem vizualnem sistemu pretvorimo grafično podobo znaka črke v besedo, besedi poiščemo poimenovanje, poimenovanju pomen, so zelo kompleksne. Imeti ta čudovito usklajena in kompleksna dejanja, ki v možganih potekajo v mikrosekundah, za nekaj samoumevnega, bi bilo »oholo«, ali kot je zapisal David Eagleman (2016): »V enem samem kubičnem centimetru možganskega tkiva je toliko nevronske povezave, kot je zvezd v galaksiji Mlečne ceste.«

V zadnjih treh desetletjih sta tako psihologija kot nevroznanost z novimi metodami, kot sta npr. funkcionalna magnetna resonanca (ang. fMRI) in metoda očesnega sledenja (ang. eye-tracking method), naredila ogromen napredek pri ugotavljanju, kaj se dogaja v možganih, ko beremo. Branje spreminja možgane in prispeva h kapaciteti za mišljenje, čutenje, sklepanje in razumevanje soljudi; vse, kar beremo, ter način, kako beremo, vpliva na način, kako razmišljamo, branje je arena misli (Wolf 2008).

Povezava načina branja z načinom razmišljanja je bila doslej v ospredju predvsem pri razumevanju branja kot sredstva za učenje, manj pa pri razumevanju branja kot kognitivni dejavnosti, ki vzpostavlja oz. razvija človekove kapacitete za razmišljanje. Ta vidik razumevanja branja je bolj v ospredju postavila tudi sodobna tehnološka revolucija, ki je odprla številna vprašanja o tem, ali in kako dostopnost digitalnih medijev vpliva na način branja že izkušenih bralcev in kako preoblikuje razvoj beročih možganov in odnos do branja pri otrocih, ki šele postajajo bralci.

Nevroznanstveniki ugotavljajo, da ima v zgodnjem razvoju možganov izoblikovanje nevronske omrežij za čutenje prednost pred nevronske omrežije za kognicijo (Wolf 2008). Ena od značilnosti, s katero se ukoreninijo najzgodnejše bralne izkušnje, je po mnenju Wolfove (prav tam) zato občutje telesa, druga pa ponavljanje. Otroški možgani so oživčeni tako, da se počutijo dobro in varno ob dotiku in človeškem glasu. Gre za naravno in čutno interakcijo – na podlagi ponavljanja, tudi večkratnega branja ene in iste knjige, se otrok nauči, da branje poveže z najosnovnejšim človeškim čustvom – ljubeznijo, udobjem ter varnostjo. To je prvi gradnik beročih možganov. Večkrat ko možgani slišijo glas ali skupino glasov, lažje jo vgradijo v nevronske mreže, kjer postane povezana s pomeni. Možgani se odzivajo na zvoke, ki predstavljajo vzorce, hkrati se aktivira vizualni korteks – otroci vidijo in slišijo besedo; pri tem je pomembna njihova zmožnost usmerjanja vizualne pozornosti. Pri branju – npr. skupaj s starši – je pomembna skupna smer pogleda: otroci se brez ozaveščenega napora naučijo osredotočiti svojo vizualno pozornost na nekaj, kar gledajo njihovi starši ali skrbniki, ne da bi morali za to žrtvovati svojo radovednost in raziskovalnega duha. To je odlična priprava za poznejše povezovanje glasu in črke. Ponavljanje pa ne ugotovi le reprezentacij informacij, ampak tudi odkrivanje vzorcev v vsem, kar vidijo, slišijo in tipajo. Oboje – ponavljanje in odkrivanje vzorcev po mnenju Wolfove (2008) prispeva k oblikovanju miselnih vzorcev, kot so analogija in sklepanje, to pa povečuje njihovo znanje. Vsako branje razvija plasti lingvističnega znanja. Znanje besed se ne preneha dopolnjevati – od golega pomena

prehaja v povezovanje v mrežo asociacij in konteksta. Ker v pogovornem jeziku rim praktično ne slišimo, je pomembno, da so otroci v stiku s kakovostno otroško literaturo – po mnenju Wolfove (2018) gre za neke vrste glasovni laboratorij – kjer se povežeta zvok in govor. Otroci se naučijo bolj pazljivo poslušati, njihovi možgani postanejo bolj zmožni shraniti in upodobiti majcne koščke zvoka, kar tvori temelje fonološkega zavedanja.

Jezik zgodb, pesmi in knjig je drugačen od govornega jezika. To nam daje možnost, da spoznamo drugačne skladenjske vzorce kot v pogovornem jeziku, s tem pa po mnenju nevroznanstvenikov (Wolf 2008) razvijamo konceptualno razmišljanje; večstavne povedi povezujejo več kot eno misel – to (lahko) vodi v novo misel, zaradi česar skladenjsko kompleksnejša struktura zapisanih povedi zrcali tudi kompleksnost novih misli. Branje otrokom v zgodnjem obdobju tako oblikuje njihov mikrokozmos, ki jih bo pozneje v življenju vodil v branje, s katerim bodo potovali tudi onkraj sebe in s katerim bodo raztezali svojo kapaciteto razmišljanja in avtonomno izražali svoje misli.

3 Kako digitalizacija spreminja načine branja?

O spreminjanju načinov branja zaradi pojava sodobne tehnologije je bilo zapisanih veliko znanstvenih razprav, med prvimi in v širši javnosti odmevnejšimi je bila monografija Nicholasa Carra *The Shallows* (2010) o tem, kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja, leta 2011 prevedena tudi v slovenščino (*Plitvine*, zbirka Bralna znamenja). V okviru znanstvene pobude E-READ COST se je z vprašanjem evolucije branja v dobi digitalizacije ukvarjalo 150 evropskih znanstvenikov, izšli so številni članki, objavljena je bila t. i. Stavangerska deklaracija (<https://ereadcost.eu/stavanger-declaration>), ki povzema razlike pri branju tiskanih gradiv in branju na zaslonu. Med slovenskimi raziskovalci se je s tem vprašanjem največ ukvarjal Miha Kovač (2018, 2020), ta vidik branja pa so obravnavali tudi nekateri nevroznanstveniki. Tako na primer Wolfova (2018) ugotavlja, da zaradi dolgotrajnega branja na zaslonu, za katero je značilno zelo hitro obdelovanje informacij, tudi pri izkušenih bralcih pride do nekakšne nezavedne notranje ponovitve, zaradi katere »zaslonsko« beremo tudi takrat, ko ugasnemo računalnik in odpremo knjigo, kakovostno revijo ali časopis.

Branje na medijih, ki dajejo prednost hitrosti in hitremu izmenjevanju nalog, večopravnosti, nenehnim dražljajem, vpliva na delovanje možganov. Medtem ko je za proces poglobljenega ali globokega branja, kot ugotavlja M. Wolf (2018), značilno, da zmore vzbujati empatijo, refleksijo, vključevanje predhodnega znanja, analitične kognitivne procese, povezovanje in kritično ter ustvarjalno, sintetično razmišljanje, to ne drži za branje na zaslonu, pri katerem večkrat kot poglobljeno ali zatopljeno oz. zavzeto branje uporabljamo branje s preletom. Naša pozornost ni več pozornost t. i. tihega očesa (angl. *quiet eye*), o katerem piše M. Wolf (2018, po Johnu Dunnu), tj. pozornost, ko dovolimo mislim, da se usidrajo, umirijo in pripravijo na tisto, kar sledi. Način branja in dovajanja informacij nas vodi k hiperpozornosti, kot jo imenuje Katherine Hayles (2012), zaznamovani s kognitivno (ne)potrpežljivostjo (Wolf 2018) in deljeno pozornostjo. »Sesekljana« pozornost branje spreminja v goltanje informacij, ki ne zdržijo niti trenutka, v katerem smo jih zaužili.

Vpliva sodobne tehnologije seveda ni mogoče izničiti ali kolesja razvoja zavrteti nazaj, v uvidu je treba imeti tudi številne prednosti, ki jih zaslonska tehnologija prinaša v človeško življenje. Bolj kot nasprotovanje sodobnemu tehnološkemu toku je zato pomembno, da pozorno spremljamo spremembe – izkušeni bralci najprej pri lastnem branju, še več pozornosti in sistematičnega usmerjanja pa potrebujejo razvijajoči bralci. Ti so že v predšolski dobi obkroženi s tehnološkimi pripomočki in v svojem prostem času vse več trenutkov preživijo ob zaslonih, ki jim prinaša nenehne dražljaje in stimulacijo. Obkroženosti s tehnologijo seveda ni mogoče izključiti, pomembno pa je, da kot odrasli zaščitimo otrokov »prazen prostor«, da bi ga lahko aktivno napolnil s svojo domišljijo. Način dojetanja sveta, kot ga narekuje zaslonska tehnologija, oblikuje tudi sprejemanje zapisanega – če se otroci s svetom črk najprej in časovno obilno srečujejo predvsem na zaslonu, to vpliva na to, kako bodo svet črk dojemali v knjigah.

4 Kako digitalizacija zaznamuje bralca v zgodnjem obdobju?

Številne raziskave in širši družbeni procesi kažejo, da imajo najmlajši že zelo zgodaj možnost dostopanja do digitalnih pripomočkov, ki zaposlijo njihovo pozornost – ne glede na to, ali je to v popoldanskem času, ko si starši želijo oddahniti od napornih delovnikov, pri vožnji v avtu, skupnih obedih ali kje drugje. Pri tem se seveda srečajo z raznovrstnimi zapisi, zato zgodnji stik z branjem v digitalnem formatu vpliva na otrokov odnos do branja. Barzillai in Thomson (2018) ugotavljata, da če otrokova zgodnja izkušnja z besedilom vključuje vizualno vznemirljive in zabavne elektronske podobe, ki vključujejo interaktivne dejavnosti, otroci razvijejo prepričanje, da je digitalno branje zabavno, igrivo, in ob tem izkusijo plitko, površinsko procesiranje in pasivno pozornost. Pasivnost v interakciji z digitalnimi knjigami navajajo tudi številni drugi znanstveniki (Labbo, Kuhn 2000; Lefever-Davis, Pearman 2005). Krcman in Cingel (2014) sta na primer primerjala bralno razumevanje pri branju na tablici in na papirju in ugotovila, da so pri branju na tablici slabše rezultate dosegli otroci, ki so imeli več predhodnih izkušenj z uporabo tablic. Avtorji so na podlagi teh rezultatov ugotovili, da so ti otroci na podlagi prejšnjih izkušenj z digitalnim branjem branje razumeli bolj kot obliko in vir zabave, zato so vanj vložili manj mentalnega napora oz. truda. Podobno dokazuje tudi nemška raziskava (v: Barzillai, Thomson 2018), ki je pri merjenju branja z razumevanjem ugotovila, da so učenci več napak naredili pri digitalnem preverjanju branja z razumevanjem v primerjavi s tiskanim, kar kaže na to, da so pri reševanju nalog na zaslonu imeli slabši samonadzor oz. slabše samoopazovanje. Barzillai in Thomson (2018), upoštevajoč tudi druge raziskave, povzameta, da je način, kako otroci posegajo po digitalnih pripomočkih, močan signal oz. napoved, kako bodo otroci brali na zaslonu, to pa kaže na možnost slabšega branja z razumevanjem, torej tistega načina branja, ki zahteva osredotočenost in pozorno kognitivno procesiranje – ne glede na medij, ki ga uporabljajo bralci.

Raziskava o učinkih aplikacij, ki so namenjene učenju branja (Takacs, Swart, Bus 2015: 145) v skladu z večpredstavnostno teorijo učenja (Mayer 2005), ugotavlja, da večpredstavnostne nadgradnje zgodb, kot so animirane ilustracije, glasba in zvočni efekti, pripomorejo k boljšemu razumevanju, če so tesno povezane z zgodbo in usmerjajo otrokovo pozornost denimo na podrobnosti ilustracije, konkretizirajo

pomene, ki so za otroka abstraktni, ter mu tako pomagajo oblikovati poglobljene in pomensko smiselne mentalne reprezentacije. V nasprotju s tem pa sicer privlačni interaktivni elementi, kot so t. i. *hotspots* in igre, ne pripomorejo k učinkovitejšemu razumevanju zgodbe, ker od uporabnika zahtevajo nenehno prehajanje med zgodbo in interaktivnimi elementi ter od bralca terjajo velik kognitivni napor, s tem pa motijo razumevanje zgodbe in učenje jezika. Kljub temu pa nekateri znanstveniki opozarjajo na prednosti, ki jih tehnologija prinaša pri učenju branja otrok z bralno-učnimi težavami (Meltzer 2007). A pozornost je kljub vsemu na mestu, saj ne smemo spregledati še nečesa pomembnega: tj. čustvene komponente skupnega branja, na katero opozarjajo tudi nevroznanstvene raziskave beročih možganov: dialog otroka z napravo ne more nadomestiti intimnega stika s starši (Bus & van Ijzendoorn 1995, 1997).

Wolfova (2018) ugotavlja še, da otroci zaslone pogosto asociirajo s filmi in televizijo, zato se postavlja vprašanje, ali tudi vsebine, ki so jim predstavljene na osebni ali tablični računalnikih, nemara zaznavajo in obdelujejo kakor film, za katerega raziskovalci ugotavljajo, da si otroci preobiločnosti in vseh mogočih dražljajev preprosto ne zmorejo zapomniti. Številni dražljaji otroke ujamejo tudi v t. i. dopaminsko odvisnost, zmanjšanje pozornosti in zmogljivosti delovnega spomina (Wolf 2018, Spitzer 2016), vse to pa močno vpliva na način, kako bodo razmišljali in dojemali svet.

5 Zaključek

Zapisano odstira le nekaj pogledov na pomen branja v dobi digitalizacije, predvsem s stališča pomena branja za razvoj otrokovih kognitivnih zmožnosti. Beroči um se oblikuje v najzgodnejši in najnežnejši dobi z vzpostavljanjem nevronske povezave, ki do zrelega bralca vodijo skozi postopno avtomatizacijo branja in opomenjanja prebranega, s tem pa se razvijajo tudi vse kompleksnejši kognitivni procesi. Kot bralci se razvijamo od prvih zaznanih zvokov, prepoznavamo zlogov in pomenov, povezovanja toplega starševskega naročja ob ponavljanju in prepoznavanju vzorcev, na podlagi katerih možgani povezujejo vidno in slušno zaznavo s pomeni besed, stavkov, povedi, zgodb ... Teh zgodnjih občutkov, na podlagi katerih možgani povezujejo branje z občutki toplote in varnosti, ni mogoče v celoti nadoknaditi v poznejšem obdobju, ko je nevronska omrežje že bolj izoblikovano – pa četudi plastičnost možganov obljublja kognitivni razvoj vse življenje. Jezikovni in pomenski bazen prebranega v maternem jeziku – bodisi poezije ali proze – določa našo areno misli, nas vodi v fiktivni svet onkraj našega izkustvenega sveta, hkrati pa sistematično razvija konceptualno razmišljanje, na podlagi katerega se v zrelih letih skozi izobraževalni sistem razvijemo v bolj ali manj razmišljujoče posameznike.

Doba digitalizacije je v kratkem desetletju spremenila način našega bivanja, digitalni pripomočki so postali nekakšen podaljšek našega telesa, neizogiben del vsakdanjika, z vedno dostopnim zunanjim virom podatkov. Najmlajši, t. i. digitalni domorodci, sveta brez tehnologije ne poznajo, zato ne morejo prepoznati sprememb, ki jih je ta prinesla. Spreminjanje načinov branja, preoblikovanje daljših besedil v krajša besedila, drobljenje pozornosti in manjša zmožnost pomnjenja so spremene, ki jih (morda) prepoznamo starejši, že izoblikovani pozorni bralci. Najmlajši, ki v ta svet šele vstopajo v varnem objemu staršev, ki so branju bolj ali manj naklonjeni,

pa svoje kognitivne mehanizme šele vzpostavljajo. Mogoč je tudi pomislek, da svet pred izbruhom telefonov in tablic ter vzpostavljeni načini poglobljenega ali globokega branja pomenijo sled zgodovine, ki jo bo prihodnost preseгла. A številne ugotovitve znanstvenikov kažejo drugače in ob tem odpirajo pomembna vprašanja, ki presegajo zgolj branje in se dotikajo tudi razmišljanja: kako v naročju tablic in telefonov ohraniti (1) zmožnost vzdrževane pozornosti, (2) se odpovedati nenehnim digitalnim dražljajem, ki spodbujajo nagrajevalni hormonski mehanizem naših možganov ter (3) kako ohraniti skorajda v celoti zasedeni prostor domišljije, ki bo omogočal izhod iz algoritemsko narekovanega digitalnega sveta?

Zdi se, da bo za to potrebno ogromno miselne samodiscipline zrelih posameznikov, staršev, pa tudi strokovnjakov, vzgojiteljev in učiteljev, nenazadnje tudi sistemskih ukrepov države za sistematično spodbujanje družinskega branja ter kakovostne otroške knjižne in revijalne produkcije. Morda se zdi primerjava s športom preveč poljudna – toda če se je v osemdesetih letih 20. stoletja še zdelo, da so maratonci skrajneži, ki nimajo pametnejšega dela kot mučiti lastno telo, potem so sodobne množične tekaške prireditve jasen dokaz, kakšne spremembe lahko prinese družbena ozaveščenost o pomenu gibanja in zdravega načina življenja. Tudi »mentalna« telovadba, kakršno je branje, potrebuje tovrsten preboj v množičnosti – najprej v obliki sistematičnega družinskega branja ter ukrepov za ozaveščanje pomena branja. Kljub mentalnemu naporu namreč prinaša širino razmišljujočega duha, nas vodi v smiselne odločitve, lahko postane zatočišče mirne misli in omogoča dobro življenje. Ta se bivanju z mobiteli in tablicami v naročju bržkone v veliki meri izmuzne.

Literatura

- Barzillai, M., Thomson, J. (2018). Children learning to read in a digital world. *First Monday*, 23 (10).
- Bus, A. G., van Ijzendoorn, M. H. (1995). Mother reading to their three-year-olds: The role of mother-child attachment security in becoming literate. *Reading Research Quarterly*, 30, 998–1015.
- Bus, A. G., van Ijzendoorn, M. H. (1997). Affective dimension of mother-infant picturebook reading. *Journal of School Psychology*, 35, 47–60.
- Carr, N. (2010). *The Shallows*. New York: W. W. Norton & Company.
- Carr, N. (2011). *Plitvine: kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Dehaene, S. (2009). *Reading in the Brain*. New York: Penguin Books Ltd.
- Deklaracija iz Stavangerja o prihodnosti branja (2018). *Stavanger Declaration – Ereadcost.eu*. Pridobljeno 15. marca 2019 s spletne strani http://ereadcost.eu/wp-content/uploads/2019/02/Deklaracija_iz_Stavangerja_o-prihodnosti_branja_SI.pdf
- Eagleman, D. (2016). *The Brain. The Story of You*. Edinburg: Canongate Books.
- Hayles, K. (2012). *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kovač, M. (2020). *Berem, da se poberem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kovač, M., in van der Weel, A. (2018). Reading in a post-textual era. *First Monday*, 23(10), 1. oktober.

- Krcmar, M., in Cingel, D. (2014). Parent-child joint reading in traditional and electronic formats. *Media Psychology*, 17(3), 262–281.
- Labbo, L., in Kuhn, M. (2000). Weaving chains of affect and cognition: A young child's understanding of CD-ROM talking books. *Journal of Literacy Research*, 32(2), 187–210.
- Lefever-Davis, S. in Pearman, C. (2005). Early readers and electronic texts: CD-ROM storybook features that influence reading behaviors. *Reading Teacher*, 58(5), 446–454.
- Mayer, R. E. (ur.) (2005a). *The Cambridge Handbook of Multimedia Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meltzer, L. (2007). *Executive function in education. From theory to practice*. New York: The Guilford Press.
- Spitzer, M. (2016). *Digitalna demenca*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Takacs, Z. K., in Bus, A. G. (2016). The benefits of motion in animated storybooks for children's comprehension. An eye-tracking study. *Frontiers in Psychology*, 7, ID 1591.
- Takacs, Z. K., Swart, E. K., in Bus, A. G. (2014). Can the computer replace the adult for storybook reading? A meta-analysis on the effects of multimedia stories as compared to sharing print stories with an adult. *Frontiers in Psychology*, 5.
- Takacs, Z. K., Swart, E. K., in Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks. A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 85(4), 698–739.
- Wolf, M. (2008). *Proust and the squid*. New York: HarperCollins Publishers.
- Wolf, M. (2016). *Tales of Literacy for the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Wolf, M. (2018). *Reader, come home*. New York: HarperCollins Publishers.
- Wolf, M., in Barzillai, M. (2009). The Importance of Deep Reading. *Literacy 2.0*, marec 2009, 66(6), 32–37.

POGLED NA (SVOJE) DELO

ZAKAJ IGOR OLEJNIKOV, ANDERSENOV NAGRAJENEC, POSLUŠA DAVIDA BOWIEJA

Tatjana Pregl Kobe

Z ilustratorjem Igorjem Oleynikovim¹, prejemnikom Andersenove nagrade 2018, sva se srečevala v Bratislavi med dolgotrajnim strokovnim pregledovanjem tisočih ilustracij in izbiranjem najboljših na zadnjem mednarodnem Bienalu ilustracije. Njegovo mnenje, izrečeno umirjeno, ne da bi kadarkoli povzdignil glas, je bilo med desetimi strokovnjaki iz vseh kontinentov vselej nepreklicno upoštevano. Seveda se je pri podeljevanju najvišjih priznanj (kot poznavalec ruske scene na tem področju) zavzemal za svoje mlade kolege, a dovteten za argumente je priznaval nesporne kvalitete tudi drugim za nagrade predlaganim ilustratorjem.

Zaradi prestižne Andersenove nagrade, ki mu jo je soglasno podelila žirija iz dvanajstih držav, se njegov odnos do znancev, prijateljev, bralcev in založnikov v bistvu ni spremenil. Tudi na neformalnih bratislavskih srečanjih je bil zadržan, ne v ospredju. Njegov mili karakter, v družbi pospremljen z umirjeno gestikulacijo rok, in način, kako govori, kako se premika in artukulira, je vlival zaupanje. Svetovljanski, a skromen in do vseh spoštljiv je bil tudi njegov nastop na predstavitvi njegovih ilustracij, razstavljenih njemu, prejemniku najvišje ilustratorske nagrade na svetu, v čast. Ponovno naj bi se srečala že letos spomladi v Bologni, a tradicionalnega knjižnega sejma zaradi karantene v prvem valu virusa covid-19 ni bilo. Pogovor na relaciji Moskva–Ljubljana sva, kot mnogi drugi v času, ko nas zahrbtni virus še ne pusti iz svojih zank, nadaljevala po spletu.

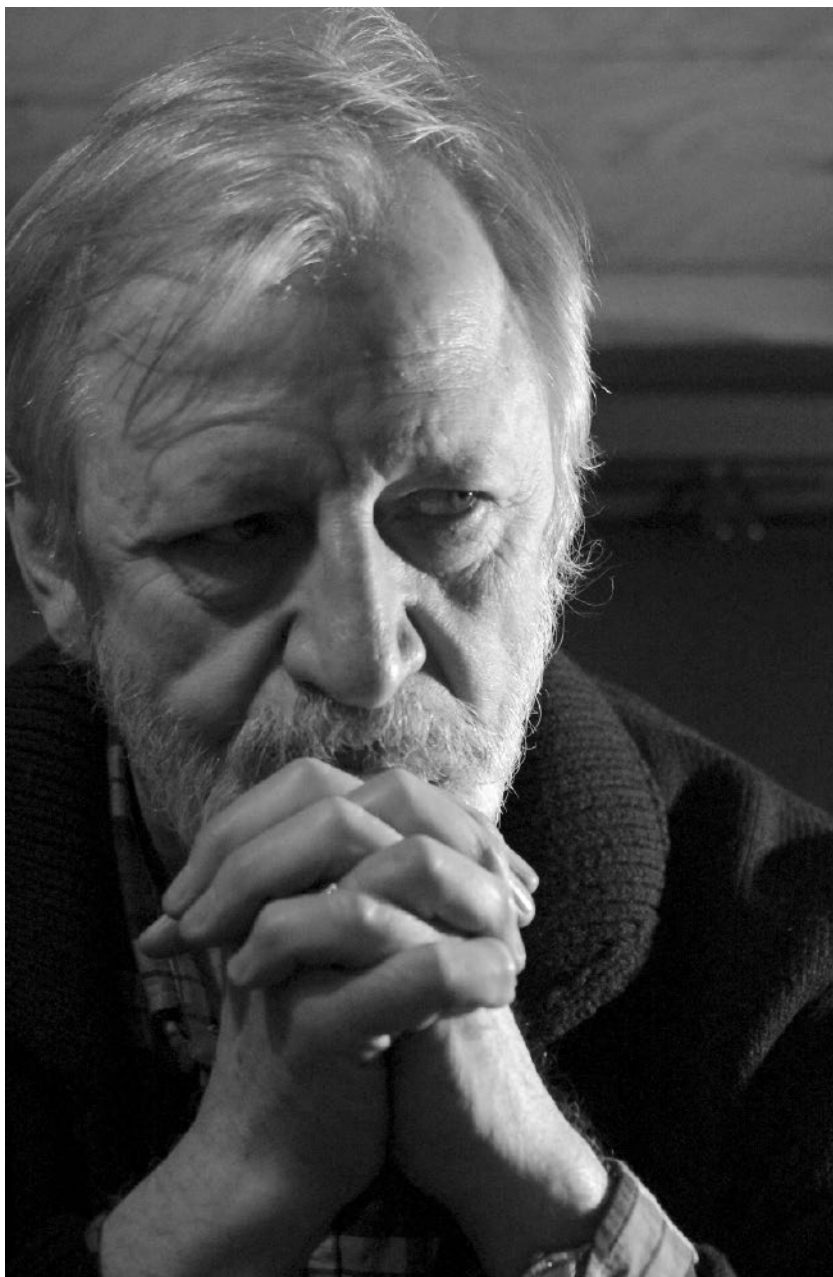
Delati zase, delati iskreno

Ilustracije me na meditativni ravni pritegnejo, da se kot gledalka vanje umestim, jih prepoznavam oziroma se naselim v duhovno pokrajino teh podob, idejno naslonjenih na besede. Skrbno odmerjeno jih opazujem in potrpežljivo eksaktno preučujem. Tako sem se prvič soočila tudi z izbranimi originali ilustracij Igorja Oleynikova na njegovi razstavi v Bratislavi, kasneje pa tudi z njegovimi izbranimi

---

¹ Ruski ilustrator Igor Oleynikov je leta 2018 na 55. knjižnem sejmu v Bologni prejel nagrado Hansa Christiana Andersena za leto 2018. Posebej za to številko revije *Otrok in knjiga*, v kateri je objavljen tudi ta njegov portret, je poslal ilustracijo za naslovno stran in odgovoril na nekaj vprašanj.

knjigami – kamor me je v svoje spletne sobane napotil s svojega doma v Moskvi – preko interneta.

Igor Oleynikov je pričel risati ilustracije sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja, najprej za revije, nato za prve knjige. Da njegov talent ne pozna meja, je bilo

zapisano tudi v obrazložitvi Andersenove nagrade. Je sodoben umetnik, čigar risbe je mogoče takoj prepoznati. Njegov slog je nezamenljiv, hkrati pa so kljub razpoznavnosti njegove ilustracije za vsako knjigo drugačne, edinstvene in neponovljive. S prefinjenimi gibi ustvarja dinamične podobe, naseljene v neponovljivo in z barvo nasičeno teksturo. Knjige z njegovimi ilustracijami so namenjene zelo različnim bralcem, ilustriral je tako domače ruske kot tuje klasike literature za otroke, pa tudi sodobne romane, najraje za najstniško populacijo. Že nekaj časa pa, poudari takoj v začetku najinega pogovora na daljavo, ne ilustrira več zgodb in pravljic za najmanjše otroke. Da ni bil uspešen pri upodabljanju 'lepih' in vzornih otrok. In da nikoli ne bo ilustriral knjig o čudovitih princesah².

Rodil se 4. januarja 1953 v mestu Lyubertsy v moskovski regiji v Rusiji. Mladost je preživel v družini, naklonjeni umetnosti. Že od otroštva je lepo slikal, a se za študij slikarstva ni odločil. V umetnost ga je sprva vpeljala mama, navdušenje in veliko strast do umetnosti so podpirali tudi animatorji, s katerimi je sodeloval pri znanih sovjetskih risankah, nato ga je poučevalo kar nekaj ruskih umetnikov, ni pa končal formalnega študija slikarstva. »Prej sem bil celo ponosen na to, zdaj pa to obžalujem,« pravi³.

A vendar! Kako se je lahko povzpел tako visoko brez akademske izobrazbe, do najvišjega priznanja v svetu ilustracije, do Andersenove nagrade? Veliki francoski slikar Henri Rousseau je ponosno govoril, da ni imel 'drugega učitelja kot naravo', a je občasno le poslušal nasvete dveh tedaj pomembnih akademskih umetnikov. Slikarja pravljličnih prizorov iz džungle, ki ni nikoli prestopil francoskih meja, danes občuduje ves svet. Nič manj ni na svojo pot v pravljlični svet ilustracij ponosen Igor Oleynikov. Morda je brez formalne izobrazbe, ne bi pa uspel na tem zahtevnem likovnem polju brez lastnega študija. Morda njegova pot k vrhu ni bila premočrtna, saj se je njegov prvinski čut za ilustracijo razvijal preko animacije. A prefinjen občutek za risanje in obvladanje tehnike je imel že v letih, ko je kot umetniški vodja deloval v animacijskem studiu. Ko se je pričel resneje ukvarjati z ilustriranjem, se je nenehno izpopolnjeval in vselej težil k novemu. Trmasto in vztrajno.

»Knjige, pa tudi filmi, so zame način samoizpovedi. Ko delam knjigo, jo posnamem kot film, in ko posnamem film, jo berem kot knjigo. To se dogaja samo od sebe. Mislim, da je dinamika v knjigi in filmu zelo pomembna. Prav tako želim, da je moj pristop k vsebini neresen, ironičen. Zelo rad rišem.⁴«

- Študirali ste kemijo na Moskovskem inštitutu za kemijsko inženirstvo, se leta 1979 zaposlili v filmskem studiu *Soyzmultfilm*⁵, kjer se je v času Sovjetske zveze začela vaša uspešna umetniška pot. Izhodišče za ilustriranje so bile animacije za raznovrstne risanke za otroke, med drugim za zelo priljubljeno risanko *Skrivnost tretjega planeta*. Ilustracije za knjigo *Alica v čudežni deželi* Lewisa Carrolla ter ilustracije za nekatere pravljice pesnika in pisatelja za otroke Borisa Zakhoderja so očarale prav najmanjše bralce. Vaše ilustracije so bile takrat objavljene tudi v

² <https://slv.mainstreetartisans.com/4050902-artist-igor-oleynikov-biography-illustrations>

³ <https://olejnikov.livejournal.com/profile>

⁴ Ibid.

⁵ *Soyzmultfilm* je ruski animacijski studio s sedežem v Moskvi. Studio, ustanovljen leta 1936, je ustvaril več kot 1500 risank.

revijah in knjigah za najmanjše otroke. Kaj je razlog, da danes odklanjate ilustriranje besedil za majhne otroke?

»Danes me zanimajo napete zgodbe s posebnim zagonom, izraznostjo in skrivnostnostjo. Vsa tista besedila, v katerih je dinamika razvoja zgodbe še posebej zapletena. Vsakdanje zgodbe za ilustriranje niso prav nič privlačne. Ne želim več, na primer, ponazarjati zgodb o prijateljstvu dečka in deklice ter njunega vsakdanjega življenja ... Nekoč sem to počel, zdaj pa ne več.«

V tem kontekstu je treba Oleynikovo izjavo, da ne slika za majhne otroke, razumeti bolj poglobljeno. Več romanov in besedil za otroke, stare osem, devet let, namreč je v njegovem obsežnem opusu, le da so ilustracije zanje zahtevnejše od njihove starosti. Med temi je, recimo, tudi knjiga slavnega ameriškega folklorista in pisatelja Joela Chandlerja Harrija *Zgodba strica Remusa*, ki je bila že ob nastanku namenjena ne le otrokom, temveč tudi odraslim. Kot tako jo je Oleynikov tudi upodobil v tehniki, ki zahteva zrelejši pogled, pozoren tudi za vse najmanjše podrobnosti in prikrite misli, položene v vsako podobo. Nedvomno zna prisluhniti otrokovi logiki in jo sprejeti. Morda se to najbolj čuti pri njegovih ilustracijah Harmsovih pesmi, kjer se igra s paradoksi in absurdi, ki jih prikazuje razumljivo, elegantno in jasno. Z ilustriranjem njegovih pesmi je pričel pred dobrim desetletjem. Ne zdi se, da bi bila abstraktna ironija pesmi tisto, kar bi ilustratorjevo mehko dušo pritegnilo, a vendar so podobe, kjer je na vsaki celostranski sliki ponazorjenih celo več likov (daljša je kitica, več jih je!), vrhunske. Privlačno življenjskost ilustracij nedvomno zajema tudi naslov knjige *Vsakdo teče, pluje in skoči* (2010) Daniila Harmsa⁶, avtorja, ki predstavlja 'zlato dobo sovjetske slikanice'. Da so Oleynikove knjige precej primerne za mlade bralce predstavlja tudi velika, slikaniško zasnovana knjiga *Delovna abeceda* rusko-ameriškega pesnika, Nobelovega nagrajenca Josipa Aleksandroviča Brodskega. Verze zanj je po naročilu napisal pri nekaj več kot dvajsetih letih, štirivrstičnice predstavljajo različne poklice. Oleynikov je s svojimi izvirnimi ilustracijami popolnoma nadgradil besedilo, s čimer je otrokom oživil in približal sicer zanje v današnjem času precej nerazumljivo vsebino (v verzih ovito politično sporočilo se otrok sploh ne dotakne, ilustracije pa!). Večinoma dvostranske podobe kažejo niz podrobnosti, ki jih v verzih ni, male bralce pa vabijo tudi k iskanju skrivnih predmetov na ustrezne črke. Na dvorišču med stolpnici je zaposlen dinosaver, a ga drobceni hišnik, ki pometa sosednjo ulico, sploh ne opazi; v bližini veeverice z daljnogledom krade pozornost gledalca balerina s tamburico; očarata nenavadna zebra pod dežnikom in črnska babica na nosorogovem hrbtu, ki, kljub drobceni figuri, dominira pred otroki v vrtcu na prostem; in še in še. Ilustrator je v umetniški knjigi ruske založbe Akvarel (2012) ustvaril svoj z bogatimi podrobnostmi poseljen vzporedni svet, pri čemer se je komaj dotikal besedila.

---

⁶ V tem (povsod po svetu neprijaznem) času je danes Harms tudi pri nas zelo cenjen avtor, prevedenih imamo kar nekaj knjig, nekaj tudi ilustriranih, Slovensko gledališče je lansko leto uprizorilo tudi predstavo izbrane proze z naslovom *Zakon linča*. Slikanica *Si videl leva?* z izvirnimi ilustracijami Arjana Pregla (Miš, 2018) je nastala po duhovitem, nonsensnem besedilu ruskega pisatelja, pesnika in dramatika Daniila Harmsa, tokrat predstavljenega kot avtorja besedila za otroke. Kot da se približujemo času, ko je znova treba ustvarjati v abstraktnih prisposodobah.

- Ste še kdaj ilustrirali pesmi za knjigo? Je zgradba knjige pesmi bolj zahtevna, ker je vsaka ilustrirana pesem zgodba zase? Dovoljuje več svobode? Večji polet domišljije?

»Vse to,« bi odgovoril Oleynikov, če ne bi o tem pričale že same ilustracije za Brodskyjevi drugi dve knjigi pesmi – *Balada o malem vlačilcu* (2011) in *Kdo je odkril Ameriko?* (2013), obe prav tako izdani v založbi Akvarel.

V začetku⁷, ko je iz animacije prehajal v ilustracijo, je bila za Oleynikova ob postavitvah risanih scen in iskanja inovativnih tehnik ilustracije pomembnejša risba. Takrat je, pozoren na ekspresivnost gibov, sledil posnetkom kamere, živim likom v risankah, oživiljenim risbam. Za njegove zgodnje ilustracije v knjigah je značilna navidezna dinamičnost upodobljenih likov, ki se skozi zgodbo premikajo tako, kot bi bili zaustavljeni v katerem od kadrov iz risank. Akcijska dinamika glavnih junakov zgodb se največkrat ni ujela z ozadji, a se je ilustrator tega kmalu zavedel. Čimbolj ga je statičnost prizorov, neprepričljivost nastopajočih junakov zgodb in nepovezanost celote motila, tem bolj zavzeto je iskal ustrezne rešitve. Po letih eksperimentov z različnimi ilustracijskimi mediji je pričel slikati z gvašem v kombinaciji s suhim čopičem. Ta njegova slikarska tehnika ustvarja ekspresivno ozračje v njegovih ilustracijah ne glede na vsebino. S to zahtevno slikarsko tehniko ustvarja posebno čarobnost s hrapavo in migotavo teksturo, s katero lahko skoraj otipljivo pričara trmasto miško, smešne mačke, ognjevite ptice, mirne pande ali okolja, v katerih nastopajo epski junaki. In seveda sto drugih zgodb. Uporaba te tehnike in avtorjev način dela – »Ne prenesem počasnega ustvarjanja, ilustracija mora biti narejena v enem zamahu!« – umetniku omogočata, da je ne le vrhunski, temveč tudi eden najbolj produktivnih sodobnih ruskih ilustratorjev.

Desetletje v filmskem studiu je pustilo posledice v pristopu k ilustriranju: kot oblikovalec knjig s filmsko izkušnjo ve, da je poleg obvladanja risbe in vnaprejšnjega komponiranja kompozicije pomembna celota, od upodobitve različnih gibov, položaja lika, njegovega natančnega izgleda in vse do majhnih podrobnosti. »Knjiga je kot scenarij,« je ob ilustracijah za knjigo *Balada o malem vlačilcu* povedal umetnik: »In ilustracije so kot posamezne scene. Pri vsaki narisani ilustraciji vem, kaj se je zgodilo prej in kaj se bo zgodilo v naslednji sceni⁸.«

- V pravljicah bratov Grimm so ljudje prikazani črno-belo, v avtorskih pravljicah Hansa Christiana Andersena pa so dobri in slabi hkrati. Večina Grimmovih pravljic je optimističnih, Andersenove pa običajno nimajo prepotrebne srečnega konca. Vašemu baladnemu načinu ilustriranja njune pravljice ležijo, kažejo na preteklost, na ozračje zgodovine. Na čas zapisa prvih pravljic v 15. in 16. stoletju, namenjenih izključno odraslim, ker so vsebovale različne za otroke neprimerne prvine, na primer nasilje, spolnost, smrt in podobno. Tudi današnji čas je poln

---

⁷ Leta 1979 je začel delati kot pomočnik umetniškega direktorja v animacijskem studiu *Soyuzmultfilm*. Kasneje je tam sam postal umetniški direktor. V letih 1991–2000 je delal v ruski podružnici BBC-jevega *Božičnega filmskega studia*. Od leta 1986 je poleg animacije pričel objavljati ilustracije v revijah in knjigah.

⁸ <https://sl.raduga-deti.info/6971-igor-oleynikov-from-the-secret-of-the-third-planet-to.html>

nasilja, ni vse pravično in v resničnem življenju nimajo vse zgodbe srečnega konca. Ste mi z najnovejšimi ilustracijami za Andersenovo pravljico *Vžigalnik*, ki ste mi jih poslali v vpogled, hoteli pokazati, da vaše ilustracije niso predvidljivo klasične?

»Da, hotel sem nazorno pokazati in poudariti, da resnično ne maram tradicionalnega slikanja. Dolgočasno je in enolično. Da bi iz leta v leto risal enako? Ne, to me nikakor ne zanima.«

- V Grimmovih in Andersenovih časih so bile ilustracije pravljic namenjene odraslim. Tudi pri teh ilustracijah se zdi, da so prej namenjene zrelejšim bralcem. V svojih delih prikazujete odnos do glavnih junakov na način, kot bi živeli z njimi. Ali ste se, recimo, pri ilustriranju te Andersenove pravljice spogledovali z značilnostmi njene dobe – modo, oblačili, arhitekturo, načinom življenja? Koliko svobode si dovolite pri prevajanju klasičnega pravljичnega besedila v vizualno pripoved? In koliko svobode vam dovoljujejo založniki?

»Pravljice *Vžigalnik* nisem slikal za rusko, temveč za dansko založbo HCA Copenhagen. Njihovo prilagojeno besedilo mi je dovoljevalo, da sem narisal točno takšne podobe, kot sem želel, za kar sem jim danes hvaležen. Celotno Andersenovo besedilo je vezano na 19. stoletje, pri čemer bi moral upoštevati prav določene škornje, modo drugih oblačil, značilnosti časa in podobno. Kar vse je popolnoma nasprotno od podobe vojaka, ki sem si jo izmislil jaz in dogajanje prestavil v drugi čas. Sprva nisem bil pripravljen na prirejeno različico besedila, potem pa sem ugotovil, da je prav to zame privilegij, ki mi dovoljuje največ svobode pri slikanju. V Rusiji bi bilo namreč nemogoče izdati knjigo s takšnimi ilustracijami, saj se prirejeno besedilo za to izdajo razlikuje od klasične. Takih knjig ne bi kupovali.«

- Precizno izdelane ilustracije za to slikanico so vam verjetno vzele zelo zelo veliko časa in potrpežljivosti? Kaj je bolj zamudno? Ideja za posamezno sliko ali izvedba same slike?

»Seveda zahteva iskanje prave ideje večino časa pri nastajanju vsake slikanice. Poiskati moram nekaj drugačnega, izumiti nekaj novega. Za risanje potrebujem manj časa. Že zdaj se bolj kot z likom ukvarjam s samo podobo, z zgradbo zgodbe. Lik je bolj pomemben pri animaciji, v knjigi je bolj važna kompozicija in vzdušje celotne ilustracije. Lik je zame sekundarnega pomena.«

- Privlačijo vas epski prizori, baladne pripovedi, pravljice s strašljivo vsebino, miti in legende. Ni čudno, da so med knjigami z vašimi ilustracijami avtorji, kot so Tolstoj, Puškin, Gogolj in drugi ruski klasiki (ki jih nedvomno dobro poznate, prenekatero motive ste za knjige že upodobili), roman Roberta L. Stevensona *Doktor Jekyll in gospod Hyde* ali liki, kot so Kralj Artur, Peter Pan, Robin Hood in drugi. Mnoga vaša dela imajo pridih žalosti, a kljub temu jih preseva notranja svetloba, ki celo baladna besedila pregrinja s čarobno lepoto. Očitno so vam bližje zgodbe s temnejšo vsebino. Se vam zdi, da omogočajo več prostora za ilustratorjevo ustvarjalno zamisel?

»Seveda. Takšna besedila preučujem z detektivsko natančnostjo. In od besedila ne odstopim niti za milimeter. Rišem samo tisto, o čemer avtor piše, vendar imajo ilustracije drugačen videz in izhajajo iz drugačnih izhodišč. Mojih. Od tod izhajajo prav takšne moje ilustracije Andersenovih in drugih svetovno znanih pravljic. Vključno z ruskimi klasiki.«

V začetku stoletja je Igor Oleynikov začel sodelovati s tujimi založniki⁹ in aktivno sodelovati na razstavah knjižnih ilustracij po vsem svetu, kjer je bil tudi večkrat nagrajen. Žirija za Andersenovo nagrado je prejela v oceno deset knjig z njegovimi ilustracijami, štiri tiskane in šest na CD nosilcu. Med njimi sta bili dve za vzpon v ilustratorske višave Igorja Oleynikova prelomni. Leta 2004 je naredil dve zelo skrivnostni ilustraciji Andersenove *Palčice* (olje na papirju), ki v knjigi nista bili objavljeni. Pač pa sta mu naslednje leto prinesli naročilo tajvanske založbe Grimm-Press za ilustracije Andersenove pravljice *Slavec* (2006, 2009), kar je bil eden njegovih prvih večjih ilustratorskih uspehov. Znana zgodba je vpeta v nenavadno skrivnostno okolje, ptica na cvetoči japonski češnji poje kitajskemu poslušalcu. Iz megličaste ilustracije se prikaže kitajski vrt, ljudje so v orientalskih oblekah, dogajanje se odvija na mostovih in pagodah ob številnih srebrnih zvončkih, omenjenih v pravljici. Izjemno stilizirano, oblikovano in vrhunsko preneseno v drugo kulturno okolje. Pomembno je bilo, da je imel kot ilustrator in oblikovalec knjige popolnoma proste roke in je lahko v počasnem ritmu zgodbe vnesel svojo fantazijsko vizijo, prežeto s svetlobo in stiliziranim orientalskim okrasjem. Kasneje je knjiga izšla tudi v Rusiji, a z naslovom *Cesar in slavec* (2010). Povsem drugačna je bila naslednje leto izkušnja pri slikanici Johna Lithgowa *Miška Mahalija gre na fakulteto*, kjer se je moral prilagajati zahtevam ameriške založbe Simon&Shuster. Založniki so mu natančno razložili svojo vizijo podobe slikanice, ki ponazarja značilne ameriške sanje o uspehu. In sprva v ogromnem svetu skoraj izgubljena skromna, drobna miška Mahalia skozi zgodbo spremeni (tudi vizualno) pozicijo, ko postane drugim enakovredna študentka, zato se svet okoli nje zdi manjši. Kvaliteta teh ilustracij je prav v načinu kompozicije, drugačnih zornih kotov in nazornega vodenja pogleda.

- V večini knjig se kaže vaš poseben način branja določenega besedila, pogosto v knjigah ponujate svoje dojetje določene literarne predloge (tudi pri še živečih avtorjih besedil), lastno dinamiko, pri čemer domišljiji v prostoru svojih ilustracij ne postavljate mej.

»Zato poskušam v besedilu vedno najti drugo stran, ozadje pripovedi, drugačen pogled na znane like in situacije. Avtorja vprašam, zakaj je pisal tako in ne drugače. Zakaj je v besedilu hrast in ne kaj drugega, zakaj ima junak prav takšna oblačila, zakaj je šel na levo in ne na desno. In na ta vprašanja obstajajo odgovori, na ta način najdem popolnoma nov pogled na vsebino, na ozadje besedila. Česar pred tem nikoli nisem opazil. Zelo zanimivo.«

---

⁹ Od leta 2001 sodeluje s tajskimi, ameriški, kanadskimi, belgijskimi, italijanskimi, korejskimi, švicarskimi, japonski, danskimi in drugimi založbami. V slovenščini imamo doslej samo eno knjigo z njegovimi ilustracijami: *Božja beseda za rjavčka medveda* (Ognjišče, 2009); novi natis s spremenjenim naslovom *Medvedkovo sveto pismo* (Ognjišče, 2011, 2016).

- Ali pri nastajajoči knjigi vnaprej predvidite vse ilustracije in naredite končni načrt (kot pri načrtih za hišo), ali si pustite odprta vrata za kakšne spontane rešitve?

»Praviloma si zasnujem samo prvo polovico ilustracij za slikanico, za drugo že nimam dovolj potrpljenja. In začnem slikati. Po tej poti pridem do drugega polčasa, ob upoštevanju tistega, kar sem prej narisal. Morda je tak način napačen, vendar sem pri tem svojem delu zelo neučakan. Kar nestrpen.«

- Neki študent vas je (nekoč) vprašal, ali ste ob izidih knjig kdaj zadovoljni s tem, kako ste opravili svoje delo? Z ilustracijami, s knjigami. 'Ne', ste mu odgovorili brez oklevanja. 'Ne, ne in nikoli! Ker bom vedno našel nekaj, kar bi se dalo narediti bolje.' Še tako mislite?

»Kasneje sem ugotovil, da sem bil v tem primeru 'lažnivec'. Ko je izšla knjiga *Srečna kobilica* Toona Tellegena je bila moja prvo misel, ja, veste, da sem zadovoljen s svojim delom!!!«

- Otroci in odrasli pravljice različno berejo in razumejo. Otroci ne dovolijo, da se jim pravljica iluzija podre, hočejo jo doživljati. Vaše ilustracije so že dolgo namenjene mladim, ki so pripravljene odrasti. Morda ste kdaj v mladosti ilustrirali z mislijo na hčerko, ko je bila še majhna? Pa ste kdaj pomislili, da pravzaprav ilustracije slikate tudi zase? Da vzporedno ob drugih pripovedih vizualno pripovedujete tudi svojo zgodbo?

»Ja, jo! Vedno! Od nekdaj ilustriram zase. Ker me zanima. In to je moj edini način dela. Moj pristop je iskren in popolnoma odprt. Če bi med delom razmišljal, ali bodo moje ilustracije drugim všeč, bi izpadle zelo neživljenjsko, neresnično, ponarejeno. Tako pa vselej na novo prisluhnem besedam Davida Bowieja – *Delajte samo zase, bodite iskreni. In potem vam bo uspelo* – in se jih tudi držim. Če so potem moje ilustracije bralcem zanimive, sem dosegel bistvo.«

Namesto epiloga

Lepa, navidezno mehka, a trpka naslovna slika te številke revije *Otrok in knjiga* je tako zelo značilna za Oleynikova. Skoznjo zastrto, nevsiljivo in zadržano preseva nežnost. Primerno umerjena podoba ima poseben ritem in zaživi kot umirjeno pulziranje srca. S čuti. Ilustracijo preveva meditativno-duhovna razsežnost, podoba časa. Tudi našega. Danes. Nežna svetloba, kot dotik presežnega. Fin prijem, četudi zarezje.

Manica Klenovšek Musil

OD ARHITEKTURE DO SLIKANIC IN OTROŠKIH PROJEKTOV: NAPREJ, NAZAJ, LEVO, DESNO, DOL IN GOR¹

K izdajam slikanic v tujih jezikih so pripomogle številne mednarodne nagrade, lutkovna igra, otroški projekti ter oddaja Slovenski magazin, v kateri so na RTV SLO pripravili prispevek o mojem delu. Ko stopiš preko elektronskega kontakta s tujimi založbami v stik, mora mejl vsebovati nekaj, kar jih pritegne. Vedno pošljem v elektronski obliki tudi ilustracije in nekatere naslovnice mojih slikanic. Pri nekaterih založbah sem izdala prve slikanice samo preko elektronskega kontakta, večina izdaj pa je bila posledica sestanka v živo v Bologni v okviru knjižnega sejma.

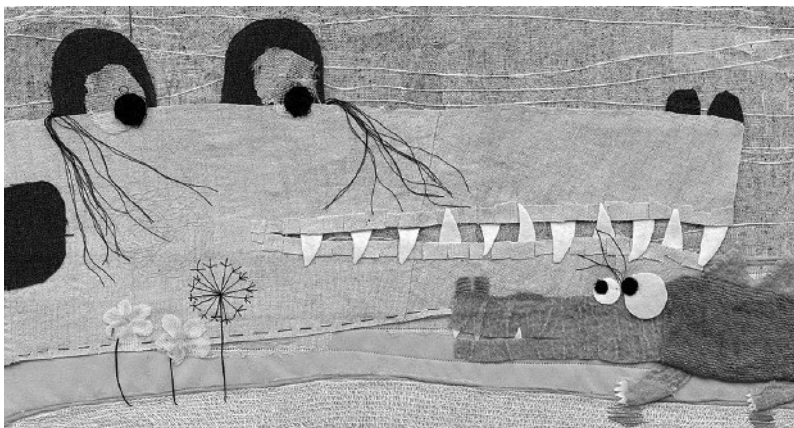
Arhisateljica

Bo že skoraj dve desetletji, kar sem zaključila svoje izobraževanje na fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. Na tem področju sem nato delala približno pet let; z arhitektko Matejo Kutrašnik, takrat še Matejo Pocajt, sva prišli z najino prvo stavbo, ki je zares stala, občinsko stavbo v Gorišnici, med pet nominirancev za Plečnikovo nagrado leta 2006, a prav ta stavba je leto prej prejela nagrado na mednarodnem arhitekturnem tekmovanju za mlade arhitekte »Leonardo« v beloruskem Minsku. Z Matejo sva se ukvarjali tudi z grafičnim oblikovanjem in na natečajih Pošte Slovenije izdali enajst poštnih vrednotnic, znamk.

Pred približno dvanajstimi leti, po rojstvu treh otrok, sem popolnoma spremenila interesno področje umetniškega ustvarjanja – pričela sem se ukvarjati skoraj izključno z otroško literaturo. Do danes sem napisala in ilustrirala šestnajst slikanic, od tega jih je trinajst ilustriranih v tehniki 'tekstilnega kolaža'. Res je, da je moja čisto prva knjiga, *Trije mucki in zmaj*, izšla dvakrat, in sicer drugič v tekstilni tehniki. Ne vem, če je to pravi izraz za mojo tehniko ilustriranja, a v vseh teh slikanicah je uporabljen tekstil, v večini polst (filc), ponekod platno. Kot tehniko sem uporabila šivanje, lepljenje, rezanje, včasih tudi vodenke, pri nastajajoči slikanici tudi akrilne barve. In kot je bila že mnogokrat v mojih razstavah preigrana fraza, gre pri mojem ustvarjanju za »šivarije«, nastale knjigice pa so »šivanke«.

---

¹ Besedilo je bilo predstavljeno na 25. festivalu Oko besede v Murski Soboti, na katerem je bila letos osrednja tema strokovnega programa prevajanje slovenske mladinske književnosti.

Ilustracija iz slikanice *Ne, ne bom!*

Prva zašita slikanica je bila *Koza Cilka*, ki ji je sledila *Koza Cilka in kdo je popil vodo*, nato *Komar Janez*, četrta *Pobalinska pujsa*. Za slednjo sem prejela več ilustratorskih in tudi knjižnih mednarodnih nagrad, in sicer: Priznanje pri 3×3 Picture Book Show No. 15, New York, 2015; uvrstitev med Best of Best, Hiii Illustration 2015, Kitajska, 2016; posebna nagrada za inovativen pristop, Peti festival ilustracije knjige »BookILL Fest«, Novi Sad, Srbija, 2016; uvrstitev med tri najboljše slikanice v provinci Jiangsu, Kitajska, 2017) ter tudi domačo Najlepša slovenska knjiga za otroke in mladino na Slovenskem knjižnem sejmu v kategoriji knjige za otroke in mladino, Ljubljana, 2015. Po istoimenski slikanici je bila leta 2016 v Lutkovnem gledališču Maribor uprizorjena lutkovna predstava *Pobalinska pujsa*, ki jo je ob moji likovni podobi režiral Miha Golob, glasbo pa pridodal Vasko Atanasovski (<https://www.youtube.com/watch?v=2Hsxyp21xI>). Lutkovna predstava je bila leta 2017 uvrščena na ljubljanski lutkovni festival Zlata paličica.

Lutkovna predstava *Pobalinska pujsa*, Lutkovno gledališče Maribor, 2016

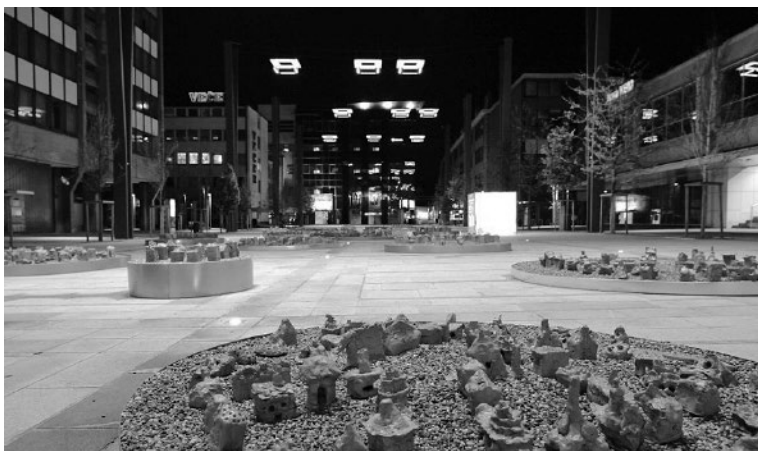

Vzporedno ob lutkovni predstavi sva z arhitektko Tejo K. Lozar skupaj z Lutkovnim gledališčem Maribor zasnovali tudi otroški projekt 'Pišeki', ki sledi motivom oziroma likom iz slikanice *Pobalinska pujsa*. Vanj sva vključili skoraj vse mariborske vrtce, ki so na podlagi navodil in materiala opremili okrog 600 lasersko izrezanih lesenih piščancev. Ovekov večeni piščanci so se ponovno zbrali v lutkovnem gledališču, kjer smo jih razstavili po zidu in v obliki labirinta pred vhodom v Lutkovno gledališče Maribor.

Projekt *Pišeki* (po slikanici *Pobalinska pujsa*), Lutkovno gledališče Maribor, 2016

Z arhitektko Tejo K. Lozar sva predhodno sodelovali še pri drugih projektih. Leta 2012 sva v okviru Evropske prestolnice kulture v Mariboru po motivih mojih slikanic *Mala arhitekta* in *Čarobni svinčnik* izvedli projekt *Mali arhitekti* s čarobnim svinčnikom. V njem so prav tako sodelovali mariborski vrtci in mariborske šole; v šolah smo vključili učence prve triade.

Mali arhitekti, Maribor, 2012

Po Malih arhitektih so otroci naredili okrog 1300 glinenih hišk, ki smo jih razstavili na trgu Leona Štuklja v Mariboru, svoj končni dom po dveh prostorskih postavitvah pa so hiške našle pred Lutkovnim gledališčem Maribor.

S Tejo nama je bilo vedno vodilo, da so otroški izdelki razstavljeni na odprtem mestnem prostoru, kot nekakšna sodobna prostorska postavitve, ki se ne praši v prostorih raznoraznih ustanov. In jo vidijo tudi tisti, ki je nočejo videti (če sem nekoliko hudomušna).

V okviru 40-letnice Lutkovnega gledališča Maribor sva po njihovi najodmevnejši predstavi *Zverinice iz Rezije* izbrali zgodbo *Rusica pregnala grdinico* in nato izvedli otroški projekt Rusice. V projekt sva vključili učence prve triade mariborskih šol, ki so s pomočjo učiteljic in vzgojiteljic naredili 1630 mravljič. Te smo potem našli na rdeče trakove, s katerimi smo prepredli zunanjo lupino oziroma fasado lutkovnega gledališča. Rusice so simbolizirale otroke, ki lezejo v lutkovno gledališče – mravljišče.

Odločilno je bilo tudi leto 2016, ko sem pri reviji 3x3 Contemporary Illustration Magazine iz New Yorka prejela v tekmovanju 3x3 Picture book Show No. 13 dve zlati medalji, in sicer za ilustracije slikanice *Slon Stane* in slikanice *Tri muce in zmaj*. Obe sta izšli pri Založbi Pivec iz Maribora. Zaradi te nagrade in uvrstitve med Najboljše med najboljšimi na Kitajskem leta 2016 za ilustracije slikanice *Pobalinska pujsa* ter verjetno tudi z njeno uvrstitvijo med najboljše tri slikanice Jiangsu province na Kitajskem leta 2017 sem bila povabljen na mednarodno žiriranje dveh ilustratorskih natečajev na Kitajskem: Hii Illustration leta 2016 ter First Little Hakka Picture Book Competition leta 2017. Na slednjem sem imela decembra 2017 v okviru finalnega dogodka in podelitve priznanj v Shenzhenu na Kitajskem. tudi predavanje. Ena izmed žirantk, ki je imela za menoj predavanje, je bila Eiko Kadono, ki je naslednje leto v Bologni prejela Andersenovo nagrado za otroško literaturo. Znana je po seriji otroških del o čarovnici Kiki, žal pa še nobeno njeno delo ni prevedeno v slovenščino.

V Sloveniji je bilo doslej izdanih deset mojih slikanic, v tujih jezikih pa so izšle moje slikanice v nemščini, ruščini, španščini, turščini, kitajščini, češčini, angleščini, portugalsčini, hindujščini, hrvaščini, kmalu tudi v arabščini in korejščini.

V tujini je do sedaj izšlo sedemindvajset mojih slikanic, do konca letošnjega leta se jim bodo pridružile še *Lev Robi* v nemščini (pri založbi Baeschlin) ter prve štiri slikanice (*Lev Robi*, *Slon Stane*, *Ne, ne bom!* ter *Mravljinčar Franc*) v arabskem jeziku pri založbi Kalimat. Zelo se veselim tudi moje prve slikanice v korejskem jeziku pri založbi ST Unitas (Kidsschole), ki bo izšla leta 2021.

Prodoru na tuje trge so zagotovo pomagale številne nagrade, ki sem jih prejela za svoje delo na natečajih v tujini. Zaradi njih si tujim založnikom verjetno vsaj toliko zanimiv, da pozorneje preberejo sporočilo v elektronski pošti. Največ slikanic sem izdala na podlagi elektronskih stikov, katerim so sledili sestanki na knjižnem sejmu otroške literature v Bologni. In na teh so bile z menoj vedno tudi originalne ilustracije. Tudi v državah, kjer me zastopajo literarne agencije (npr. Kitajska, Turčija), mi je pot do slednjih odprl knjižni sejem v Bologni.

So tudi drugačne poti. V Pakistan sem bila povabljen na mednarodno razstavo tekstilnih avtorjev v galeriji VM Art Gallery v Karačiju; po razstavi je sledila

izdaja slikanice *Slon Stane* pri Oxford University Press iz Pakistana. S češko založbo Albatros Media sem imela sestanek v okviru Javne agencije za knjigo (JAK), in sicer na povabilo tujim založbam v okviru knjižnega sejma v Ljubljani. Pri tej založbi sem leta 2019 izdala *Leva Robija*. Tudi izdaja prve slikanice, *Slona Staneta*, pri založbi Rosen Publishing iz New Yorka je bila rezultat drugačne poti – moje slikanice so urednico te založbe pritegnile na JAK-ovi stojnici na frankfurtskem knjižnem sejmu in je posledično navezala stik z menoj po elektronski pošti. Januarja 2021 bo v angleščini izšla moja naslednja slikanica *Ne, ne bom!*.

Vse, kar sem opisala – od lutkovne igre do otroških projektov ter mednarodnih nagrad pa tudi različnih prispevkov o meni v medijih – je pripomoglo k izdajam slikanic v tujih jezikih. Brez obiska sejma v Bologni številnih realizacij zagotovo ne bi bilo. In glede tega se bo situacija s covid-19 in posledično odpovedjo knjižnega sejma v Bologni zagotovo poznala.

ODMEVI NA DOGODKE

**Barbara Baloh, Barbara Pregelj,
Eda Birsa, Samanta Kobal**

(ZA)GOVOR USTVARJALNOSTI – 100 LET Z GIANNIJEM RODARIJEM Simpozij ob 100-letnici rojstva Giannija Rodarija

Sodobna družba pričakuje in zahteva ustvarjalnost na vseh področjih življenja in dela, zato je sposobnost ustvarjanja novih smiselnih oblik in vsebin danes odločilna za uspešnost posameznika in družbe tudi na področju vzgoje in izobraževanja. Ustvarjalnost je del človekove osebnosti in je od nje tudi odvisna, zato je bila tudi življenjsko poslanstvo Giannija Rodarija, italijanskega pisatelja, pesnika, osnovnošolskega učitelja, novinarja in pedagoga, ki se je pred 100 leti (23. 10. 1920) rodil v italijanskem mestecu Omegna. Z obsežnim opusom mladinske književnosti, pretkane z inteligentno romansko hudomušnostjo in humornostjo, v katero vstopajo motivi in teme iz vsakdanjega življenja njegovega časa (mir, vojna, izseljevanje, krivice, neenakost, svoboda ...), je veliko je prispeval k prenovi mladinske literature v Italiji in kasneje tudi v svetu.

Rodarija smo v slovenskem prostoru spoznali že v 60. letih prejšnjega stoletja, ko je Evelina Umek prevedla številna njegova dela in tudi *Srečanje z domišljijo* (1973), esej z napotki za starše, učitelje in promotorje, ki še danes velja za vademekum ustvarjalnega pripovedovanja. Temeljna avtorjeva ideja je preprosta: če želimo biti dobri pripovedovalci, se moramo teh veščin naučiti že zelo zgodaj, v otroštvu, saj pripovedovalski talent ne zraste iz nič, potrebno ga je vzgajati in gojiti. Svoj prostor je Rodari našel tudi v nekaterih slovenskih učbeniških gradivih in berilih, tudi sodobnih. Najbolj ga pozna generacija poznih 60. in 70. let prejšnjega stoletja, saj je zrasla ob številnih njegovih knjigah in zgodbah: *Pravljice po telefonu*, *Miška iz stripov*, *Modra puščica*, *Pravljice za igro*, *Vid v televizorju* ...

V letu, ko praznujemo več Rodarijevih okroglih obletnic, in v tednu, ko praznujemo stoto obletnico njegovega rojstva, smo se želeli na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, v hiši ustvarjalnega pripovedovanja Gajbli in založbi Malinc pod pokroviteljstvom mestne občine Koper in soorganizaciji društva PINA pokloniti temu pomembnemu človeku, ki je menil, da je domišljija os vseh misli, literarnih del in življenja. Zato smo organizirali teden dejavnosti, posvečenih Gianniju Rodariju.

Od 20. do 24. oktobra 2020 so na različnih lokacijah na daljavo potekale delavnice, predstavitve projektov in revije *Galeb* ter branje Rodarijevih del, posvetili smo se Rodariju kot besednemu ustvarjalcu in navdihu za besedno poustvarjanje v šoli in vrtcu, Rodariju v glasbi in prevajanju Rodarijevih del.

21. oktobra 2020 smo organizirali spletni mednarodni znanstveni simpozij, na katerem so organizatorji UP PEF, Gajbla in založba Malinc s priznanimi tujimi in slovenskimi raziskovalci spregovorili o Rodarijevem delu, pripovedovanju, otroški literaturi ...

Na simpoziju so sodelovali: Vanessa Roghi, Jack Zipes, Juan Kruz Igerabide, Milena Mileva Blažič, Barbara Baloh, Eda Birsa, Samanta Kobal, Ana Beguš, Barbara Pregelj in Francisco Tomsich.

Po treh plenarnih predavanjih so sledili prispevki slovenskih raziskovalcev. Po odmoru pa je bil čas namenjen predstavitvi projektov PRINO (Barbara Baloh, Eda Birsa, Barbara Pregelj in Mija Umer) in PINA (Kaja Cunk).

Simpozij se je zaključil z neposredno ZOOM povezavo z Jackom Zipesom in s Juanom Kruzom Igerabidejem, ki sta odgovarjala na vprašanja udeležencev simpozija. Pogovor je tolmačila Barbara Pregelj.

Dogodek je povezovala dr. Anja Pirih, udeležence in predavatelje pa sta v uvodnem nagovoru pozdravila župan MOK Koper Aleš Bržan in dekanja Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem prof. dr. Mara Cotič.

Dr. **Vanessa Roghi** je zgodovinarica sodobnega časa, neodvisna raziskovalka in avtorica dokumentarnih oddaj za italijansko nacionalno televizijo RAI. Bila je predavateljica na univerzi Roma ter in na Filozofski fakulteti Univerze La Sapienza v Rimu.

Raziskuje zgodovino kulture. Pisala je o Manzoniu, Le Monnierju, Tulliu de Mauru, o ženskah in duhovnikih, o pravicah literarnih ustvarjalcev in njihovem trdem kruhu za preživetje, toda njena največja ljubezen je in ostaja zgodovina in kultura šolstva. Skozi ta očala v svoji knjigi *Lezioni di Fantastica – Storia di Gianni Rodari*, ki je izšla ob 100. obletnici rojstva Giannija Rodarija, pogleda na življenje in delo in življenjsko vodilo tega velikega intelektualca. Zanj meni, da ni ustvaril le pravljic in otroških rim, temveč mnogo več, ustvaril je nov pogled na svet.

V prispevku se Vanessa Roghi osredotoči na demokratičen princip, ki ga je Gianni Rodari s svojimi revolucionarnimi metodami vpeljal v družbo takratne Italije. Avtorica se posveča strukturnim problemom italijanske šole v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja, predvsem vprašanju jezika, ki, dokler ni enoten, ne more prispevati k demokratičnemu razvoju dežele. K enotnosti jezika je preko svojih literarnih del in preko sodobnih didaktičnih pristopov, ki so spodbujali ustvarjalnost, prispeval tudi Gianni Rodari, kar je naredil na kompetenten, inteligenten, predvsem pa izviren način.

Svoj prispevek Vanessa Roghi zaključí z mislijo, da smo vsi lahko ustvarjalci; ne potrebujemo genialnosti, karizme, potrebujemo samo prepričanje, da so demokracija, šola in sodelovanje pomembne vrednote.

Prof. dr. **Jack Zipes** (1937), emeritus na Univerzi v Minnesoti, ZDA, je eden izmed največjih poznavalcev zgodovine in teorije pravljic. Poleg tega je tudi pripovedovalec, ki s pravljicami razvija ustvarjalnost otrok in odraslih. Znan je tudi kot zbiralec razglednic s pravljličnimi motivi, ki jih je začel zbirati na boljšem trgu v Parizu. Zbral jih je več kot 3000 in napisal zgodovino pravljličnih motivov (memov) preko likovne podobe. Po upokojitvi je svojo bogato zbirko pravljličnih razglednic podaril Wiesman Art Museum Univerze v Minnesoti.

Prof. Zipes je napisal več kot 30 samostojnih monografij na temo pravljic, od zgodovine, teorije, do razvijanja ustvarjalnosti s pravljicami, v katerih hodi po poti Giannija Rodarija (*Creative Storytelling: Building Community/Changing Lives*,

1997, *The Grammar of Fantasy*, 1996, *Speaking out: Storytelling and Creative Drama for Children*, 2004; *Tales to Change the World*, 2008).

Raziskuje tudi medmedijske predelave pravljic, od razglednic do filmov, je prevajalec in urednik. Slovenijo oziroma Ljubljano je obiskal že trikrat (2007, 2011 in 2018), letos pa je na simpoziju sodeloval virtualno, s posnetkom in v živo.

Zipes se v prispevku za simpozij uvodoma sprašuje o vzrokih nezanimanja za delo Giannija Rodarija med angleško govorečimi, to pa kontrastira z recepcijo njegovega dela v Italiji in drugje po svetu. V nadaljevanju opozori na knjigo njegovih neobjavljenih predavanj, intervjujev in drugih dokumentov, ki so pod naslovom *Rodare La Fantasia con Rodari ad Ascoli* izšli leta 2000. Izhajajoč tudi iz teh besedil avtor oriše najpomembnejše elemente aktualnosti Rodarijeva dela, pri tem pa še posebej izpostavi igro, pa tudi motiviranje, ustvarjalnost in raziskovanje.

Juan Kruz Igerabide je baskovski pesnik in pisatelj, ki ima tudi v slovenščino prevedenih za celo polico otroških knjig. Na njegovi osebni izkaznici piše, da je rojen v baskovskem mestu Aduna, da je njegov jezik baskovski, njegova nacionalnost pa španska.

Po dokončanem magisteriju je nekaj let poučeval v osnovni šoli, dokler ni doktoriral iz baskovske filologije in začel predavati na Univerzi Baskovske dežele.

Čeprav je znan predvsem kot pisatelj mladinske literature, je v svoji pisateljski karieri napisal tudi nekaj del (predvsem pesniških zbirk) za odrasle. Pri pisanju za otroke in mladino se naslanja na baskovsko literarno tradicijo, ki jo prepleta z elementi nonsensa in poezije, zato je blizu tudi Rodarijevemu (za)govoru ustvarjalnosti. V zadnjih letih se posveča predvsem zbiranju in preučevanju ljudskih zgodb, ki so del baskovskega ustnega izročila.

V svojem prispevku Juan Kruz Igerabide analizira vpliv Rodarijevega dela na baskovsko mladinsko književnost. Recepcija njegovih besedil se je tam po eni strani ujela s koncem frankistične diktature, ko se je tudi v baskovski mladinski književnosti čutila težnja po osvoboditvi od starih vzorcev in potreba po obnovi literature, namenjene mladim bralcem. In v tem smislu je opazen Rodarijev vpliv pri vseh vidnejših baskovskih mladinskih avtorjih, kot so: A. Lertxundi, M. Landa, B. Atxaga, J. K. Igerabide. Po drugi strani pa se je Rodarijev vpliv ujel z baskovsko pesniško tradicijo, ki je močno povezana s (še vedno močno razširjeno) ustno tradicijo *bertsolari*-jev in ljudskih pesmi za otroke, pa tudi z literaturo avantgarde ter latinskoameriškega magičnega realizma. V nadaljevanju svojega prispevka se avtor posveti tudi demitizacijski vlogi literature, ki je po njegovem mnenju ravno tako povezana z Rodarijevim vplivom, hkrati pa tudi z otroško igro, iz katere je izhajal italijanski ustvarjalec.

Prof. dr. **Milena Mileva Blažič** s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani je pripravila prispevek *Vpliv Giannija Rodarija na slovenski vzgojno-izobraževalni sistem in ustvarjalno pisanje*, v katerem v prvem delu na kratko oriše razvoj ustvarjalnega pisanja (razvijanja spisov, spisovnikov, prostih spisov) na Slovenskem od 1850 do danes. V drugem delu prispevka avtorica predstavi Rodarijev vpliv na slovenski vzgojno-izobraževalni sistem preko naslednjih del in avtorjev: teoretična knjiga *Srečanje z domišljijo* v kontekstu V. Proppa (*Morfologije pravljice*), teorija karnevala M. Bahtina in nevroznanstvena teorija P. J. Armstrong *Kako se literatura igra z možgani*, kjer so osnovni pojmi igra, harmonija in disonanca, ki so hkrati značilni za ustvarjanje in vpliv G. Rodarija.

Doc. dr. **Barbara Baloh** s Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem je predstavila prispevek *Ustvarjalno pripovedovanje v vrtcu*, v katerem izpostavi, da je naučiti se pripovedovati proces usvajanja in vztrajnosti. Vsi bi želeli biti dobri pripovedovalci, vendar je za to potrebno imeti določena znanja, tehnike in strategije. Če želimo postati dobri v pripovedovanju in razviti lastno pripovedovalno shemo, se je treba teh znanj, tehnik in strategij naučiti že v otroštvu.

Avtorica poudarja, da je prav vzgojitelj tisti, ki v največji meri uredi in strukturira neposredno okolje, izbira vsebine in uporablja metode, zato – če naj vzgojitelj spodbuja otrokovo ustvarjalnost – ne more delati po receptih, ampak mora biti ustvarjalec vzgojnega procesa. To je pri svojem delu počel tudi Gianni Rodari, ki je v svoj »pripovedovalski manifest« *Srečanje z domišljijo* postavil otrokovo ustvarjalno pripovedovanje. To avtorica prispevka podkrepi z rezultati raziskave, s katero ugotavlja, kako 106 naključno izbranih vzgojiteljev iz slovenskih vrtcev spodbuja ustvarjalno pripovedovanje in katerih strategij (mednje spadajo tudi strategije Giannija Rodarija) se pri spodbujanju pripovedovanja poslužujejo.

V prispevku z naslovom *Didaktični pristopi Giannija Rodarija pri spodbujanju ustvarjalnega pripovedovanja in vizualno-likovne senzibilnosti otrok* je doc. dr. **Eda Birsa** s Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem predstavila izsledke kvalitativne raziskave, s katero je preverila poznavanje didaktičnih pristopov Giannija Rodarija za spodbujanje ustvarjalnega pripovedovanja in vizualno-likovne senzibilnosti otrok v predšolskem obdobju pri povezovanju jezika in likovne umetnosti. S štirinajstimi vzgojiteljicami naključno izbranih slovenskih vrtcev je izvedla polstrukturiran intervju. Dobljeni podatki so pokazali, da večina vzgojiteljic ne pozna Giannija Rodarija in njegovih didaktičnih pristopov, če pa že izvajajo dejavnosti z elementi, ki so blizu Rodarijevim pristopom, le-teh ne povezujejo z njim. Ugotovila je, da večina vzgojiteljic spodbuja pripovedovanje predvsem po ustaljenih in tradicionalnih pristopih. Avtorica poudari, da tak način dela otroku ne omogoča ustvarjalnega mišljenja in delovanja ne na jezikovnem ne na likovnem področju.

Samanta Kobal iz hiše ustvarjalnega pripovedovanja Gajbla se je v svojem prispevku posvetila izvirni pripovedi, ki nastaja tukaj in zdaj s pomočjo gledaliških tehnik in vizualnih pripovedovalskih spodbud. Elementi, ki jih imenujemo vizualne spodbude, koreninijo delno tudi v Rodarijevih novih izraznih poljih, ki jih s širšim občinstvom deli v knjigi z naslovom *Grammatica della fantasia*.

Iz akcijske raziskave, ki jo je avtorica izvedla na dano temo je razvidno, da vizualno polje, ki ga otrok zaznava aktivno, sooblikuje tvorjenje izvirne pripovedi, ki nastaja na licu mesta, in slednje lahko na otroka in njegov proces tvorjenja zgodbe vpliva tako v pozitivnem kot tudi v negativnem smislu. A vizualna spodbuda ni samo pomagalo; v zgodbo vstopa kot partner – sogovornik ali kot nemi pričevalec vzporedne in dopolnjujoče zgodbe. Vizualni elementi odpirajo domišljijško polje preko vidne zaznave in na tak način širijo bazen, iz katerega otrok črpa navdih, ter kot taki otroku nudijo veliko sporočilnih impulzov, ki jih slednji vsrka vase, jih znotraj sebe preoblikuje glede na svoje pretekle izkušnje, želje in potrebe ter jih v novi, originalni in njemu lastni obliki ponudi zgodbi, ki jo kreira v danem trenutku.

Doc. dr. **Ana Beguš**, **Francisco Tomsich** in pridr. prof. dr. **Barbara Pregelj** so v svojem prispevku predstavili *Ustvarjalne vidike prevajanja*. Uvodoma so zavrnil enega od klišejskih očitkov prevajalcem in prevajalkam, da je njihovo delo obrtniško in neustvarjalno, se spraševali, ali je sploh mogoče vstopati v besedilo,

v izvornik in ga brez kančka ustvarjalnosti prenesti v drug jezik, ter zatrdili, da dejansko velja ravno nasprotno: prevajalec se ustvarjalnosti sploh ne more izogniti, tako pri razreševanju konkretnih prevodnih dilem v besedilu kot tudi in še izraziteje v svoji specifični posredniški vlogi, ki je avtorjevi enakovredna. Prevajanje je kot ustvarjalno dejanje izbire – kot estetsko in epistemsko poustvaritev (*transcreation*) – razumel tudi brazilski pesnik, literarni kritik in prevajalec Haroldo de Campos, pri čemer je anticipiral nekatera kasnejša spoznanja v teoriji prevajanja, npr. Lefeverjev koncept predelave (*rewriting*). Avtorji prispevka so takšno razumevanje prevajanja aplicirali na posamezne primere iz prakse, predvsem iz mladinskih besedil (Peter Svetina *Modrost nilskih konjev* in Jana Bauer *Groznovilca v Hudi hosti*) ter poezije (Idea Vilariño).

Simpozij je sklenila pridr. prof. dr. **Barbara Pregelj**, predavateljica na novogoriški slovenistiki, prevajalka in urednica na založbi Malinc, ki je na simpoziju predstavila tudi Branje kot ustvarjanje. To sicer velja za receptivno in pasivno dejanje, hkrati pa je vse več raziskovalcev, ki poudarjajo njegovo kompleksnost (Pečjak), individualnost (radikalni konstruktivizem) in ustvarjalne vidike (Armstrong). Avtorica prispevka je v nadaljevanju primerjala Rodarijeve zamisli iz knjige *Grammatica della fantasia* z bralnomotivacijskimi strategijami, ki jih je s sodelavci zasnovala M. M. Sarto in so v slovenščini izšle v knjigi *Motiviranje za branje z izkušnjami slovenskih motivatorok in motivatorjev branja* (2015), pri tem pa izpostavila način izvedbe različnih bralnomotivacijski strategij, pri katerih izstopajo elementi igre in ustvarjalnosti.

Vsi prispevki, ki so bili predstavljeni na simpoziju, bodo leta 2021 izšli tudi v monografiji (*Za)govor ustvarjalnosti, 100 let z Giannijem Rodarijem* pri založbi Univerze na Primorskem.

Izjemo so organizatorji simpozija naredili pri enem od prispevkov J. Zipesa, ki so nam ga zaradi obeležitve Rodarijeve obletnice, minulega dogodka in napovedane publikacije prijazno ponudili v objavo.

Jack Zipes

SREČANJA Z GIANNIJEM RODARIJEM

Srečanja so osnova naših življenj. Ob rojstvu se srečamo s svetom. To je travmatično pomembno in na milost in nemilost ostanemo prepuščeni svojemu okolju. Potrebujemo zaščito, udobje in hrano. Ko odraščamo, telesno in duševno, stremimo k spoznavanju sil, ki vplivajo na nas. Znanje o zunanjem svetu in svojem mestu v njem začnemo pridobivati s kognitivnim psihološkim procesom in fizično interakcijo z ostalimi ljudmi. Dlje kot živimo, bolj si želimo poznati, nadzorovati in uživati v svojem okolju. Najpomembneje pa je, da želimo o svojem življenju pripovedovati sami in da tega ne želimo prepustiti drugim. Sanjamo o popolni pripovedi z nepretrgano rdečo nitjo, ki bo naše življenjske zgodbe pripeljala do srečnega konca. Toda pripovedna struktura, za katero verjamemo, da jo lahko ohranjamo, je neprestano postavljena pred izzive in jo prekinjajo srečanja z ljudmi ter dogodki, ki prinašajo druge pripovedi. Te nasprotujejo, podpirajo, spodkopavajo,

spreminjajo, se posmehujejo, potrjujejo, preizprašujejo in slavijo našo pripoved ali celo naš lasten obstoj. Nenehno se srečujemo. Ne mine niti minuta, da ne bi prišlo do kakšnega srečanja z misljo, besedo, osebo ali dogodkom. Večino teh srečanj se naučimo vključiti v zgodbo, ki jo ustvarjamo o sebi, ali pa se ta srečanja upraviči s svetovnimi ureditvami in njihovimi zakoni, ki so osnova naše kulturne in socialne interakcije. Toda veliko je tudi srečanj, ki nimajo smisla, ki nas begajo, dražijo, izzivajo ali pa se nas dotaknejo na način, ki ga ne moremo povsem razumeti. Po mojem mnenju so ta skrivnostna in naključna srečanja tista, h katerim moramo stremeti, ker prinašajo nekaj tveganja. Življenje je banalno, če samo sledimo pripovedi, ki nam je bila predpisana ali pa smo jo orisali sami in ki bolj ali manj sledi konvencijam in predpisom naše družbe. Svet je prelahko upravičevati v skladu s pričakovanji, ki smo jih že sprejeli. To, kar je nepričakovano, obogati naša življenja in nas vabi k temu, da predrugačimo svojo pripoved in razširimo svoja obzorja. V skrivnostih so srečna naključja, svetloba se skriva v temi.

Nikoli nisem pričakoval, da bom spoznal Giannija Rodarija in na žalost ga dejansko tudi nikoli nisem. Kljub temu v mojem življenju predstavlja resnično silo, življenjsko silo, tako kot tudi številni drugi ljudje, ki sem jih srečal in ki so me napeljali k ponovnemu premisleku o smislu življenja in dela ter k spremembi svoje pripovedi in življenjske usmeritve. To je tudi razlog, zaradi katerega želim govoriti o svojih različnih srečanjih z Rodarijem; da bi pojasnil, kako in zakaj je njegovo delo vzbudilo mojo domišljijo. Seveda vseh srečanj ne morem do potankosti razložiti niti si tega ne želim. Toda ta srečanja tvorijo neke vrste pripoved, ki mi bo omogočila, da predstavim in komentiram njegovo delo in da pojasnim, zakaj sem ga v uvodu knjige *Srečanje z domišljijo* poimenoval »hudičev odvetnik v smislu zavetnika otrok.« Na svetu je malo pisateljev, ki so za otroke spregovorili kakor Rodari, in v vseh njegovih delih je slišati odločne in optimistične glasove otrok.

Tako kot druga pomembna srečanja, ki nam spremenijo življenje, je bilo moje prvo »srečanje« z Rodarijem leta 1981, leto po njegovi smrti. Bil sem sredi zbiranja različic *Rdeče kapice* za svojo knjigo *The Trials and Tribulations of Little Red Riding Hood (Preizkušnje in stiske Rdeče kapice)*. V iskanju zanimivih različic te pravljice sem prečesaval knjižnice, boljše sejme, knjigarne, arhive in zbirateljske razstave, da bi razložil, zakaj se nad njo navdušujejo bralci vse od 18. stoletja do danes, in v nekem trenutku sem naletel na različico z naslovom *Zelena kapica*:

Nekoč, predavnimi časi, je živila Rumena kapica.

»Ne! Rdeča kapica!«

»Ah, ja, seveda, Rdeča kapica. No, nekega dne jo je poklicala njena mati in rekla: »Zelena kapica – «

»Rdeča!«

»Oprosti! Rdeča. 'Pojdi zdaj, otrok moj, pojdi k teti Mariji in odnesi ji ta krompir.'«

»Ne! Ne gre tako! ' Pojdi k babici in odnesi ji to potico.'«

»V redu. Tako se je deklica odpravila in v gozdu srečala žirafa.«

»Kako si vse pomešal! Bil je vendar volk!«

»In volk je rekel: 'Koliko je šest krat osem?'«

»Ne! Ne! Volk jo je vprašal, kam je namenjena.«

»Res jo je to vprašal. In Črna kapica je odgovorila – «

»Rdeča! Rdeča! Rdeča!!!«

»Odgovorila je: Odhajam na tržnico, da bi kupila paradižnik.«

»Ne, ni. Rekla je: 'Odhajam k svoji bolni babici, vendar sem se po poti izgubila.«

»Seveda! In konj je rekel – »

»Kakšen konj? Bil je volk.«

»Res je bil. In rekel ji je tole: 'Pojdi na avtobus številka 75, izstopi na glavnem trgu, obrni se na desno in pred prvim vhodom boš našla tri stopnice. Pusti stopnice tam, kjer so, ampak poberi tri kovance, ki jih boš videla, da tam ležijo, in kupi si zavitek žvečilnih gumijev.«

»Dedek, pripovedovanje pravljic ti gre strašno slabo. Vse poveš narobe. Ampak vseeno, žvečilnih gumijev se ne bi branil.«

»Tudi prav. Vzemi ta dva kovanca.« In stari mož se je ponovno posvetil svojemu časopisu.

Ta izredna Rodarijeva zgodba je bila v angleščini prvič objavljena leta 1973 v otroški reviji *Cricket* in nanjo sem naletel leta 1981, ko o Rodariju nisem vedel skoraj ničesar. Nisem znal italijansko in nisem vedel, kako se je Rodarijeva pravljica ujemala z njegovo pedagoško teorijo. Njegova pravljica me je pritegnila, ker se je poigravala s tradicionalnimi pravljичnimi motivi in je preizpraševala standarde in predstave pripovedovanja. Bila je preprosto očarljiva, zavajajoča s svojo enostavnostjo in leto kasneje sem spoznal, da se v pravljici skriva veliko več, kot sem se sprva zavedal.

Bil sem v pariški knjigarni, brskal po oddelku, ki je bil namenjen pedagogiki, in zagledal knjigo z naslovom *Grammaire de l'imagination* Gianniya Rodarija, ki je izšla leta 1978 pri založbi Français Réunis. Nemudoma sem prepoznal Rodarijevo ime, prijel knjigo v roke in zaslutil, da bo ta knjiga zame ključnega pomena, še posebej, ker verjamem v nekaj podobnega, kot je izbirna sorodnost. Knjigo sem kupil in jo prebral še v isti noči. Kar naenkrat mi je postalo jasno, še posebej po branju poglavja *Rdeča kapica v helikopterju*, zakaj je Rodari napisal *Zelena kapica* in zakaj je bila ta pravljica tako značilna za njegovo inovativno delo z otroki in njegova lastna literarna prizadevanja. Zdaj sem lahko uvidel, da se Rodari ni zgolj posmehoval tradicionalni pravljici, temveč da je ta pravljica izhajala iz njegove ideje o domišljjskem binomu, zvezi dveh na videz neskladnih samostalnikov, ki – kadar sta postavljena eden poleg drugega – spodbudita otroke in odrasle k raziskovanju globin lastne domišljije in zmožnosti ustvarjanja zgodb. S primerom *Zelene kapice* je Rodari prikazal, kako 'zelena' in 'kapica' lahko privedeta do ostalih nenavadnih kombinacij, ki predstavljajo komentar k pripovedovanju in pričakovanjem otrok. V tem konkretnem primeru je želel, da otroci podvomijo v svoje ideje o ustaljenem načinu pripovedovanja pravljice; želel jih je osvoboditi omejitev šablonskega pripovedovalstva, da bi jim dal občutek, da lahko postanejo svoji lastni pripovedovalci in se veselo poigravajo z motivi, temami in liki, ki so jim jih predali odrasli.

Rodarijeva *Grammaire de l'imagination* ali *Grammatica della fantasia* je tako postala moje sveto pismo. Še pred letom 1982 sem pričel z delom na področju pripovedovanja v šolah in Rodarijevi predlogi ter zamisli o spodbujanju otrok k izražanju na domiselne načine so oblikovali osnovo mojega pristopa k pripovedovanju. Bolj kot sem prebiral knjigo *Grammatica della fantasia*, več sem se naučil in raziskoval nove poti spodbujanja ne le otroške, temveč tudi svoje lastne domišljije. Poleg tega me je Rodari naučil, kako se učimo od otrok in kako se pri delu z otroki naučimo skromnosti. Do leta 1986 ali 1987 sem si zelo želel prevesti delo *Grammatica della fantasia*. Svoj predlog sem poslal uredniku, ki sem ga poznal pri založbi Routledge, in ga skušal prepričati, da bi pripravil prevod Rodarijevega dela iz francoščine,

toda urednik na žalost (ali na srečo) ni bil zainteresiran. Z upoštevanjem svojega delovnega urnika in ostalih projektov sem projekt prevajanja Rodarija postavil ob stran, čeprav je bil vedno z mano in sem se nenehno obračal k njegovi knjigi, kadar sem za pripovedovanje zgodb potreboval novi navdih.

Minilo je nekaj let in ponovno sem se z raziskovalno štipendijo znašel v Parizu. Pisalo se je leto 1989 in bil sem povabljen, da imam na univerzah v Benetkah in Firencah nekaj predavanj o pravljicah. Ker sem za potovanje vedel nekaj mesecev vnaprej, sem se že pred svojo potjo učil italijansko in se nestržno spraševal, ali se bom lahko sporazumeval z ljudmi in bral knjige za otroke, ki jih je napisal Rodari. Bilo je spomladi, tik pred veliko nočjo, in ko sem nekaj časa posvetil raziskovanju živahnih ulic Firenc, sem prišel do univerzitetne četrti, do velikega trga, in zagledal velik transparent z Rodarijevim imenom. Nekajkrat sem pomežiknil. Bil sem osupel. Še eno srečanje z Rodarijem. Na univerzi je potekala velikanska razstava del, ki so jih ustvarili otroci in učitelji, navdihnjeni z Rodarijevimi deli, ki so bila prav tako razstavljena. Težko si je zamisliti vse risbe, otroške rime, slike, basni, pravljice, skeče, skice, glasbo in pregovore, ki jih je spodbudil Rodari celo po svoji smrti, saj je Rodari pri italijanskih učiteljih še vedno zelo cenjen in njegovo delo *Srečanje z domišljijo* še vedno uporabljajo številni pedagogi. Dve ali tri ure sem preživel tako, da sem si vedno znova ogledoval različne vitrine in poskusil izraziti svoje občudovanje Rodarija ustrežljivim organizatorjem, ki so težko razumeli moje navdušenje, izraženo v popačeni italijanščini, vendar so izkazali neustrašen trud pri spoprijemanju z mano. Moje navdušenje so še posebej spodbudili stenski plakati z Rodarijevimi izreki in pesmicami, ki jih je ilustrirala njegova hči Paola.

Ena od zelo priljubljenih gre takole:

*Sbagliando s' impara, è vecchio proverbio.
Il nuovo potrebbe dire
che sbagliando s' inventa.*

Iz napak se učimo, pravi stari pregovor.
Novi bi se morda lahko glasil:
napake porajajo nove domislice.

Tam je bila še ena kratka pesem:

*Lettera ai Bambini
E difficile fare
le cose difficili:
parlare al sordo,
mostrare la rosa al cieco.
Bambini, imparate
a fare le cose difficili:
dare la mano al cieco,
cantare per il sordo,
liberare gli schiavi
che si credono liberi.*

Težko je početi
težke reči:
govoriti gluhemu,
pokazati rožo slepemu.
Otroci, naučite se

početi težke reči.
Dajte roko slepemu,
zapojte gluhemu,
osvobodite sužnje,
ki mislijo, da so svobodni.

Bila je usoda, sem si rekel. Nekaj me kar naprej vleče k Rodariju. Moral sem izboljšati svojo italijanščino in se z njo dovolj dobro seznaniti, da bi se lahko v njegova dela bolj poglobil. In tako sem se odločil svoj naslednji enoletni študijski dopust v letu 1994/1995 preživeti v Firencah. Ker sem vedel, da bo to moje ključno srečanje z Rodarijem, sem se takoj, ko sem prispel v Firenze, začel intenzivno učiti italijanščino, podrobneje pa sem se seznanjal tudi z življenjem Giannija Rodarija. Izvedel sem, da je bil rojen leta 1920, da je očeta, ki je bil po poklicu pek, izgubil pri desetih letih, da je imel kot mlad učitelj težave z okostenelostjo izobraževalnega sistema v Italiji, da se je okoli leta 1943 pridružil odporniškemu gibanju in komunistični stranki, da je s pisanjem otroških pravljic po naključju pričel v letih 1948–1949, ko je urejal komunistični časopis, in da je bil od časa povojne Italije do svoje prerane smrti leta 1980 najpomembnejši in najustvarjalnejši pisatelj za otroke. Bral sem o njegovih težavah s katoliško cerkvijo in konservativnimi politikami, ki so se borili proti progresivnim šolskim reformam. Bral sem, kako je iskal stik s šolami, da bi srečal otroke in si skupaj z njimi izmišljal zgodbe. Izvedel sem za njegovo skromnost in ponižnost, bral sem o bitkah in protislovjih Rodarija kot političnega misleca, pisatelja, moža in očeta.

Vse to sem izvedel z branjem različnih člankov in izvrstne biografije z naslovom *Gianni Rodari*, ki jo je napisal Marcello Argilli. V njej je tudi Rodarijeva pesem, ki jo je posvetil svoji ženi. Navajam jo, ker dobro povzame njegovo življenjsko filozofijo.

*L'uomo è un'invenzione
è nato ieri
morirà domani
ma tu sei ben viva
e nostra figlia è vera
e sono veri I bambini
di tutto il mondo
e vero è il dolore
che bisogna cancellare
vera la morte
che bisogna morire
vero l'amore
che bisogna inventare.*

Človek je iznajdba
rodil se je včeraj
umrl bo jutri
ampak ti si zelo živa
in najina hči je resnična
in resnični so otroci
vsega sveta
resnično je trpljenje
ki se ga je treba znebiti
resnična je smrt

ki mora umreti
resnična je ljubezen
ki jo je treba iznajti.

Več kot sem prebral o Rodariju in tega, kar je sam napisal, bolj sem postajal prepričan, da moram nadaljevati s prevajanjem dela *Grammatica della fantasia*, čeprav za knjigo nisem imel založnika. Svoj študijski dopust v letu 1994–95 sem torej preživel tako, da sem se poglobljal v Rodarijeva dela, in zahvaljujoč Herbu Kohlu, ki me je predstavil organizaciji Teachers and Writers Collaborative (Skupnost učiteljev in pisateljev), ter zahvaljujoč spodbudi Rona Padgetta in Chrisa Edgarja, ki sta pregledala prve osnutke mojega prevoda, sem lahko poleti leta 1995 z delom zaključil, organizacija Teachers and Writers pa je sprejela ponudbo, da bo knjigo izdala.

Ker sem se v tem času srečal z drugimi Rodarijevimi deli, nisem mogel prenehati s prevajanjem njegovih pravljic, saj so nalezljive in odlično predstavljajo način, kako je delovala domišljija avtorja knjige *Srečanje z domišljijo* in vrhunskega pripovednika. Eden izmed dobrih primerov, kako njegove pravljice spodbudijo majhne otroke, da razmišljajo o sebi in svojem mestu v svetu, je kratka pravljica z naslovom *Kdo sem?*

Toto vpraša svojo mamo:

»Kdo sem?«

»Ti,« odgovori njegova mama, »si moj sin.«

»In še kaj?«

»In poleg tega si še deček.«

»Sin, deček,« pomisli Toto.

»In še kaj?«

Toto vpraša Lauro.

»Kdo sem?«

»Ti,« odgovori Laura, »si moj brat.«

Toto pomisli:

»Sin, deček, brat. In še kaj?«

Toto vpraša svojega dedka.

»Kdo sem?«

»Ti si moj vnuk.«

Toto pomisli: »Sin, deček, brat, vnuk. Veliko različnih stvari sem jaz. In mogoče sem še več.«

»Kdo sem?« vpraša Toto Maurizia.

»Ti?« odgovori Maurizio, »si moj bratranec.«

Toto pomisli: »Sin, deček, brat, vnuk, bratranec. In še kaj?«

»Kdo sem?« vpraša Toto svojo učiteljico.

»Ti,« odgovori učiteljica, »si učenec.«

»Dobro,« pomisli Toto: »Še ena stvar več: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec. In še kaj?«

Toto vpraša policaja: »Kdo sem jaz? Kdo sem jaz?«

»Ti si pešec,« reče policaj, »in če ne boš upošteval črt na križišču, boš dobil kazen.«

»Dobro,« pomisli Toto. »Še ena stvar: sin, deček, vnuk, brat, bratranec, učenec, pešec.«

Toto vpraša šoferja avtobusa: »Kdo sem jaz?«

»Ti si potnik.«

»No, potem pa: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec in potnik.«

»Kdo sem jaz?« vpraša Toto televizijskega napovedovalca.

»Ti si televizijski gledalec.«

»No, dajmo zdaj vse to skupaj. Jaz sem: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec.«

Toto vpraša moža, ki bere časopis v javnem parku.

»Kdo sem jaz?«

»Ti si kolesar,« prijazno odvrne mož.

»Hvala,« odgovori Toto in razmišlja. »Vse to sem jaz: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar. Ampak ali se bo tako končalo?«

»Kdo sem jaz?« vpraša Toto Carla in Ottavia.

»Ti si najin prijatelj,« odgovorita nogometaša.

»Fino,« pomisli Toto. »Tu je še nekaj, kar sem: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar, prijatelj. Ampak če bom nadaljeval z iskanjem, bom morda ugotovil, da sem še več stvari.«

»Kdo sem jaz?« vpraša Toto moža v kiosku s časopisi.

»Ti si stranka.«

»Hmmm, o tem nisem razmišljal. Torej sem: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar, prijatelj, stranka... »

»Kdo sem jaz?« vpraša Toto otroški časopis.

»Ti si bralec.«

»Vedel sem, da moram biti še kaj drugega. Jaz sem sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar, prijatelj, stranka, bralec.«

»Očka, sem tudi državljan?« vpraša Toto.

»Seveda.«

»Dobro, potem sem vse to,« razmišlja Toto. »Sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar, prijatelj, stranka, bralec, državljan. Res sem pomembna oseba. Tako pomemben sem, da se ne bojim več spati v temi.«

»Pokonci, zaspanec!«

»No, pa gremo,« pomisli Toto. »Dan se je komaj dobro začel in že sem odkril, da sem še nekaj: sin, deček, brat, vnuk, bratranec, učenec, pešec, potnik, gledalec, kolesar, prijatelj, stranka, bralec, državljan in zaspanec. Kar takoj hočem vstati, da spet postanem še kaj več.«

Vsa srečanja v tej preprosti Totovi zgodbi privedejo do razumevanja, kako se njegova identiteta neprestano oblikuje in spreminja skozi medsebojne odnose v njegovem vsakodnevem življenju. Ne le da je zgodba sama bralno čtivo, ampak se njen pomen ali identiteta spremenita, ko je uporabljena na drugačen način. Kot pedagoško orodje, na primer, je lahko uporabljena pri predšolskih otrocih in prvošolskih v obliki igre. Učitelj naj samo vpraša, kdo so otroci, kdo so v različnih okoliščinah, in napiše imena na tablo, da se lahko naučijo, kdo so in kaj so samostalniki in kaj pomenijo odnosi.

Prevedel sem še eno knjigo Rodarijevih pravljic s pripovedno obliko, ki otroke nagovarja k temu, da bi postali učinkoviti ustvarjalci zgodb in samih sebe. Knjiga ima naslov *Tante Storie per giocare* in se začne z ironičnim uvodom, kot da bi šlo za stroj ali instrument:

Navodila za uporabo

Te zgodbe so izdane s prijaznim dovoljenjem RAI – Radiotelevisione italiana. Pravzaprav izhajajo iz radijske oddaje s točnim naslovom *Veliko zgodb za igranje* in so bile predvajane v letih 1969–70.

Iste zgodbe so se kasneje pojavile v časopisu *Corriere dei piccoli*.

Vsaka zgodba ima tri različne zaključke, bralci pa lahko sami izberejo tistega, ki jim je najbolj všeč.

Na koncu izdaje je avtor označil zaključek, ki je njemu samemu najbolj všeč.

Ilustracije so del igre, ker namigujejo na drugačne zaključke. Na koncu knjige je prav tako seznam zaključkov po izbiri ilustratorja.

Naloga bralcev je, da preberejo, pogledajo in premišlujejo, in če ne najdejo zaključka, ki jim je povšeči, si ga morajo sami izmisliti, napisati ali narisati.

Uživajte!

In to je ena izmed njegovih zgodb, v kateri bi rad, da uživate:

Piskač in avtomobili

Nekoč, predavnimi časi, je živel piskač. To je stara zgodba. Vsi jo poznajo. Mesto zasedejo podgane in nato se pojavi mladenič s svojo čudežno piščaljo. Podgane odvede do reke, kjer se vse utopijo. Potem mu župan noče plačati. In tako piskač ponovno začne igrati na piščal in s seboj iz mesta odpelje vse otroke.

Tudi moja zgodba ima piskača. Mogoče je isti. Mogoče ni.

Nekoč je bilo mesto, ki je bilo oblegano, toda tokrat so ga oblegali avtomobili. Bili so na cestah, na pločnikih, na trgih in pod mostovi in pod mestnimi oboki. Povsod so bili avtomobili – majhni kot konzerve, dolgi kot ladje; s prikolicami, z avtodomi. Bili so avtomobili, tovornjaki, kombiji in malo manjši kombiji. Bilo jih je toliko, da so se premikali z velikimi težavami, se zaletavali v druge avtomobile, razbijali blatnike, stiskali odbijače, lomili velike izpušne cevi. In naposled jih je bilo toliko, da niso imeli več prostora za premikanje in so se zataknili. Zato so morali ljudje hoditi. Toda to ni bilo tako preprosto, saj so avtomobili zasedali ves prostor, ki je bil na razpolago. Ljudje so morali hoditi okoli njih ali skakati čeznje ali se pod njimi plaziti. In od jutra do večera je bilo slišati vseh vrst glasov.

»Auuuuuuuu!«

To je bil pešec, ki se je z glavo udaril v pokrov motorja.

»Auau! Auč!«

To sta bila pešca, ki sta se zaletela eden v drugega med plazenjem pod tovornjakom.

Ljudje so pobesneli, kar je bilo čisto razumljivo.

»Čas je, da temu naredimo konec!«

»Nekaj je treba storiti!«

»Zakaj se župan še ni ničesar domislil?«

Župan je slišal te pritožbe in zamomljal:

»Kar se tiče raznih domislic, sem o tem že razmišljal. O tem razmišljam dan in noč. O tem sem premišljeval cel božični dan. Dejstvo je, da se nisem ničesar domislil. Ne vem, kaj naj naredim, kaj naj rečem in katere ukrepe naj sprejemem. In v moji glavi ni nič več slame kot v kateri drugi. Poglejte, vsa vneta je že od vsega tuhtanja!«

Nekega dne se je v mestni hiši pojavil nenavaden mlad mož. Oblečen je bil v jakno iz ovčje kože, sandale, čepico v obliki stožca z veliko pentljo. Na kratko, videti je bil kot piskač, toda piskač brez piščali. Ko je prosil, da bi videl župana, mu je stražar suho odvrnil:

- »Pusti ga pri miru. Nobene želje nima po tem, da bi poslušal podoknice.«
»Toda saj nimam piščali.«
»Toliko slabše. Če sploh nimaš piščali, zakaj bi te župan hotel videti?«
»Da mu povem, da vem, kako mesto osvoboditi avtomobilov.«
»Kaj? Kaj? Poslušaj, raje pojdi dalje. Takšnih šal tukaj ne maramo preveč.«
»Povejte županu, da sem tukaj. Zagotavljam vam, da tega ne boste obžalovali.«
Toliko časa je vztrajal, da ga je stražar moral pospremiti v županovo pisarno.
»Dober dan, župan.«
»Ha, lahko je tebi reči dober dan. Zame bo dober dan šele, ko ...«
»Ko bo mesto rešeno avtomobilov. Poznam sistem, s katerim se jih znebite.«
»Ti? In kdo te je tega naučil? Koza?«
»Ni pomembno, kdo me je tega naučil. Naj poskusim. Nič vas ne bo stalo. In če bi lahko nekaj obljubite, vam zagotavljam, da do jutri zjutraj ne boste imeli nobenih težav več.«
»Poslušam. Kaj ti moram obljubiti?«
»Da se bodo od jutri naprej otroci vedno lahko igrali na velikem trgu in da bodo imeli vrtiljak, gugalnice, tobogane, gumijaste žoge in papirnate zmaje.«
»Na velikem trgu?«
»Na velikem trgu.«
»In ničesar drugega ne zahtevaš, kot samo to?«
»Ničesar drugega.«
»No, potem pa si seziva v roke. Obljubim. Kdaj boš začel?«
»Tako zdaj, gospod župan.«
»Pojdi in ne izgubi niti minute.«

Nenavadni mladi mož ni izgubil niti sekunde. Z roko je segel v svoj žep in ven potegnil majhno piščal, izrezljano iz veje murve. In kar takoj, v županovi pisarni, je pričel igrati čudno melodijo in nadaljeval z igranjem, medtem ko je zapuščal mestno hišo. Potem je prečkal trg in se podal proti reki.

Trenutek kasneje ...

- »Poglej! Kaj počne ta avtomobil? Vžgal se je sam od sebe in zdaj se premika!«
»In prav tako ta drugi!«
»Hej! Ta je moj! Kdo krade moj avtomobil? Tat! Tat!«
»Čedalje hitrejši so ... Bežijo.«
»Kdo ve, kam grejo?«
»To je moj avto! Stoj, stoj! Hočem svoj avto!«
»Poskusite jim ustaviti konje!«

Z vseh koncev mesta so se avtomobili začeli premikati z neverjetno bobnečim grmenjem motorjev, izpušnih cevi, trobelj, siren. Sami od sebe so se še kar naprej premikali in premikali.

Če pa bi prizor kdo pozorno opazoval, bi lahko pod vsem rjojenjem zaslišal komaj slišno piskanje piščali, ki je bilo celo močnejše in vztrajnejše od hrupa; čudno melodijo, nadvse čudno melodijo.

PRVI ZAKLJUČEK

Avtomobili so se pomikali proti reki.

Piskač je avtomobile čakal na mostu, vmes pa še naprej igral. Ko je tja prispel prvi – in po naključju je bil to ravno županov avtomobil – je nekoliko spremenil melodijo in zaigral višje

tone. Kot na povelje se je most porušil in avtomobil se je potopil v reko. Potem ga je tok odnesel daleč stran. In potopil se je drugi, potem tretji, potopili so se vsi avtomobili, eden za drugim, po dva naenkrat, v gručah. Potopili so se z zadnjim krikom motorja in smrtno tresavico hupe in tok jih je odnašal stran.

Medtem ko so avtomobili izginjali, so se na ulice zmagoslavno spuščali otroci s svojimi žogami. Tudi otroci s punčkami in vozički. Vozili so se s kolesi in tricikli in varuške so se smehljale med sprehajanjem.

Toda ljudje so si začeli puliti lase. Poklicali so gasilce in se pritožili na policijo.

»In vi temu norcu pustite, da naredi kaj takega? Za božjo voljo, ustavite ga! Prisilite ga, naj neha igrati!«

»Potopite ga v reko! Tega norca s svojo piščaljo!«

»Tudi župan je znorel! Vse naše čudovite avte je dal uničiti!«

»Samo pomisli, koliko stanejo!«

»Samo pomislite, koliko stane maslo!«

»Dol z županom! Naj odstopi!«

»Dol s piskačem!«

»Svoj avto hočem nazaj!«

Ljudje, ki so bili najbolj pogumni, so se zapodili proti piskaču, toda ustavili so se, še preden bi se ga lahko dotaknili. V zraku je bila nevidna stena, ki ga je ščitila, in vsi ti pogumni ljudje so v steno zaman tolkli s pestmi in brcali s čevlji. Piskač je počakal, dokler se ni zadnji avtomobil vrgel v reko. Potem se je tudi sam pognal v vodo in odplaval na drugo stran. Tam se je priklonil, obrnil in izginil v gozd.

DRUGI ZAKLJUČEK

Avtomobili so se eden za drugim premikali proti reki, kjer so se pognali v vodo z zadnjim hupanjem troblje. Zadnji se je pognal županov avtomobil. Do takrat je bil veliki trg že preplavljen z otroki, ki so se igrali, in njihovi kriki veselja so prekrili godrnjanje prebivalcev mesta, ki so svoje avte videli izginiti s tokom, ki jih je odnašal proč.

Končno je piskač prenehal z igranjem, privzdignil pogled in šele takrat zagledal grozečo množico, ki je korakala proti njemu, in župana, ki je korakal na njenem čelu.

»Ste zadovoljni, gospod župan?«

»Zdaj ti bom pokazal, kako zelo sem zadovoljen! Misliš, da si naredil nekaj krasnega? Ali sploh veš, koliko dela je vloženega v izdelavo avtomobila in koliko avtomobil stane? Res si si izbral krasen način, da si osvobodil mesto ...«

»Ampak jaz ... Ampak vi ...«

»Ampak nič. Če si ne želiš preostanka svojih dni preživeti v zaporu, si na ustnice prisloni svojo piščal in ukaži avtomobilom, naj se vrnejo iz reke. In poskrbi, da bodo vsi prišli nazaj, čisto vsak od njih.«

»Bravo! Odlično! Naj živi župan!«

Piskač je ubogal. In zvok njegovega čarobnega instrumenta so ubogali avtomobili, ki so se vrnili na rečno obrežje, se premikali po cestah in trgih, da bi zasedli mesta, ki so jih zasedali pred tem, in s tem odganjali otroke, žoge, tricikle in varuške. Na kratko, vse je bilo spet tako, kot je bilo prej. Piskač je počasi odšel proč, poln žalosti, in od takrat ni zanj nihče več slišal.

TRETJI ZAKLJUČEK

Avtomobili so se premikali in premikali... Proti reki, kakor podgane iz Hamelina? Niti slučajno! Premikali so se in premikali ... In v nekem trenutku ni bilo v mestu nobenega avtomobila več, niti enega na velikem trgu. Ceste so bile prazne, ulice so bile proste, majhni trgi so bili opuščeni. Kam so izginili avtomobili?

Našpičite ušesa in poslušajte. Zdaj so se premikali pod zemljo. S svojo čarobno piščaljo je nenavadni mladi mož izkopal ceste pod cestami in trge pod trgi. Tam so se premikali avtomobili. Ustavili so se, da so vkricali svoje lastnike, in potem so nadaljevali po svojih poteh. Zdaj je bilo dovolj prostora za vse. Pod zemljo za vse avtomobile. Nad zemljo za vse prebivalce mesta, ki so se želeli sprehajati med pogovori o vladi, zadnjih tekmah prvenstva in luni. Za otroke, ki so se želeli igrati, za ženske, ki so tekale po opravkih.

»Kako neumen sem bil!« je navdušeno vzkliknil župan. »Kako neumen! Zakaj se tega nisem prej domislil!«

V čast piskaču so mu postavili spomenik. Pravzaprav dva. Enega na velikem trgu in drugega pod njim, postavili so ga prav med avtomobile, ki so drveli skozi svoje tunele.

Zgodbe iz *Tante Storie per giocare* niso samo izredno zabavne, temveč tudi razkrivajo, kako pomembne spodbude za pisanje je Rodari dobival ob svojem aktivnem delu z otroki, o katerem je intenzivno razmišljal vse do svoje smrti. Pravzaprav je leta 1980 pripravljaval nadaljevanje *Srečanja z domišljijo*, a se je njegovo življenje predčasno končalo. Na srečo je Filippi Nibbi nekaj njegovega dela, zapiskov in intervjujev dokumentiral in uredil pod naslovom *Esercizi di fantasia (Vaje iz domišljije)*. Nibbi je kot osnovnošolski učitelj Rodarija januarja 1980 povabil na svojo šolo, kjer je izvedel delavnico z njegovimi učenci. Nibbi je ohranil posnetek Rodarijeve interakcije z otroki. Ne smemo pozabiti, da je bil Rodari v tistem času že precej bolan in napetih živcev. Kljub temu je svoj čas še naprej posvečal otrokom in učiteljem in prav tako v januarju 1980 napisal kratko predavanje z naslovom *Quello che i bambini insegnano ai grandi (Kar otroci naučijo odrasle)*, iz katerega želim citirati začetek, ker toliko razkriva o tem človeku in njegovem delu. To predavanje je bilo večinoma namenjeno pedagogom na konferenci, ki jo je organizirala Italijanska kulturna zveza, in čeprav se je odvijala pred štiridesetimi leti, nas v trenutni situaciji še vedno nagovarja.

»Nekaj tednov pred božičem sem bil v bližini Ferrare in srečal sem se z otroki iz četrtega in petega razreda osnovne šole. Pogovarjali smo se o vsem po malo. Z otroki se lahko vedno pogovarjaš o vsem – terorizmu, onesnaženosti, atomski bombi, njihovih odnosih s starši. Nato so me prosili, naj jim povem novo zgodbo, in predlagal sem, da bi si eno izmislili skupaj. Predlagal sem temo, na katero bi ustvarili zgodbo. Navdihnjen z električnimi igračkami, ki sem jih že videl v oknih izložb in ki so se mi v tistem letu zdele priljubljene, s tistimi, ki so najbolj napredne, s številnimi majhnimi, s katerimi se lahko izvede veliko kompleksnih operacij, ker zdaj vsebujejo mikroprocesorje, ki otrokom omogočajo, da se igrajo z najbolj napredno tehnologijo, sem si izmislil daljinec, ki se ga ne uporablja za menjavo kanalov na televizijskem ekranu, ampak se z njim premika tistega, ki z daljincem upravlja. Uskladi sem se s prostorskimi kanali, tako da sem bil ob pritisku na gumb v Avstraliji ali pa sem se lahko poslal nazaj skozi čas v obdobje kronanja Karla Velikega ali pa celo pet tisoč let v preteklost. Če bi se mi zahotelo, bi lahko videl, kakšen bo Milano v letu 3000. Na kratko, igral sem se s temi kanali in si zamišljal vse možne načine uporabe. V nekem trenutku sem opazil dva dečka, ki sta si nekaj prišepetavala in se smejala. Prosil sem ju, naj mi povesta, o čem šepetata. Prijazno sta me uslišala in eden od njiju je dejal: »Moj prijatelj je rekel, da bi rad poslal našo učiteljico na drugi kanal.« No, predlog sem izkoristil za to, da sem igrači dodal še eno vrsto kanalov, s katerimi se lahko poljubno premika ljudi in predmete. Neki deček je rekel: »Ko mi bo očka hotel prisoliti klofuto, bom naredil, da bo izginil na drugem kanalu.« Nekdo drug je rekel: »Ko mi bo mama postregla zelenjavno

juho, bom naredil, da izgine.« Nekdo pa bi se hotel znebiti svojega bratca, kadar je ta nadležen. Tako se je torej odvijalo dalje in v nekaj minutah sem prisostvoval vrsti patricidov, matricidov, fratricidov, učiteljicidov in hišnikocidov (ker je bil hišnik sovražnik), zato sem otroke vprašal, ali se ne počutijo vsaj malce kot teroristi. Odgovorili so mi, da ne, kajti če bi pritisnili drugi gumb, bi poskrbeli, da se vsi odstranjeni povrnejo. Gotovo bi doktor Freud imel drugačno mnenje o tej igrački. Oklical bi jo za svojega Ojdipa. Ampak če se postavimo na stran otrok, se lahko vprašamo tudi, zakaj se je Freud tako zanimal za Ojdipov in tako malo za Lajev kompleks. Na koncu drži, da je Ojdip nevede ubil svojega očeta, toda prav tako drži, da se ga je njegov oče najprej hotel znebiti tako, da ga je zapustil. V vseh mitih, vseh legendah, vseh primitivnih religijah se pred umorom staršev zgodi umor otrok. Kronos svoje otroke požre in samo Zeusu se uspe rešiti, ker ga njegova mati skrrije. Romul in Rem sta bila zapuščena ob reki. Jakob in Izak itd. Umor otrok se vedno zgodi pred umorom staršev. In zato je tudi to nekaj, o čemer bi morali razpravljati. Ampak nočem se poglobljati v te temačne kronike, tako kot se ne želim poglobljati v psihoanalizo, še zlasti ker psihoanaliza lahko ogromno uniči s svojim raziskujočim skalpelom, če ga ne znamo pravilno uporabljati. Zadovoljil se bom z navajanjem izsledkov najnovejše raziskave (preiskave) o italijanskih otrocih, ki sta jo izvedla tednik *Famiglia Cristiana* in inštitut Doxa. Po rezultatih raziskave znaša odstotek italijanskih staršev, ki kričijo in se jezijo na svoje otroke, ko ti niso pridni (in tukaj nočem komplicirati s pojasnjevanjem pomena besede »pridni«), 82 % (očetov) in 60 % (mater). To je veliko. Odstotek staršev, ki klofutajo ali šeškajo otroke do neke določene starosti, je 71 % (očetov) in 57 % (mater). To je visok odstotek tudi za matere. Res je, da jeziti se na otroke ali jih šeškati ne predstavlja njihovega umora, vendar gre kljub temu vedno za uporabo sile in moči. Imenujmo to avtoriteta, izobraževalni princip, strogost, tradicija; vedno gre za uporabo sile. To se mi zdi dobro pojasnilo, od kod so prišli vsi ti domišljijski patricidi in matricidi otrok iz šole v Ferrari. Tukaj bi vam rad povedal, da otroke rad sprašujem na posreden način, da vzbudim njihovo domišljijo. Kajti če jim predlagam domišljijski problem, so njihove rešitve vedno bolj napredne od mojih. Tega sem se naučil v zadnjih tridesetih letih. Vedno so najbolj pogumni. Vedno gredo en korak dlje v neznano. Poleg tega se mi zdi, da so odgovori, ki jih dajejo na ta domišljijski način, lahko bolj iskreni od tistih, ki jih otroci navajajo na vprašalnikih.

Vse svoje življenje je Rodari poskušal biti zaščitnik otrok, ne da bi bil ob tem preveč pokroviteljski. V vseh srečanjih z njimi so bili zanj izvor upanja in upora. In ta srečanja so zagotavljala kreativne iskricke za njegovo pisanje. Hranila so njegovo domišljijo in otrokom je poplačal s pisanjem nekaterih najbolj zapomnljivih pravljic, pesmic in romanov v italijanski literaturi, ki v sebi nosijo otroško potrebo in sanje po boljšem svetu. Toda Rodari je jasno pokazal, da so njihove potrebe naše potrebe, in če zapostavimo in zapustimo otroke, pravzaprav zanikamo svojo lastno človečnost. In človečnost je bila za Rodarija najpomembnejša, in kot je to skušal pokazati, je človečnost vedno v srcu vsakega resničnega srečanja z domišljijo.

Prevedla Katarina Kogej

Barbara Pregelj

**NA LETOŠNJEM MEDNARODNEM
PREVAJALSKEM SIMPOZIJU TUDI
O PREVAJANJU MLADINSKE
KNJIŽEVNOSTI**

Društvo slovenskih književnih prevajalcev vsako leto organizira in izvede odmeven mednarodni prevajalski simpozij, ki je letos potekal med 9. in 11. oktobrom v Mariboru in Lendavi. Tokratni je bil prav poseben: ne le, da se je odvijal v korona vzdušju in z upoštevanjem vseh navodil in priporočil NIJZ, ob prevajanju leposlovnih in humanističnih besedil v madžarščino in iz madžarščine se je posvetil tudi prevajanju otroške in mladinske književnosti iz tujih jezikov in v tuje jezike.

Tudi sicer DSKP prevajanju mladinske književnosti namenja stalno pozornost. Mladinski književnosti sta se s prevodoslovnega vidika doslej posvečala dva simpozija, ki sta prinesla tudi objavo prispevkov v zbornikih, in sicer *Prevajanje otroške in mladinske književnosti* (1998) ter *Prevajanje Prešerna. Prevajanje pravljic* (2001). Prevajanje mladinskih besedil pa DSKP reflektira tudi v okviru svojih dogodkov, predvsem cikla Pridobljeno s prevodom, kjer je bilo v pogovoru z zanimivimi sogovorniki v zadnjem času predstavljeno prevajanje risoromanov in stripov (Zgodbe v oblakih, pogovorni večer z Anjo Golob, 20. 3. 2019), poseben dogodek je bil namenjen tudi predstavitvi prevajalskih projektov (Kaj po svetu berejo za lahko noč: prevodi otroških zgodb in pesmi, 6. 4. 2018; Kaj po svetu še berejo za lahko noč: prevodi otroških zgodb, 30. 5. 2018).

Letošnji prevalski simpozij je odprla predsednica DSKP **Tanja Petrič**, ki je uvodoma ponudila kratek vpogled v promocijo in stanje prevodov slovenske mladinske književnosti v tuje jezike v zadnjih letih, pri tem pa povzela podatke, povezane s slovensko mladinsko produkcijo, ter izpostavila slovenske mladinske avtorje, ki so jih doslej prevajali na mednarodnih seminarjih slovenske književnosti, pa tudi seminarjih, namenjenih prevajalcem v nemščino. Nekatere od navedenih so bralci in bralke revije *Otrok in knjiga* že spoznali ob prebiranju njenega članka, objavljenega v prejšnji številki te revije.

Sledil je prispevek **Biserke Bobnar**, ki je empirično primerjala podatke o medkulturnem jezikovnem posredovanju mladinske književnosti med Slovenijo, Srbijo, Bosno in Hercegovino, Črno goro in Hrvaško v obdobju med 1991 in 2018. Referentka se je spraševala, katera mladinska literarna dela so bila v tem obdobju prevedena, kateri prevajalci so jih prevajali, ali so izdaje prevodov leposlovnih mladinskih del upoštevale književno produkcijo v posamezni državi in prikazala

razmerje med številom prevodov iz slovenščine v srbsčino, bosanščino, črnogorščino, hrvaščino in obratno. Pri tem je predstavila osupljive podatke, ki kažejo predvsem, da leta samostojne države pomenijo izjemno rahljanje prejšnjih vezi ter izjemen upad prevodne produkcije v navedenih državah in iz njih.

Vprašanja sponzorjev in mehanizmov samocenzure pri prevajanju otroške in mladinske literature se je v svojem predavanju dotaknila **Nike Kocjančič Pokorn**, ki je razmišljala o gozdovniških, skavtskih in taborniških odsevih v prevodu mladinskega dela Ernsta Thomsona Setona *Rolf gozdovnik*. Besedilo je doživelo dva prevoda, in sicer leta 1939 ter 1958 (s ponatisoma leta 1964 in 1973). Za različna naročnika (Jugoslovansko gozdovniško ligo in slovenske tabornike) sta jih opravila Miran Deržaj (pod psevdonimom Peter Donat) ter Rudolf Kresal. Njuna analiza pa je pokazala, »da prevodi vedno odsevajo delovanje različnih akterjev, ne samo prevajalcev in urednikov, ampak tudi mecenov, ki zaradi svoje podpore pričakujejo, da se bo prevod ujemal z njihovimi ideološkimi in političnimi pozicijami.«

Živa Čebulj je začela lendavski del simpozija. Predstavila je prispevek z naslovom *Zrcalkin peskovnik*. V njem se je posvetila analizi lastnega prevajanja, in sicer fantastični tetralogiji *Zrcalka* Christelle Dabos, od katere so v slovenščino prevedeni prvi trije deli *Zimska zaročenca* (2019), *Izginotja na Mesečini* (2019) in *Spomin Babilona* (2020). V svojem referatu je predstavila tvorbo samostalniških in pridevniških besed (ter glagolov in mimogrede tudi prislovov), »saj domišljijske osebe, kraji in predmetnost silijo k iskanju in tvorbi izrazov, ki ustrezno ubesedi-jo njihov svet, obenem pa so bralcem in bralkam dovolj prepoznavni in domači, da jih razumejo brez težav.« Njena besedotvorna analiza tvorjenja neologizmov, objavljena bo v naslednji številki revije *Otrok in knjiga*, ponuja izjemen vpogled v prevajalsko delo ter postopke in način snovanja prevoda, ki bralcem prevodov večinoma ostane prikrit.

Žal smo zaradi epidemioloških razmer ostali brez samopremisleka **Aleša Bergerja** o prevajanju *Nikca* Renéja Goscinnyja, ki je obljubljal spomine na radosti in zadrege ob prevajanju sedmih knjig z dogodivščinami šolarja in sinka-edinčka *Nikca*. Zato še z večjo radovednostjo pričakujemo njegov zapis refleksije o odnosu do prevoda prve knjige Tomaža Šalamuna, pa tudi različnosti okolij izvirnika in prevoda ter preverjanju lastnih prevodnih rešitev.

Tina Bilban je v svojem prispevku predstavila mednarodne literarne nagrade, predvsem najpomembnejšo, Andersenovo, ter njen vpliv na recepcijo avtorjev v slovenskem prostoru. Številke, ki jih je predstavila, so povedne: v slovenskem prostoru izide relativno malo prevodov nagrajenih avtorjev in avtoric. Izdana besedila in/ali ilustracije so sicer praviloma deležna večje pozornosti strokovnjakov, so tudi prejemnice slovenskega znaka kakovosti zlata hruška, pa vendar gre za literarno izjemno stremeljive stvaritve, ki z vidika recepcije verjetno nikoli ne bodo postale množične.

Barbara Pregelj je v svojem prispevku o vrednotenju prevodov mladinske književnosti opozorila na vse manjšo pozornost, ki jo literarni kritiki namenja-jo prevodom mladinske književnosti, kjer je v ospredju, pričakovano, večinoma ustvarjalnost domačih avtorjev. Opozorila je tudi na celoletno vrednotenje celotne produkcije mladinske književnosti, ki jo po javno dostopnih kriterijih vrednotenja kakovosti izvaja Pionirska, ki vrednoti knjigo kot celosten izdelek, kakor tudi na uvrstitev prevajalcev in prevajalk med prejemnike častne liste IBBY, kjer kriteriji izbire niso znani. Njeno izvajanje je poudarilo tudi potrebo po ustanovitvi prevajalske

nagrade za prevode mladinske književnosti, ki bi prevod ovrednotila predvsem s specifične prevajalske optike.

Nada Grošelj se je v nadaljevanju posvetila Muminsvetu po slovensko ter avtorici Tove Mariki Jansson (1914–2001), Andersenovi nagrajenki, ki jo kot prevajalko spremlja že dvajset let. V referatu je obravnavala različne izzive pri prevajanju njenih del, od poustvarjanja sloga do (ne)slovenjenja imen. Serijo prispevkov o prevajanju mladinske književnosti je sklenil **Matej Kranjc** s prispevkom o prevajanju Beatlov v luči poezije za otroke. Posvetil se je naslovniško odprtima pesmima *Yellow Submarine* in *Octopus' Garden*, ki sta prerasli v otroški klasiki. Njuno prevajanje terja poseben prevajalski pristop, saj sta besedili pesmi tesno povezani z glasbo.

Prispevki v madžarskem sklopu se niso posvečali prevajanju mladinske književnosti, so bili pa izjemno zanimivi in si zaslužijo, da jih vsaj navedemo: Prevajanje velikih epskih žanrov v verzih (Gergely Bakonyi), Prevajanje lastnih imen v Kozlovski sodbi v Višnji Gori (Júlia Bálint Čeh), Nekatera strukturno in interpretativno zanimiva mesta pri prevajanju leposlovja iz madžarskega v slovenski jezik (Marjanca Mihelič), Kajetan Kovič – prevajalec madžarske poezije (Mladen Pavičić) in V slovenski jezik prevedena madžarska literatura po drugi svetovni vojni (Judit Zágorec-Csuka).

Naj ob vsem tem opozorim še na zanimiv pogovor z **Milanom in Nino Dekle-va** o *Kulturnih knjigah, kulturnih prevodih: o Zverjascu in drugih pošastih*, ki sta ga v okviru mednarodnega simpozija pripravili Julija Potrč Šavli in Barbara Pregelj. Posnetek pogovora je dostopen na društvenem Facebooku, ogledate pa si ga lahko tudi na YouTube kanalu Društva slovenskih književnih prevajalcev, in sicer na povezavi: https://www.youtube.com/watch?v=4rL_7-4zG1E&ab_channel=Dru%C5%A1tvoslovenskihknji%C5%BEevnihprevajalcev

Če v prihodnje ne želite več zamuditi nobene zanimive objave DSKP, se na kanal lahko tudi naročite.

20. PRAVLJIČNI DAN MARIBORSKE KNJIŽNICE

Meta Blagšič

V ZENITU ZGODB IN PRIPOVEDOVANJA

Lani, zdi se kot nekoč, smo načrtovali, da bomo v Mariborski knjižnici ob 20-letnici projekta Pravljični dan pripravili prav posebne prireditve za naše obiskovalce ter se spomnili preteklih dogodkov in ustvarjalcev, s katerimi smo sodelovali. Leto 2020 pa je zaradi pandemije covida-19 vse obrnilo na glavo in skoraj nič ni več tako, kot je bilo. Ostale so zgodbe in ostali s(m)o ljudje – pripovedovalci in poslušalci, zaprti vsak v svojem stolpu.

Prehodili smo devet dolin in v enajstem mesecu pristali na spletu in socialnih omrežjih. Ekipo smo sestavljale Lea Hedl, Agica Kovše, Maja Logar in Meta Blagšič, v neotipljivem svetu smo tipale in tkale vezi s tistimi, ki smo jih lahko dosegle. In vendar se je med 10. in 12. novembrom 2020 zgodil 20. Pravljični dan z naslovom *V zenitu zgodb in pripovedovanja*.

Ilustracija odličnega umetnika Danijela Demšarja nas je začarala z iskristovstjo in ponesla na virtualno pravljlično pot, hkrati nas je tudi prebudila in navdihnila, da smo si upali narediti prvi korak. Na plakatih in drugih promocijskih materialih spečega kraljeviča obdajata barvitost in življenje.

Program 20. Pravljičnega dne smo sprva načrtali kot tridnevni festival na temeljih razpisa Javne agencije za knjigo RS, ki je poudarjal projekt Slovenije kot častne gostje na mednarodnih knjižnih sejmih v Bologni (2021) in v Frankfurtu (2022). Kot osrednja dogodka smo načrtovali tradicionalno Pravljično jutro za otroke in Pravljični večer za odrasle. V goste smo povabili in se za pripovedovalske nastope dogovarjali z uveljavljenimi slovenskimi mladinskimi pesniki in pisatelji: z Andrejo Borin, Majdo Koren, Mašo Ogrizek, Vesno Radovanovič, Andrejem Rozmanom Rozo, Anjo Štefan in s Suzano Tratnik. Projekt je predvideval še pripovedovalske prireditve na osnovnih šolah v okolici Maribora ter razstavo. Na šolah bi pripovedovale pravljčarke Mariborske

knjižnice avtorske pravljice prej omenjenih avtorjev. A epidemija je onemogočila dogodke pred občinstvom.

V jubilejnim letu smo želeli še več vsebin nameniti mladim. Zato tokrat nismo načrtovali pravljíčne šole, ki je postala priljubljeno stičíšče uveljavljenih in porajajočih se pripovedovalcev, pedagogov, ljubiteljev umetnosti pripovedovanja. Vzoredno s pripovedovalskimi dogodki je festival namreč že od začetka razvijal izobraževanja, pravljíčne šole za odrasle in občasno za mlade ter strokovne posvete. V dveh desetletjih smo se s tujimi gosti kar nekajkrat povezali v mednarodni pripovedovalski prostor (Folke Tegetthoff, Giovanna Galimberti Casarin, Sarah Kane, Tom Muir, Lawrence Tulloch, Alexandria Patience, Jerker Fahlström, Chris Cooper) ter ponosno razvijali umetnost pripovedovanja z domačimi strokovnjaki (Irena Cerar, Žiga Čamernik, Ana Duša, Špela Frlic, Zdenka Gajser, Lilijana Klemenčič, Agica Kovše, Ljoba Jenče, Anja Štefan, Irena Tomažin Zagoričnik), se povezovali z drugimi sorodnimi ali prekrivajočimi področji. Vseskozi so svojo pripovedovalsko moč predstavljali in ubesedovali tudi pravljíčarke in pravljíčarji Mariborske knjižnice. Projekt pušča trajno sled s tremi strokovnimi monografijami: *Sedi k meni, povem ti eno pravljico* (2006, uredila Ljoba Jenče), *Za pravljíce odkle-njene ključavnice* (2012), *Prenos pravljíc v raznotere pojavne oblike in umestitve* (2018). Hvaležni smo Javni agenciji za knjigo RS, da prepoznava pomen projekta in s finančno podporo pomaga uresničevati naše vsebine.

V okoliščinah, ko prireditve ter zbiranje ljudi na javnih mestih ni dovoljeno in se je pouk preselil v domače dnevne sobe, smo za otroke dveh osnovnih šol pripravili spletni literarni dogodek s pesnikom, pisateljem, dramatikom in režiserjem Andrejem Rozmanom Rozo in z mladinsko pisateljico Majdo Koren. V spletnem okolju aplikacije ZOOM so se v torek, 10. novembra, učenci 2. razreda OŠ Ludvika Pliberška družili z Majdo Koren, naslednji dan pa smo pripravili srečanje med učenci 4. razredov OŠ Janka Glazerja Ruše in Andrejem Rozmanom Rozo.

Srečanje z Majdo Koren in Andrejem Rozmanom Rozo v aplikaciji ZOOM.
Foto: arhiv Mariborske knjižnice

Za vse vpletene je bila to prva izkušnja literarne prireditve na daljavo in z veseljem jo ocenjujemo kot prijetno ter uspešno. Majda Koren in Andrej Rozman Roza sta kot vrhunska slovenska mladinska avtorja suvereno in prepričljivo nastopila pred mladimi bralci, jih aktivirala in ti so se izvrstno odzvali ter postavili veliko vprašanj. Upoštevati moramo, da so prireditev spremljali otroci, stari sedem in devet let, in da vzdrževati pozornost otrok na daljavo ni enostavna naloga. Spletno druženje zagotovo nima enakega učinka, kot ga ima srečanje z avtorjem v knjižnici ali v šoli, vendar je v danih razmerah (ko so otroci omejeni predvsem na domače okolje in na stik s člani družine) tovrstna prireditev odlična popestritev vsakdana. Prireditvi sta sovpadali s prvim tednom šole na daljavo, otroci so se dogodka razveselili in se nanj pripravili. Tretji dan projekta, v četrtek, 12. novembra, smo na spletni strani in

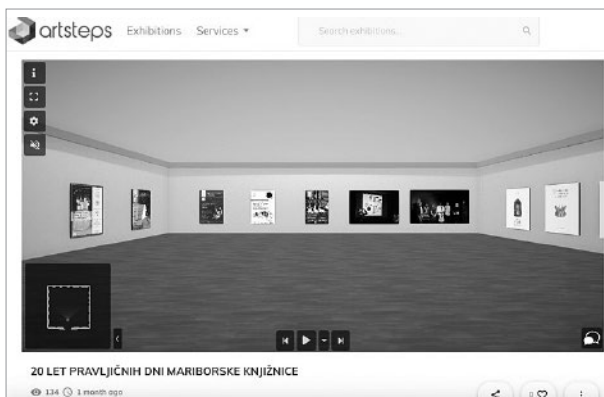
na Facebook strani Mariborke knjižnice objavili tri video posnetke pravljic, ki smo jih posneli prav v ta namen. Pripovedovale so pravljicarke Mariborske knjižnice: Zdenka Gajser, Lea Hedl in Agica Kovše.

Agica Kovše, Zdenka Gajser in Lea Hedl med pripovedovanjem pravljic.

Vir: YouTube kanal Mariborske knjižnice

V spremljevalnem programu smo pripravili razstavo *20 let Pravljičnih dni Mariborske knjižnice*, ki je poživila pločnik pred osrednjo Knjižnico Rotovž. Razstava je predstavila izbor plakatov preteklih festivalov, naslovnice treh zbornikov, izdanih v okviru projekta Pravljični dan, in nekaj dejstev, ki smo jih zabeležili ob pregledu dogajanja v preteklosti. Epidemija, ki nas obseda že skoraj vse leto, sproža v nas marsikatera razmišljanja, usmerja nas v iskanje novih rešitev, pristopov in poti do bralcev ter poslušalcev. Rezultat tega je spletna razstava *20 let Pravljičnih dni Mariborske knjižnice*, ki je umeščena v aplikaciji *artsteps*. Vse tri dni festivalskega dogajanja smo na naši spletni strani in socialnih omrežjih (Facebook, Instagram, YouTube) objavljali in dodajali vsebine, ki so se navezovale na program Pravljičnega dne. S prispevki smo spomnili na pretekle dogodke, objavili zvočne posnetke pravljic, ki so nastale v sodelovanju z Radiom Maribor, opozorili na tri strokovne monografije.

Talna in spletna razstava 20 let Pravljičnih dni v Mariborski knjižnici.

Vir: www.artsteps.com / Mariborska knjižnica, Foto: arhiv Mariborske knjižnice

V okviru promocije smo se povezali z Radiom Maribor, ki že leta spremlja umetnost pripovedovanja v Mariborski knjižnici. S skupnimi močmi je nastalo že nekaj prijetnih sodelovanj, v zadnjih letih pri snemanju ljudskih pravljic za oddajo

Zvedavčki. Radio Maribor nam je namenil pozornost v jutranjem programu prvi in zadnji dan festivala. Ob prvem obisku sta direktorica Dragica Turjak in koordinatorica projekta Meta Blagšič predstavili program Pravljičnega dne in njegov pomen za Mariborsko knjižnico, ob drugem srečanju pa sta naši pripovedovalki Zdenka Gajser in Agica Kovše delili svoje spomine na pripovedovanje in izkušnje o njem. Poslušalce smo povabili k ogledu in branju pravljic, raziskovanju ljudskega izročila in obiskovanju knjižnice.

Predstavitve 20. Pravljičnega dne na Radiu Maribor (od leve Zdenka Gajser, Meta Blagšič, Agica Kovše). Foto: arhiv Mariborske knjižnice

Po 20. Pravljičnem dnevu so občutki drugačni, a zdi se, da smo vendarle lahko zadovoljni. Čeprav brez občinstva v živo, brez luči in odra, brez vzdihov in smeha, brez zvena glasbe, ki je tako občuteno dopolnjevala izrečeno, brez pripovedovalcev in njihove energije, brez, brez, brez ...

Pa vendar, karkoli se zgodi, pravljice in pripovedovanje zgodb bo ostalo za večno. Četudi na daljavo, na klik in brez stika pogledov med pripovedovalcem in poslušalci. Nekaj zgodbam smo omogočili, da jih poslušamo znova in znova, kadarkoli in od koderkoli. Vredno se je truditi, saj je naše poslanstvo, da ljudem pripovedujemo zgodbe, jim omogočamo dostop do knjig, da bodo bolje razumeli svoj notranji in zunanji svet.

Maja Logar

PRAVLJIČNI DAN Z ILUSTRATORSKIMI SPREMSTVI DANIJELA DEMŠARJA

Ni naključje, da nas je jubilejni, 20. Pravljični dan ponovno pripeljal k ilustratorju, grafiku in slikarju Danijelu Demšarju. V Mariborski knjižnici smo z njim pogosto sodelovali, vedno znova so nas očarale in prevzemale njegove ilustratorske umetnine, ki so se večkrat nadaljevale v razstave, v njihove skupne postavitve, v snovanje dogodkov, na katerih je bil naš pomemben dragi gost in zaradi katerega smo se po ilustraciji morda zazirali še z večjo pozornostjo in krhkostjo. Njegova svetloba in duhovne krajine so se sidrale v naša občutenja in tudi v naše delo. Prostor pa, ki

se je vil do Ljubljane in kasneje do sončnega Krasa, se je vračal v naš skupni dom ob Pohorje in k Dravi.

Prvič smo v Mariborski knjižnici njegove izvirne ilustracije razstavljali v letu 1989, potem smo se še večkrat srečevali, v letu 1997 pa nas je ponovno močneje povezovalo sodelovanje ob razstavi *Rojstvo* v Pionirski knjižnici Nova vas, ob kateri so ga spoznali tudi člani našega Kluba bralcev. Skupaj z njimi smo v tistem obdobju listali po mnogih slikanicah, ki jih je ilustriral Danijel Demšar, in mladostniki so se najbolj vračali k dvema knjigama: k slikanici Bine Štampe Žmavc *Nebeške kočije* (1994) in k drobni knjižici *Zrnca sonca* (1994) iz zbirke Čebelica iste avtorice. Predvsem v slednji so jih miniaturne ilustracije tako prevzemale, da so ob letnih časih razbirali njihove subtilnosti, pomene in barve, te ilustracije pa smo takrat z njimi neizbrisno posvojili tudi mi.

Leto 2001, v katerega se je 24. maja umestil prvi Pravljični dan, nas je z Danijelom Demšarjem spet zelo prepletlo. V počastitev mednarodnega dneva knjig za otroke smo 29. aprila pripravili veliko razstavo njegovih izvirnih ilustracijah v obeh pionirskih knjižnicah. V razstavnem salonu na Rotovžu smo postavili pregled njegove pestre ustvarjalnosti, v Pionirski knjižnici Nova vas pa so ob glinenem gradu in plamenasti svetlobi zaživele *Pravljične podobe iz Tisoč in ene noči*. Ta dan je Mariborska knjižnica žarela s tremi prireditvami, z otvoritvijo razstave v Pionirski knjižnici Rotovž, s predavanjem *Možnosti uporabe Cicibana in Cicidoja za vzgojitelje, učitelje, knjižničarje, starše in tiste, ki jih delo z otroki poklicno, starševsko ali ljubiteljsko zanima*, ter večer pripovedovane besede in glasbe v Pionirski knjižnici Nova vas. Na odmevnih prireditvah, ki sta jih s kolegi domislili Zdenka Gajser in Maja Logar, je bil naš osrednji gost Danijel Demšar, ob njem pa so bili z nami še likovni urednik Pavle Učakar, urednica revije *Otrok in knjiga* Darka Tancer-Kajnih, urednice revij *Ciciban* in *Cicido* Slavica Remškar, Irena Matko Lukan in Maja Žugič, glasbenika Darko Vasič in Borut Žerdoner, pripovedovali sta pripovedovalki in mladinski knjižničarki Zdenka Gajser in Sonja Matijevič.

Komaj mesec za tem se je v Mariborski knjižnici zgodil prvi Pravljični dan, dolgo sanjan in skrbno načrtovan je drsel v smeri in konceptu, ki jima je zvest še danes. Uresničil se je z dopoldanskimi dogodki v treh knjižnicah, s prireditvijo na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru, na radijskih valovih RTV Maribor, popoldan v čajnici in dveh kavarnah ter s sklepnim Pravljičnim večerom v dvorani Rotovž. Sodelovalo je šest pripovedovalk Mariborske knjižnice (Monika Čermelj, Tanja Dolinšek, Zdenka Gajser, Sonja Matijevič, Suzana Slavič, Mojca Šlegl), zvečer pa so ob Zdenki Gajser in Sonji Matijevič, ki sta bili pobudnici Pravljičnega dne, pripovedovale še Ljoba Jenče, Anja Štefan, Liljana Klemenčič in Bina Štampe Žmavc.

Ko je takrat ob več kot tridesetletni tradiciji pripovedovanja pravljic v Mariborski knjižnici zaživel naš Pravljični dan, smo vedeli, da bosta pravljica in umetnost pripovedovanja z njim skrbno ohranjali prostor negovanja in raziskovanja. V tem obdobju smo bili prežeti s svetom ilustracije Danijela Demšarja in morda se je tudi zato ob pripravi vabil k nam vrnila v krog objeta rožica drevo. Nikoli se nismo mogli zares odločiti, kaj od tega v ilustraciji bolj prepoznamo, v knjižici je bila pri pomladi in pomlad je bila tudi letni čas začetkov našega Pravljičnega dne. Danijela Demšarja smo prosili, če bi to njegovo ilustracijo lahko uporabili za naše vabilo. Leto kasneje si Pravljičnega dne brez rožice drevesa nismo več znali predstavljati. Ilustrator nam jo je predal v varovanje in dogovorili smo se, da jo bomo s ponosom in hvaležnostjo čuvali kot logotip za nas pomembnega pripovedovalskega festivala.

Pravljični dan je torej vse od začetkov povezan s to Demšarjevo ilustracijo. Z leti smo ob programu, ki je družil pripovedovalske dogodke za otroke in za odrasle ter jih spremljal s pravljimi šolami, strokovnimi posvetovanji in monografijami, razvijali tudi promocijske pristope, ki so ustvarjali celote in se v svojih tematskih povezavah srečevali z mnogimi simbolnimi vsebinskimi in ilustratorskimi povezavami. Z oblikovalcem Maticem Brezovškom smo snovali podobe Pravljičnih dni, ki smo jih v novejšem obdobju prepletali tudi z ilustracijami Andreje Peklar, Kaje Kosmač, Marjana Mančka in Jožeta Beraneka.

Ob pripravah 20. Pravljičnega dne smo čutili hvaležnost, ker so pravljice tudi na ta način ostale z nami, drsela so obdobja, v spominih in sledih so se vrstili dogodki, mnoga znanstva in bližine. Tudi z Danijelom Demšarjem. Zaželeli smo si, da bi bil ob našem jubileju spet močnejše z nami, da bi se praznični Pravljični dan odel v njegove izrisse.

V Službi za mlade bralce smo znova pregledali njegov širok ilustratorski opus in ga povabili k sodelovanju. Ko smo iz – za nekaj sukenj toplejšega dela Slovenije (kakor nam je Danijel nekoč razkril kraško ljudsko primero za razdaljo te pokrajine) – prejeli sveženj ilustracij, v katerih je ilustrator videl naša pravljica in pripovedovalska prizadevanja, smo bili ustavljeni od lepega, hkrati pa nas je skupaj takoj pripeljalo k istemu izboru: k izrezu ilustracije ob pesmih Bine Štampe Žmavc *Zakaj so hribi* in *Zakaj so barve* v knjigi *Vprašanja srca*, ki jo je leta 2008 izdala mariborska založba Obzorja (ilustracijo v izvorni obliki si lahko ogledamo v prilogi te številke revije *Otrok in knjiga*).

Srečala sta se rožica drevo in kraljevič sonce, začetek in praznik pripovedovanja. Z izbrano podobo smo oblikovali plakate, celotno spremljevalno gradivo, priponke in razglednice. Čeprav je bil čas tak, da ni dopuščal uresničitve v polnem zamahu, je sonce prepotovalo deželo in sedaj varno in svetlo počiva za hribom, da ponovno vzide v 21. Pravljični dan.

Logotip Pravljičnega dne Mariborske knjižnice in del njegovega letošnjega promocijskega gradiva (razglednica in priponka), obe ilustraciji Danijel Demšar (arhiv Mariborske knjižnice)

Povezave, ki se jih do teh razmislekov nismo zavedali, so zagotovo usmerjene tudi k Bini Štampe Žmavc, zastrteje so, pa se v spremstvu vseeno zelo bližajo našemu Pravljičnemu dnevnu: z *Zrcni sonca*, s pripovedovanjem pesnice in pisateljice na prvem Pravljičnem večeru in z *Vprašanji srca*, knjigo, ki je v prostor vstopila ob mariborski založbi in se je v Maribor vrnila z Demšarjevo ilustracijo jubilejnega Pravljičnega dne. Ko jo je ilustrator gledal in spoznaval z drugega zorišča, se mu je zazazdelo, da so v njej tudi barve in planote Pohorja, s kraljevičem pravljica in da se v svetlejši dolini odstirajo obrisi našega mesta.

60 LET BRALNE ZNAČKE

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS je kot osrednji dogodek letošnje 60-letnice bralne značke načrtovalo simpozij **Branja pod površjem**, ki bi naj potekal 24. novembra 2020 v Cankarjevem domu in bi se – v skladu z večletno tradicijo – odvijal na dan otvoritve Slovenskega knjižnega sejma. Ker dogodka zaradi pandemije ni bilo mogoče izvesti drugače kot v virtuelnem okolju, je potekal 4 dni, in sicer od 24. do 27. novembra 2020 preko aplikacije ZOOM.

Objavljamo program simpozija in dva prispevka: uvodno razmišljanje Marka Kravosa, predsednika Društva bralna značka Slovenije, in odgovore Slavka Pregla, nekdanjega predsednika in sedanjega podpredsednika Bralne značke, na vprašanja, ki mu jih je zastavila moderatorka okrogle mize Darka Tancer-Kajnih. Nekaj drugih prispevkov bo objavljenih v naslednji številki revije *Otrok in knjiga*.

Marko Kravos

KNJIGA: DATUM IN KRAJ ROJSTVA IN JEZIKI, V KATERIH ZAŽIVI *O branju na zaseben in javen način*

Moj prispevek k obravnavani temi *Branje pod površjem* zadeva identiteto: identiteto knjige, prek nje tudi njenega avtorja z morebitnim ilustratorjem in urednikom vred – ob tem pa je pozoren na učinek branja pri oblikovanju trdnejših kontur mladostnikovega značaja in njegove opredeljenosti, umeščenosti v človeško in naravno okolje. Teh nekaj misli bom sporočil kot avtor s slovenskim in tržaškim »kontroliranim poreklom«, ki je v stiku in sobivajoč z drugim jezikom in drugačnim občutkom pripadnosti, ne nazadnje tudi z drugačno orientacijo prek zgodovinske izkušnje, pa vse do pogleda na pot v jutrišnji dan. Zavedam se, da korenine jaza /to je posameznega človeka/ nimajo danes več obstojne, globlje prsti tako v obmejnih prostorih kot v planetarni razsežnosti, še manj v razmerju do kozmosa, mikro- in makrokozmosa, katerega sestavni del je vsak od nas. In vendar vsak od nas ta čas še posebej občuti, da so človeku potrebni okvirji in žariščne točke v prostoru in času.

V njih in iz njih oblikuje »rastoči človek« svoj občutek individualnosti in zavarovanosti pred tujki in razčlovečenostjo obenem. Ta jedrna identiteta se napaja

iz čustvene snovi in iz mitološke, duhovne dediščine, s katero smo opredeljeni od začetkov biosfere do danes. S prepoznavanjem in sprejemanjem te naše *zložene biti* se bomo počutili na svetu doma in v življenju osmišljene.

V času covidne klavzure se sam tega vse bolj zavedam, opažam pa, vsaj intuitivno, da je današnjim otrokom to najhuje pridobiti. Občutek dinamične bipolarnosti: dom – svet se je porušil, ko ne razpolagamo več ne z osebno mobilnostjo niti z neposrednimi stiki z vrstniki, z drugačneži, ki nas sicer – v običajnih časih – spravlja v tvegane in zato ustvarjalno izzivalne odnose.

V slovenskem prostoru se ta čas pri otroškem in mladinskem branju jemlje v obzir – tako pri ustvarjalcih, založnikih kot pri strokovnih obravnava – problemsko zastavljena umetniška besedila, ki jim je opazna skrb za podružabljanje in normalizacijo mladih – tj. »osebkov v razvoju« z interesi, vezanimi na civilno življenje v določeni državljanski kompoziciji. – Po drugi strani pa je pozornost usmerjena na poučnost mladinske literature, njeno uporabnost pri pridobivanju in uporabi znanja v globalnem času: kar naj bi omogočalo prilagodljivost (tudi na digitalni in virtualizirani svet, z vsem, kar le ta prinaša) in perspektivo /delovno uspešnost mladih v odmerku njihovega življenja.

Sam bi želel izpostaviti potrebo po fantazijskem pobegu književnosti za otroke v *podeželje* posameznikove prostorske določenosti. Zavedam se je vse bolj – zaradi z leti ovešenih ramen in okorevanja nog, pa tudi zaradi nujne in razumne gospodarnosti s premiki, z odvečno rabo prevoznih sredstev in energetskih virov.

Zato se nagibam k nesmiselni, vratolomni, prazgodovinski književnosti, ki razpenja peruti domišljije in lovi veter mitološke in antropološke dediščine v našem tkivu, v celicah, ki sestavljajo našo identiteto. Skratka, sem za besedila (tudi slikovno – glasbena izražena), ki bodo spet priklopljena na narečja, na živi govor, zvočni in obrazni jezik, to predšolsko materinščino! Izza tega rase svet bajeslovnih in podzavestnih bitij, svet svetih predmetov, kamnov, voda, dreves in srečnih zvezd na dosegu roke; prav tako oblak molilnih, zarekovalnih besed in obrazcev, jata glasov iz ptičjega petja in šumov vetra, ki se rojeva ob raznih površinah domače krajine.

Če naj ustvarjalec zajema to snov iz svojega spomina ali iz svojega mojstrstva opazovanja, prepoznavanja in posnemanja ... to niti ni važno. Da so le zgodbe, pesmi, prizori, slike dovolj skrivnostni, dovolj krvavi pod kožo, in bo otrok ali mladostnik ob tem le začutil lastno prostost, lasten prostor, kjer se bo ujel v družbene niti in se počutil del zgodbe, del fenomena življenja, ki se večno preraja in ki je univerzalno dobro!

Ne zdi se mi odveč poudariti, da avtor v to smer prestopa s ključem honoluluja ali timbuktuja, juhuhuja ali tantadruja v žepu, da spet izšteva s *križ-kraž kralj Matjaž*, da v psu zdaj spet prepozna zvesto bitje, ne pa soseda ali franalevstika, pri mački vidi sedem hudičev v repu, v kozorogu varuha zakladov pod Bogatinom, v zlodeju ne sprotnega samodržca ampak črne bese v *alter egu*. Ob vsem tem gre tudi za sistem in kulturo vrednot, ki je včasih pri identifikaciji posameznika veliko bolj pomembna kot jezik ali nacionalni simboli: občutek za soodgovornost do skupnega dobrega, strpnost do različnega: drugačnost je razlikovalna prav zato, da določa nas same, a nas obenem tudi žene v empatijo, to najbolj uporabno in dragoceno prevozno sredstvo v vsemirje duš okrog nas. In pri tem ne delam segregacij. Tudi kamen ima svojo dušo, kot jo imajo kristali soli v vodi in kaplja dežja ali snežinka. Ali pa grdinica iz Rezije ali prekleta oljčna muha v mojem Strmcu nad Brojenco.

Gre skratka za »lokalno« kulturno dediščino, ki jo vsak pozna iz svojega rojstnega okolja: kot zgodbe o cestah in ruševinah, kot pripovedi »stricev in tet« o voj-skah in o družinskih prigodah in kregarijah; razlage o rastlinju na vrtu in domačih živalih. In vse to že beležijo čisto obstranske, zelo zasebne knjižne izdaje: ki jim zdaj rečemo družinska ali rodovna kronika, domoznanski zapiski, osebni spomini, paberki iz etnološke zapuščine dedov in non, v novejšem času še skupinski zvezki z raziskavo na to in ono temo ali šolski časopis kake skupine učencev. Neverjetno, koliko občutljivega gradiva je v tej knjižni omari, ki je nastala in nastaja z neveliki-mi, skromnimi ambicijami. In je v resnici marsikdaj nedodelana, površna, marsikje narobe predstavljena. A kako lahko to pokrpano in nezlikano besedno gradivo vzpodbudno deluje na mladega človeka, ki si potem, ob taki nepopolnosti tudi sam upa dopisovati, pripovedovati, rimati in z besedo zapeljevati, izpovedovati – se v svoji družbi izkazovati kot osebek!

Vse pravkar omenjeno »čtivo«, in to bi rad poudaril, nosi letnico rojstva in kraj rojstva vsem na očeh. Nosi ime ne samo avtorja in kraja nastanka, ampak poimenuje vsako drobno, vsakdanjo stvar v rojstnem okolju. Veliko sprotnega in zasebnega, a tudi v gene zapisanega, mitskega in mitološkega, skratka ganljivo antropološkega, atavičnega je v tem podstrešju z obtolčenimi, zaprašenimi skrinjami. Kar pobrskaite v lastni hiši, v kaki odročni shrambi med temi zvezki.

Morda se tudi pri vas obudi tako veselje ob sledih bujnega življenja, kakršno se je v meni: morda se s tem razširi tudi pogled na književnost za otroke, ki je zrasla iz davnega, a najbližjega sveta in ustvarja sprotne zarotitvene obrazce proti razvidne-mu in pritajenemu sovražniku identitetne samozavesti in samozavedanja ... Potem se še vi poprimete pisanja – kar je največji dosežek bralne kulture in avanture, saj je pisanje le nagovarjanje k branju drugih – s tem, kar smo uspeli razbrati, dojeti z lastno kožo in očmi.

In bo spet rojstni dan in rojstni kraj nove zgodbe: s polno košaro domače zelenja-ve in sadja, s kakim polžkom in črvom vmes. Kaj zato, da je le biološko pridelana! V domač jezik povita ...

Ne pa v splet prek zooma izrečena, kot sem izgovoril ta svoj res neortodoksni referat ...

Slavko Pregl

DELO V TEM GIBANJU ME JE VES ČAS POLNILO Z VELIKIM VESELJEM

Darka Tancer-Kajnih: Na svoji poklicni poti si bil povezan s knjigami na različnih področjih: kot ustvarjalec oz. avtor, kot založnik, posrednik na tuje trge in kot po-memben državni uslužbenec, funkcionar. Za avtorje, knjige in bralce si se odločno zavzemal kot predsednik Društva slovenskih založnikov, Društva slovenskih pisa-teljev, Društva bralna značka in kot direktor Javne agencije za knjigo.

Kako vidiš razvoj in pomen bralne značke v današnjem času, kaj te morda na-vdaja s posebnim zadovoljstvom in česa si ob jubileju morda želiš zanj?

Nedavno mi je nekdo čestital, ker se vse življenje ukvarjam s knjigami, in sem pri tem ostal živ. To zaenkrat drži. Zelo rad sem avtor, zelo rad sem bil založnik, pomembnost državnega uradnika pa mi je ta država pogosto grenila. Moje predsednikovanje Bralni znački in siceršnje delo v tem gibanju me je ves čas polnilo z velikim veseljem, in zdaj, ko ob jubileju gledam nazaj, tudi z zadovoljstvom. Od takrat, ko sem bil predsednik, do danes, smo mladim bralkam in bralcem poklonili več kot pol milijona knjig; to je velikanska radost, ki jo vsi dosedanji vodilni žene in moške pri Bralni znački nedvomno delijo z menoj. Še posebej moj sedanji predsednik, ki nas iz Trsta s svojim širokim mediteranskim pogledom polni z mislimi o razsežnostih slovenskega kulturnega prostora. Dvignili smo strokovnost našega dela, tekoče kodramo možgane – tudi tale simpozij je del tega – imamo 7.000 mentoric in mentorjev, pa 140.000 deklet in fantov, ki prostovoljno berejo. Od takrat, ko se je rodila, so se razmere, v katerih deluje Bralna značka, zelo spremenile.

Najprej: izhaja ogromno knjig za otroke in mladino, med njimi precej dobrih. O tem vsako leto tehtne ocene sporoča *Priporočilni seznam za branje kvalitetnih knjig*. Imamo vrsto svežih mladih avtoric in avtorjev mladinske literature, ki odlično dopolnjujejo nas, klasike, in nas k sreči tudi prehitevajo. Vse več je tudi literarnih teoretikov, ki jim ta literatura predstavlja izziv in v njej vidijo več kot nekaj, kar je le mala šola pred vstopom v ustvarjanje za odrasle. Pohvalimo se lahko z odlično mrežo splošnih in šolskih knjižnic, ki pohlepnim bralcem lahko ponudijo vse, česar v domačih knjižnicah nimajo.

V govorih, ki jih seveda ni bilo malo, sem vedno poudarjal, da so mladi bralke in bralci najmočnejša vojska na svetu; z vsako prebrano knjigo osvojijo nov svet in pri tem nikomur nič ne vzamejo; še več, bogatijo svojo pamet, besedni zaklad in ostrino pogleda na svet okoli sebe. Razgledanim ljudem je težko vladati, zato sem svoje delo pri Bralni znački vedno razumel tudi kot boj proti neumnosti in prostaštvu v odnosu do soljudi. V smislu strahu pred pametjo razumem sedanjo oblast, ki tudi v koronskem času zanemarja knjigo, založnike, knjigarne in knjižnice.

Za klasično knjigo na papirju in za poglobljeno branje se ne bojim. Na vsak način pa bo Bralna značka morala v svoje delo pogumno vključiti vse nove tehnologije, ki omogočajo srečevanja z vsebinami, kakršnih doslej nismo poznali. Ne smemo se jih ustrašiti, zgrabiti jih moramo kot orodja, da bomo laže in še več brali.

In za prozaični zaključek: rad bi, da Bralna značka ohrani dobre odnose z Javno agencijo za knjigo, z Uradom za Slovence v zamejstvu in tujini, da se Ministrstvo za šolstvo zgane ob potrebah šolskih knjižnic, da ji sponzorji in donatorji še naprej ostanejo naklonjeni, saj brez njih ne gre, in seveda, da skupaj z dekleti in fanti, ki berejo, pa sijajnimi mentorji, še naprej ostane najmočnejša vojska na svetu.

REVILJA OTROK IN KNJIGA
MARIBORSKA KNJIŽNICA
REVILJA OTROK IN KNJIGA
Rotovski trg 2, 2000 Maribor
revija@mb.si

BRALNA ZNAČKA
Društvo Bralna značka Slovenije - ZPMS
Zveza Prijateljev
Mladinske Slovenije
DRUŠTVO BRALNA ZNAČKA SLOVENIJE - ZPMS
Dimičeva 9, 1000 Ljubljana, 01 4300557/8
info@bralnaznacka.si

**PROGRAM SIMPOZIJA
60 LET BRANJA POD POVRŠJEM
24., 25., 26. in 27. november 2020, ZOOM**

torek, 24. november

- 17.00-17.30** Knjiga: datum in kraj rojstva in jeziki, v katerih zaživi. O branju na zaseben in javen način: Marko Kravos
- 17.40-18.10** Predstavitev programov in projektov BZ: Manca Perko in Petra Potočnik
- 18.20-18.50** Predstavitev 15. cikla Mega kviza, *S knjigo v svet. Ob 60. obletnici Bralne značke* <https://www.megakviz.si/novice/>: Kristina Picco

sreda, 25. november

- 17.00-17.45** O trapastih, nesmiselnih ali celo likožerskih knjigah in drugih slikaniških izdihih: dr. Gaja Kos
- 18.00-18.45** Kako globoko reže humor?: Boštjan Gorenc

četrtek, 26. november

- 17.00-17.45** Branje naslovov Priročnika za branje <https://www.mklj.si/prirocnik>: Vojko Zadravec
- 18.00-18.45** Kakovostna mladinska književnost kot izziv mladim in odraslim: mag. Tilka Jamnik

petek, 27. november

- 17.00-17.45** Bralna pota in brezpotja: dr. Veronika Rot Gabrovec
- 17.55-18.55** Okrogla miza "60 let branja pod površjem": Darka Tancer Kajnih

Izobraževanje je vključeno v sistem profesionalnega usposabljanja za šolsko leto 2020/21 MIZŠ, v katalog KATIS, in prinaša po 0,5 točke za napredovanje. Za pridobitev točk je NUJNA prijava preko sistema KATIS.

Pridržujemo si pravico do spremembe programa.

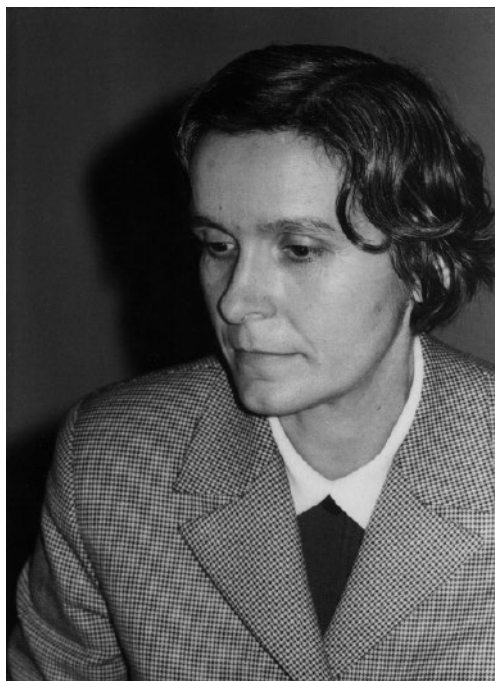
Seminar sofinancira Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Program Društva Bralna značka Slovenije - ZPMS sofinancirajo: Javna agencija za knjigo RS, Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (ZRSŠ), Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.
Podporniki Društva Bralna značka Slovenije - ZPMS so: Telekom Slovenije, HOFER, Elektro Ljubljana, SVIZ Slovenije, Ceeref, Atlantic Droga Kolinska.
Pri posameznih projektih pa sodelujejo še drugi sponzorji in podporniki.
Društvo Bralna značka Slovenije - ZPMS je član Zveze prijateljev mladine Slovenije.
Besedna zveza Bralna značka® je registrirana blagovna znamka Zveze prijateljev mladine Slovenije.

IN MEMORIAM

V SPOMIN ALENKI GLAZER

(23. marec 1926, Maribor, † 6. marec 2020, Topolšica)
Vir: UKM, Zbirka drobnih tiskov

Ob izteku leta 2020 se v imenu uredništva *Otrok in knjiga* z globokim spoštovanjem poslavljam od Alenke Glazer, ki je bila reviji zvesta od njene ustanovitve (1971), torej polnih 49 let. Čeprav nas je zapustila že 6. marca, dobrih štirinajst dni pred svojim 94. rojstnim dnevom, je bila na nek posebno močan način z nami do zakrožitve tega letnika.

Sredi januarja in v začetku februarja sva se še na dolgo in široko pogovarjali. Tako kot zmeraj me je poklicala, ko je skrbno prebrala zadnjo številko revije. Strokovno iskrivo je pokomentirala nekaj prispevkov ter se pozanimala, kako je s subvencijo, ki jo je Javna agencija za knjigo namenila reviji v prihodnjih dveh letih. Podrobno sem ji predstavila še načrte za obeležitev 50-letnice izhajanja revije – ki jo je Alenka pomagala vsebinsko zasnovati, ustanoviti in urejati, v njej pa je izšlo

tudi več kot 40 njenih prispevkov – in imela sem občutek, da je bila s predvidenimi dejavnostmi zadovoljna. Potem pa mi je glede na bližajoči se jubilej zelo resno »položila na srce«, da je delovanje naše revije za slovenski strokovni in kulturni prostor še zmeraj izjemno pomembno in dragoceno ter slovesno dodala, da mi je hvaležna za opravljeno delo. Spomnim se, da mi je bilo ob tem neugodno, saj je zvenelo, kot da je želela postaviti »piko na i« najinemu štiri desetletja dolgemu sodelovanju.

Spomnila sem se, kako se je Darja Kramberger leta 1984 zaradi zdravstvenih težav dobesedno čez noč odpovedala uredniškemu delu in prihodnost revije prepuстила odločitvi časopisnega sveta. Ta je urednikovanje ponudil Alenki Glazer, ki pa funkcije ni želela sprejeti, ker je bila polno zaposlena s predavanji, diplomskimi nalogami in različnimi raziskovalnimi projekti na mariborski Pedagoški akademiji, ob tem pa je imela še lastne strokovne in literarne ambicije. Šele ko je spoznala, da v uredništvu ni nikogar, ki bi bil pripravljen pogumno stopiti v Darjine »velike čevlje«, meni pa časopisni svet te odgovorne naloge še ni bil pripravljen zaupati, mi je predlagala, da bi nekaj časa revijo urejali skupaj. Zdi se mi, da nobena od naju ni bila ravno navdušena nad to rešitvijo, a sva jo sprejeli, ker se nama je zdelo, da bi bil sicer lahko obstoj revije ogrožen. In potem sva tesno in odgovorno sodelovali pet let. Alenka je zelo pogosto prihajala v Mariborsko knjižnico, kjer sem bila zaposlena kot vodja službe za mlade bralce, v času mojega porodniškega dopusta pa me je delovno večkrat obiskala tudi na domu. Skupaj sva ure in ure preverjali, dopolnjevali in pretipkovali besedila, ki so prihajala še samo s klasično pošto, ter temeljito debatirali o konceptu vsake številke, jo lektorirali in opravili še najmanj dve korekturi. Priznam, da sem nekoč, ko se je Alenka (spet) nenapovedano pojavila v knjižnici, skozi pritično okno pobegnila na dvorišče, saj ji iz oči v oči nisem upala odreči obiska, ki ni bil nikoli krajši od dveh ur. Alenka je bila zelo razgledana, delovna, »picajzlasto« natančna, vestna, vztrajna, po potrebi neomajno odločna, a tudi takrat, ko je bila s svojimi zahtevami že skoraj sitna, je zmeraj ohranjala spoštljiv in izjemno artikuliran način komuniciranja. Neumorno nama je nalagala nove obveznosti, hkrati pa mi je ves čas dajala vedeti, da verjame vame, da mi kljub napakam, ki sem jih nehote zagrešila, zaupa in da me z najboljšimi nameni želi še marsičesa naučiti, kar pa seveda zahteva določene napore. Počasi sem spoznavala, da mi je usoda podarila še eno, sicer zelo drugačno, a prav tako odlično mentorico. Ker se konec leta 1989 ni zdelo več vprašljivo, ali bo revija z novim uredništvom uspela preživeti tudi na daljši rok, je časopisni svet sprejel Alenkin prostovoljni umik in me imenoval za glavno in odgovorno urednico revije. Leta intenzivnega skupnega dela so seveda pustila trajne sledi, zato najina medsebojna naklonjenost in zaupanje nista bila na preizkušnji niti takrat, ko sem po njeni prisilni upokojitvi dobila na Pedagoški akademiji redno zaposlitev kot asistentka za mladinsko književnost. Šele veliko kasneje pa sem doumela, da me je za urednico revije pravzaprav izbrala Alenka.

V najinem zadnjem pogovoru je veliko razmišljala o življenju, staranju, mnogih slutnjah, ki so pogosto dobivale otipljivo obliko, bivanju v socialnovarstvenem centru starejših, ki ga je sprejemala z umirjeno vdanostjo in s kančkom humorja, morda celo ironije ... Povsem nesentimentalno je govorila tudi o odhajanju. Sama sem bolj poslušala, ker me je s svojo odkritosrčnostjo presenetila, razorožila, da sem v trenutku pozabila na vsa prijazna prigovarjanja in besede tolažbe, s katerimi skušam(o) ljudi v podobnih življenjskih situacijah naučeno opogumljati. Povedala mi je, da se je zaradi svoje hude naglušnosti odrekla stikom z drugimi prebivalci

doma, kar so ji menda nekateri zamerili, saj so menili, da »se nosi« oziroma da se ima za nekaj posebnega, njej pa se ni zdelo več smiselno pojasnjevati, da razlog za njeno osamo tiči drugje. Zavedala se je svoje hendikepiranosti in minljivosti in sprejemala ju je z občudovanja vredno samoumevnostjo. Ker pa je sin poskrbel, da se je z dodatno opremo v slušalki lahko dobro sporazumevala vsaj po telefonu, je do konca ohranjala živahne prijateljske stike z več posamezniki. Da sem bila med njimi, sem čutila kot privilegij.

Preden sva se februarja poslovili, me je prosila še za mnenje o pesmi, ki jo je napisala pred kratkim. Prebrala mi jo je in me z njeno vsebino zadela do bolečine. V pesmi sta bila opazno izpostavljena dva prislova: beseda *nasproti*, ki je poudarjala približevanje nečesa temnega, skrivnostnega, dokončnega, in besedica *pač*, ki je kot refren ponavljala sprijaznjenost z neizbežnim. Pa je Alenka na mojo zatikajočo razlago hudomušno pripomnila, da beseda *nasproti* vendarle vsebuje tudi še držo nasprotovanja. Ko sem ji potem zaželela zdravja in dovolj njene pohorske kljubovalnosti, mi je – tik pred kulturnim praznikom – odgovorila s Prešernovim verzom iz Sonetov nesreče:

Prijazna smrt! predolgo se ne mudi ...

in povsem mirno dodala, da je zadnja človekova pomembna naloga priprava na smrt, ki pa na srečo marsičesa ne more izničiti. Obogatila me je tudi s to svojo dostojanstveno življenjsko držo in modrostjo.

*

O Alenkinem strokovnem in literarnem delu ter o njenem pomenu za razvoj mladinske književnosti in ustanovitev publikacije *Otrok in knjiga* smo v reviji pisali ob njenem 90. rojstnem dnevu (v številki 96), kot odlično in izjemno kultivirano pripovedovalko (o svojem rodu, očetu Janku Glazerju in življenju družine v vojnem izgnanstvu) pa je drago Alenko mogoče podoživeti v seriji Spomini, ki je dostopna v spletnem arhivu nacionalne televizije.

Darka Tancer-Kajnih

JUBILEJI

ŽIVLJENJSKA JUBILEJA DVEH KLASIKOV SODOBNE SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI

V letu 2020 sta praznovala življenjski jubilej **Tone Partljič** (roj. 5. avgusta 1940) in **Niko Grafenauer** (roj. 5. decembra 1940), umetnika, ki že dalj časa sodita v klasiko sodobne slovenske književnosti. Oba sta za svojo bogato in raznovrstno literarno bero prejela več uglednih priznanj, med njimi tudi veliko Prešernovo nagrado za življenjsko delo. Oba pa sta ob različnih službah in funkcijah, ki sta jih opravljala v preteklih desetletjih, dragoceno energijo namenjala tudi promoviranju in uveljavljanju (slovenske) mladinske književnosti, pri čemer sta večkrat sodelovala tudi z revijo *Otrok in knjiga*.

Niko Grafenauer je bil do leta 1985 celo član uredniškega oziroma izdajateljskega sveta revije *Otrok in knjiga* in je s svojimi mnenji, pobudami ter povezavami sooblikoval uredniško politiko revije, v kateri je objavil tudi nekaj zelo odmevnih, še danes aktualnih esejev o mladinski književnosti (npr. o igri v pesništvu za otroke, o tradicionalni in moderni poezije za otroke, o slikanici in njenem sporočilu, o lastnem opusu za otroke in o poetikah posameznih ustvarjalcev). Ko sem po zaključku študija leta 1980 prevzela naloge (prve) sekretarke uredništva revije, je s svojimi strokovnimi stališči in nasveti bogatil tudi moje vedenje o mladinski književnosti in me povezoval z avtorji, ilustratorji ter uredniki, ki so bili pripravljene pisati za našo revijo, kar je bilo za renome te takrat dokaj mlade publikacije zelo pomembno. V uredništvu smo tudi potem, ko ni bil več član našega sveta in ne več urednik na Mladinski knjigi čutili, da revijo še zmeraj spremlja in jo odločno podpira.

Tudi Tone Partljič je z revijo velikokrat sodeloval, morda največ v obdobju, ko je bil zelo aktiven predsednik Društva Bralna značka Slovenije in predsednik žirije za podelitev večernice. Za simpozije v organizaciji naše revije je pripravil nekaj dragocenih razmišljanj o mladinski dramatik in njenem uprizarjanju ter o vlogi humorja v besedilih za mlade. Tudi njegovi simpozijijski nastopi so bili dinamični, polni iskrivega humorja, satiričnih osti in literarno obarvanih anekdot. Občudovali smo njegov sproščen odnos do otrok in odraslih, ki je bil zmeraj človeško topel in spoštljiv. Sama sem se ob njem učila zdrave avtoironije in samospoštovanja, dojela pa sem tudi dragocenost njegove misli, da je ljudem pogosto bolj zanimivo prisluhniti in jih skušati razumeti kot pa njihova dejanja soditi.

Obema jubilentoma želimo veliko življenjske in ustvarjalne energije in se veselimo naših prihodnjih sodelovanj ter povezav.

Darka Tancer-Kajnih

IBBY NOVICE

NAGRADE IN PRIZNANJA SLOVENSKE SEKCIJE IBBY 2020

V novembru so bili enajstič zapored izbrani prejemniki priznanj Slovenske sekcije IBBY za izjemne dosežke na področju promocije mladinske književnosti in branja. Žirija v sestavi: Špela Frlic (predsednica), Tilka Jamnik in Irena Matko Lukan je soglasno odločila, izvršni odbor pa potrdil, da nagrado letos prejme Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, priznanja pa festival Oko besede, Damjana Mustar in Agica Kovše.

Obrazložitev

Nagrada Slovenske sekcije IBBY BRALNA ZNAČKA SLOVENIJE

Bralna značka Slovenije, ki jo strokovno in organizacijsko vodi Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, je najstarejše bralno gibanje na Slovenskem in v letu 2020 praznuje častitljivo 60-letnico delovanja.

Ko pomislimo na prostočasno branje kot del kulturne biti sodobnega človeka, je Bralna značka s svojo inovativnostjo, vztrajnostjo in vraščenostjo v zavest prebivalcev Slovenije izjemen primer v svetovnem merilu. Z zavedanjem o

pomenu branja, s pretanjenim poslušom za umetnost in konkretnim poznavanjem življenjskih okoliščin otroka že več desetletij gradi dragocene bralne mostove med šolo in domovi. Kako daljnosežno in obsežno delo na področju promocije bralne kulture opravlja, povedo že številke: V programe šolske in predšolske bralne značke ter programe Medgeneracijskega branja se vsako leto vključuje več kot 140.000 otrok in samo v osnovnošolskih programih več kot 7.000 mentorjev (učiteljev, vzgojiteljev in knjižničarjev).

Bralna značka tudi pomembno prispeva k večjemu povezovanju vseh, ki v našem prostoru delujemo na področju dvigovanja bralne pismenosti in bralne kulture. Je nosilka številnih priznanj. Leta 2011 je ob 50-letnici delovanja prejela zlati znak Republike Slovenije, od leta 2019 pa je Gibanje Bralna značka vpisano v nacionalni register nesnovne kulturne dediščine.

Priznanja Slovenske sekcije IBBY Argo, Društvo za humanistična vprašanja za FESTIVAL OKO BESEDE

Literarni festival Oko besede tradicionalno poteka vsako leto v Murski Soboti

in predstavlja pomembno točko srečevanja mladinskih pisateljev, literarnih strokovnjakov, založnikov, bibliotekarjev, promotorjev bralne kulture in mladih bralcev. Festival (mladinske literature) je nastal leta 1996 na pobudo založbe Franc-Franc, od leta 2016 pa ga producira Argo, Društvo za humanistična vprašanja. Festival tako v letu 2020 praznuje zavidljivo 25-letnico. Festival v svojem programu združuje simpozij (v sodelovanju z revijo *Otrok in knjiga*), okrogle mize, literarne matineeje na pomurskih osnovnih in srednjih šolah, literarne in kritiške delavnice za študente in dijake Mlade oči, razstavo in podelitev nagrade večernica za najboljše slovensko mladinsko delo preteklega leta. Kot mesto srečevanj različnih akterjev na področju mladinske literature ter s svojimi strokovnimi doprinosi k področju pomembno prispeva k promociji branja kvalitetne literature za otroke in mlade tako med strokovno kot laično javnostjo. Takšnega festivala seveda ne bi bilo brez strokovnega in predanega dela programske in organizacijske ekipe, ki jo sestavljajo: Dragica Haramija, Norma Bale, Simona Cizar, Franci Just, Feri Lainšček, Vesna Radovanovič in Darka Tancer-Kajnih.

DAMJANA MUSTAR, strokovna promotorka branja vseh generacij

Damjana Mustar s svojo strokovno in organizacijsko sposobnostjo ter sodelovanjem na različnih področjih tako znotraj Mestne knjižnice Kranj, v kateri je zaposlena, kot tudi širše, že vrsto let skrbi za ozaveščanje o pomenu branja, za razvoj bralne kulture na občinskem, regijskem in celo na nacionalnem nivoju. Svoje znanje in izkušnje posreduje na različnih oblikah strokovnega usposabljanja.

V raznolikih projektih združuje različne partnerje, ki spodbujajo branje. Aktivno sodeluje tako z mladimi bralci kot z bralci starejših generacij, jih

povezuje ter s projekti medgeneracijskega branja spodbuja k branju mladinske književnosti. Kot mentorica in strokovna sodelavka sodeluje v projektih Rastem s knjigo, Družinsko branje idr. Je vodja projekta Modro brati in kramljati, ki v Mestni knjižnici Kranj poteka že 10. leto in velja za enega od najuspešnejših projektov spodbujanja branja med odraslimi pri nas.

Projekt je prejel mednarodno priznanje Jabolko kakovosti 2010 za projekte vseživljenjskega učenja, leta 2015 pa je Mestni knjižnici Kranj Mednarodna zveza za pismenost zanj podelila mednarodno nagrado za inovativno promocijo branja v Evropi.

AGICA KOVŠE, mladinska knjižničarka in pripovedovalka

Agica Kovše kot mladinska knjižničarka, zaposlena v Mariborski knjižnici, s svojimi inovativnimi in medpodročnimi pristopi ter bibliopedagoškim delom že dve desetletji bogati slovenski prostor mladinskega knjižničarstva. V svojem delu nenehno raziskuje nove poti in se povezuje z izobraževalnimi

in kulturnimi ustanovami ter društvu v mestu in širše. Njeno delo sloni na pre-tanjenem občutku za kakovostno otroško in mladinsko knjigo ter ilustracijo, na raziskovanju kulturne dediščine in prežetosti s slovstveno folkloro. Posebej izstopa njeno delo na področju pripovedovanja tako za otroke kot za odrasle. Kot redna pripovedovalka ekipe projekta Pravljični večeri za odrasle, ki ga vodi

Mariborska knjižnica, s svojimi nastopi opazno prispeva k promociji in razvoju te umetnosti pri nas. Na pripovedovalski oder stopa kot izredna poznavalka in promotorka pohorske kulturne dediščine. Prav po tem, da zbira in v narečju posreduje legende, pravljice in zgodbe južnega Pohorja, je Agica Kovše široko in nenadomestljivo prepoznavna v vse-slovenskem prostoru.

JAK JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS

Podeljevanje nagrade in priznanj sofinancira Javna agencija za knjigo.

OCENE – POROČILA

KDO JE KRIV: KROF, KOMAR ALI K?

Maša Ogrizek: *Krasna zgodba.*

Ilustriral Igor Šinkovec. Dob pri Domžalah: Miš, 2017.

Maša Ogrizek je znano ime. A vse bolj in bolj znana je tudi z imenom »gospa s klobukom«: ličen klobuček krasi njeno glavo med literarnimi nastopi za otroke. Prav tak pa je tudi naslov ene od njenih najbolj znanih otroških knjig, ki je izšla leta 2017. Ampak tu ne bo govora o tej knjigi. Govora bo o drugi, prav tako znani knjigi, slikanici, ki je izšla istega leta in ima kratek naslov na platnici: *Krasna zgodba* in zelo dolg naslov na notranji naslovnici: *Krasna zgodba: ampak zares krasna zgodba o kavi, krofih, doktorju Knjigci, Kodru Klobučniku in ostalih prebivalcih Krasnograda.*

Zgodba pripoveduje o Klobučnikovih, ki živijo v Krasnogradu: o mami, ki je klobučarka, o očetu, ki je kuhar, največ pa o njunih sinovih, dvojčkih, Klavdiju in Klementu, ki postaneta eden pesnik (kličejo ga doktor Knjigca), drugi pa kavarnar (zaradi kodrastih las ga kličejo Koder). Vse mesto je pravzaprav povezano z njimi: pri mami naročajo klobuke, v Kodrovo kavarnico hodijo pit kavo, pri očetu kupujejo krofe, v katere so zapečeni listki, na katere doktor Knjigca zapisuje imenitne besede. O njih so meščani prepričani, da jim prinašajo srečo in napovedujejo dneve.

Prav lističi v krofih pa povzročijo dramatični zaplet: ko doktor Knjigca v krofu najde besedo komar, ga komar na poti v

kavarnico zares piči. Od njegovega pika zboli in umre.

A zgodba se konča spokojno in optimistično: nekoč ploha, ki pade na mesto, zadiši po Kodrovi kavi. Kljub temu da je umrl, je torej na svoj način še vedno med meščani Krasnograda, ki so si dolgo očitali zaradi fantove smrti. Takrat se življenje spet obrne na lepo: spet začnejo peči krofe, spet dajejo vanje lističe z besedami, ki prinašajo srečo. Ena od meščank, gospodična Kvačka, prevzame kavarnico, po mestu pa se kmalu začnejo poditi trojčki, Kitka, Kanglica in Koderček. Življenje gre naprej.

Zgodba se bere prijetno, napisana je ležerno in mehko. Temu pripovednemu toku nesorazmerna in preagresivna se na prvi pogled zdi Kodrova smrt. Pride nenadno, na hitro, dobi nas popolnoma nepripravljene. Ena poved, dolga dve vrstici, ena tri, potem pa kratka stavka: »A žal niti ta [kutinov kompot, op. p.] ni več pomagal. Koder je čez nekaj tednov umrl.« Nepreklicno. Pika. Do tu preberemo dve tretjini zgodbe: lepe, prijazne, hudomušne, polne dobrovoljnih ljudi in klobukov in ljubko prismuknjene obnašanja. In potem udarec z macolo. Dva pravzaprav. Kratka in učinkovita. Od tu naprej je torej samo še tretjina zgodbe, ki mora vse spet postaviti na svoje mesto, ki mora vse skupaj uravnovežiti. In to stori: dogajanje najprej obstane, potem ko iz plohe zadiši po Kodrovi kavi in meščani ugotovijo, da je na svoj način še vedno med njimi, se dogajanje pospeši, besede vrejo iz doktorja Knjigce, gospa Kvačka najde v krofu besedo kofetarica

in prevzame Kodrovo kavarnico, mehanik Ključenšek se preseli k njej in kmalu dirjajo po mestu trojčki in hodijo k mami na kakav. Hiter razvoj dogodkov v zadnji tretjini uravnovesi ležernost prvih dveh tretjin zgodbe. Če avtorica tega kompozicijskega trika ni napravila hote in zavestno, ima pač dober občutek, kdaj in kako mora zgodbo uravnotežiti.

Dogajanje s tragičnim zapletom in optimističnim razpletom je ena ravnina zgodbe. Druga je zapisana v k-ju.

K se najprej pojavi v naslovu: **K**rasna zgodba – ampak res **k**rasna zgodba o **k**avi, **k**rofih, doktorju **K**njigci, **K**odru **K**lobučniku in ostalih prebivalcih **K**rasnograda. Avtorica zgodbo posveča »Katarini v spomin.«

K je pravzaprav gonilo zgodbe: v mestu živijo učitelj Klicaj, kiparka Kipasso, gospodična Kvačka, mehanik Ključenšek, vrtnar Kumina. Seveda tudi Klobučnikovi: mama je klobučarka, oče je kuhar, pripravlja »korenčkove, kolera-bine in krompirjeve juhe«, peče koruzo in dela kompot iz kutin. Zlasti pa seveda peče krofe. Doktor Knjigca zapisuje v krofe same besede, ki se začnejo na k: krompir, kakadu, kamen, kolebnica ... In tudi: komar.

Pravzaprav ni komar tisti, ki dogajanje zgodbe obrne, ampak je **k** v komarju tisti, ki to stori. Pravzaprav celotna zgodba sloni na k-jih: k-ji so organizacijski in motivacijski princip zgodbe.

Knjigo mi je podarila profesorica Marjana Kobe. Rekla mi je: »Vi bi se morali več ukvarjati s slovensko adaptacijo nonsensa.« Seveda mi stavka s pričujočo knjigo ni poklonila naključno. *Krasna zgodba* Maše Ogrizek namreč napeljuje k premišljevanju o slovenski adaptaciji nonsensa: ni angleške vrste, zdi se manj nonsensen, bolj zgodben, bolj realističen, bolj izkustveno urejen. Ampak pelje ga pa neki drugi, zgodbi nadrejeni (tu jezikovni) princip. Mogoče je treba v povezavi s slovensko

adaptacijo nonsensa premišljevati (tudi) v to smer: eno je branje *zgodbe*, drugo je branje *organizacijskega principa* zgodbe, ki ni postmodernističen, ni nadrealističen, ni ironičen, ni ludističen (v tem primeru bi govorili o drugačnih žanrih), je nonsensen (uporablja neko povsem drugačno – npr. jezikovno – asociativno in/ali dobesedno logiko; taka, dobesedna, je recimo pri *Butalcih*).

Krivicu bi pa delal ilustratorju, Igorju Šinkovcu, če se ne bi pomudil tudi ob njegovem videnju zgodbe. Njegovih slik ne morem komentirati kot likovnik, ker to nisem. Lahko pa pokomentiram tisto, kar kot bralec opazim: od začetka do konca imajo vsi liki, od ptičev do ljudi, na glavi klobuke (kdo tudi kapo). Če jih že nimajo na glavi, jih imajo pa v rokah, ker so si jih pravkar sneli ali si jih bodo pravkar nadedli. Ampak v tistem prelomnem delu, v katerem Koder nenadoma umre, na tistih štirih straneh, kjer skoraj ni besedila in je samo slika, v tistem delu je ilustrator ljudem, ptičem in spomeniku klobuke snel: dokler je Koder še živ, so na glavah živi tudi klobuki. Ko umre, se vsi odkrijejo. Na strani, na kateri izveemo, da je zaradi Kodrove smrti njegovo družino in vse mesto »tesno ovila lepljiva žalost«, tam pa klobuka nima na glavi nihče. Celo več: klobuka razen spomenika, ki ga drži spoštljivo v rokah, nihče sploh nima. Tu klobukov ni, umrli so. Tako se zdi. Oživijo spet, ko ploha zadiši po Kodrovi kavi. In ostanejo na glavah, kakor so bili na začetku zgodbe. Tega Maša Ogrizek v zgodbi ni zapisala, to je ilustratorjevo videnje zgodbe in obenem dopis (doris pravzaprav) pa novo okno in Šinkovčevo uravnoteženje slikanice.

Koliko tega (in še več!) se najde v eni sami samcati slikanici. Če je dobra.

Peter Svetina

KAJ JE PRAV IN KAJ NAROBE
Sabine Buchwald: *Viktor in skrivnostna očala*. Ilustrirala Kristina Krhin. Celovec: Mohorjeva, 2019.

Viktor že od rojstva nosi okrogla očala s svetlomodro obarvanimi stekli. Prav taka očala nosijo tudi oče, mama, sestra, dedek, babica, vsa žlahta. Ker nosi ta svoja očala, »ve, kako in kaj je na tem svetu«. Ve, kaj je lepo in kaj grdo, ve, kaj je okusno in kaj neokusno, kaj je resnica, kaj laž, kaj prav in kaj narobe, kaj smrdi in kaj diši, kaj se spodobi in kaj ne, ve tudi, kaj je pravično in kaj nepravično, ve, kdaj je svoboden in kdaj nesvoboden. Potem pride nevihta. Viktor teče po svojo knjigo, ki jo je pozabil pod vrbo, veje ga oplazijo in mu vržejo očala z nosa. Ne najde jih. Najde pa druga. Oglata s svetlozeleno obarvanimi stekli (za katera se izkaže, da jih je zgubila deklica Valentina, s katero si na koncu skupaj ogledujeta svet skozi oboja očala). Ko si Viktor natakne najdena očala na nos, je svet drugačen. No, pravzaprav je svet isti, samo on ga vidi drugačnega: temni oblaki, ki so bili z modrimi očali grdi, so zdaj lepi, ker prinašajo dež; Viktor se zave, da je občutek svobode ob preklapljanju z risanke na risanko relativen: nenadoma z novimi očali spregleda, da je pravzaprav nesvoboden, »ko njegov najljubši film vsakih deset minut prekine reklama«.

Zgodba je izrazito dvodelna: v prvem delu so drug za drugim nanizani pogledi na svet, ki so najpogostejši, najobičajnejši in zato velikokrat tudi nereflektirani, lahko celo stereotipni. (Do sem sem se kot bralec jezil: avtorico spoznam in mi nikakor ni bilo jasno, kako se je mogla spustiti v take stereotipe in predvidljivosti!) V drugem delu pa se ti udomačeni pogledi krhajo in lomijo drug za drugim: pravičnost, ki se kaže v tem, da oba od otrok dobita enako število bombonov, se spremeni v previčnost, da mora več

kot Viktor pojesti njegova sestra, ker je športnica in potrebuje več hrane; prepričanje, da se spodobi na glas pozdraviti in pogledati v oči, se spremeni, ko Viktor z novimi očali sreča sosedo Lining in ve, da je *njo* spodobno pozdraviti s povešenim pogledom, ker prihaja iz druge kulture.

V zgodbi ne gre za relativizacijo vsega povprek, nikakor ne. Gre za jasen namig, da vse stvari niso vedno točno samo take, kot jih vidim jaz. Zgodba jasno nagovarja k premisleku, k lastnemu premisleku.

Avtorica je koroška Slovenka. To pri njej pomeni vsaj dvoje: odraščanje v slovenski družini, v domačem slovenskem jezikovnem okolju in istočasno odraščanje in vraščanje v avstrijsko družbo in nemški govorni prostor. Na to dvojnost znamo monokulturni in monojezični (večinski) Slovenci gledati zviška. Ampak ta dvojnost prinaša z jezikovno pestrostjo tudi pestrost mentalnih in vedenjskih vzorcev.

Zgodba je jasno, ampak nvsiljivo didaktična in ne pušča odprtega konca. To je, kolikor opažam, ena od pomembnih (ne pa seveda izključnih) lastnosti mladinske literature, zlasti proze, v nemškem svetu. Tozadevno je to drugačen svet od poljskega absurda, češke ironije in naše modernistične jezikovne igre. Na prvi pogled bi se zdelo, da je vsak tak svet do konca izrečene didaktičnosti puščoben in neustvarjalen. Pa ni zmeraj res in ni zmeraj tako. Pričujoča zgodba kaže, da je ta do konca izrečeni in v didaktičnost nagnjeni svet lahko tudi odprt, širok in svetovljanski, tak, ki pokaže razlike, jih sprejema in z njimi sobiva. Ali se vsaj trudi to početi. Zgodba je v tem pogledu manifest neuniformiranosti.

Avtorica že nekaj leti piše, tako za otroke kot za odrasle: slikanici *Filo in Zofija* pa *Hana in vetrovi*, zbirko zgodb, pisanih v dialogu *Vito in Sisi v kuhinji življenja*. Študirala je slavistiko in

doktorirala iz vojne korespondence svojega deda, tudi doktorat je izšel v knjigi: *Ali je kaj pošte zame?* To zapisujem zato, ker se v vseh njenih delih, tako leposlovnih kot znanstvenem kaže izrazita afiniteta do problematike dialoga: dialog med ljudmi, dialog med kulturami, dialog med različnimi razumevanji in pogledi. Tozadevno je tudi v zgodbi o Viktorjevih in Valentininih očalih primer dialoga, ki je šolski primer spoštljivega vztrajanja pri svojem stališču, ne da bi en ali drugi govorec na vsak način hotel drugega preglasiti, ga premagati in uveljaviti lastno voljo. Takle je pogovor med Viktorjevo mamo in Viktorjem:

- »Viktor, kje imaš očala, ki si jih dobil ob rojstvu?«
 »Ne vem, izgubil sem jih!«
 »Očala, ki jih nosiš, niso prava! Zdaj ne veš, kako in kaj je na tem svetu! Gledanje skozi ta očala je narobe!« »Ni narobe! Le drugačno!«
 »Našla sem tvoja očala. Tukaj, natakni si jih, druga pa le vrzi v smeti! V naši družini imamo vsi le ena, in ta so prava!«
 »Jaz bi svet rad gledal in videl z obojimi.«
 »Pa sploh veš, čigava so oglata svetlozelena očala?«
 »Ne, ne vem! Prišla so z nevihto.«

Viktorjevo spoštljivo vztrajanje in mami-na končna tiha odločitev, da bo z vsiljevanjem lastne volje odnehala, povzročita, da mama še naprej nosi samo modra očala, Viktor pa gleda skozi oboja. Nihče ni slavil zmage na račun drugega, nihče se ni postavil nad drugega in tako dokazal svoje premoči. Taka je lahko spoštljiva in nenasilna komunikacija. Vprašanje je, če je zunaj literarnega besedila zares taka, zlasti, ali je zares večinoma taka, ampak zgled je tu. In nosilec zgleda je otrok, odrasli ga pa spoštuje.

V tem pogledu in v tem primeru (torej v tej zgodbi) je didaktičnost zmagala.

Peter Svetina

LJUDSKE (IN AVTORSKE) MODROSTI V STRIPIH

Maja Kastelic: *Muren muzikant ali Kako so mravlje vzljubile umetnost,*
Gašper Rus: *Štirje godci,* **Igor Šinkovec:** *Lovska sreča.* Ljubljana: Forum, 2020 (zbirka Minimundus. Ta ljudske v stripu)

Strip je način pripovedovanja zgodb. Da lahko ljudske pravljice prevedemo v stripovsko govorico, je s serijo slovenskih pravljic, ki jih je objavljala v *Cicibanu* (letnika 2001/2002 in 2002/2003), dokazal Matjaž Schmidt. Njegovi stripi so kasneje izšli v knjigi *Slovenske pravljice (in ena nemška) v stripu*, knjiga je leta 2010 prejela nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico. Tradicijo avtorskih stripov slovenskih ustvarjalcev v revijah *Ciciban* in *Cicido* nadaljuje Jelka Godec Schmidt s stripoma *Vrtec pri Veseli kravi* in *Cicibanda*. Obe seriji sta že doživeli knjižno izdajo.

V Sloveniji imamo bogato tradicijo avtorskih stripov. Prvi slovenski strip je leta 1927 ustvaril Milko Bambič. Med starejšimi ustvarjalci so med otroki najbolj znani in priljubljeni Miki Muster, Marjan Manček, Marjan Amaliotti, Bine Rogelj, Božo Kos in Matjaž Schmidt, zdaj se uveljavljajo mlajši ustvarjalci. Nekateri z avtorskimi stripi, drugi v ustvarjalnih tandemih s pisatelji. V zadnjih letih smo dobili kakovostne poučne stripe, ki poskušajo otrokom in mladostnikom približati različne ustvarjalce in zgodovinska obdobja. Te izdaje so imele velik medijski odmev, pomembno pa bi bilo, da bi si utrle pot tudi v šolski kurikulum, saj s kakovostnimi stripi učenci lahko dopolnijo znanje, ki ga morajo usvojiti. Strip otroke pritegne in pri iskanju poti za spodbujanje branja bi morali izkoristiti njegovo priljubljenost. Izhajajo slovenski in prevedeni stripi, izbira dobrih stripov je vsako leto večja.

Veliko zaslug za razvoj stripa pri nas ima revija *Stripburger*, ki objavlja le stripe. Revija izhaja od leta 1992, izdali so tudi že več knjižnih izdaj. Izdajanje stripovskih knjižic po motivih slovenskih ljudskih pripovedk so začeli leta 2014 s tremi stripi, ki so izšli pod skupnim naslovom *Zverinice iz Rezije v stripu* (David Krančan: *Grdina*, Kaja Avberšek: *Leteča lesica*, Andrej Štular: *Bežimo, svet se podira!*). Avtorji so črpali zgodbe iz zbirke rezijanskih pravljic *Zverinice iz Rezije* etnologa Milka Matičetovega. Projekt so nadaljevali, ker pa pravljice niso bile vezane na določeno pokrajino, je zbirka dobila naslov *Ta ljudske v stripu*. Drobne knjižice (24 str.) manjšega kvadratnega formata so namenjene najmlajšim bralcem. Besedila v oblačkih je malo, zato so primerne tudi za prve bralne korake. Ilustracije so nazorne, otrok »bere« zgodbo ob opazovanju zaporedja slik. Stripi so idealni za dialoško branje, pri katerem odrasli ne berejo otrokom, ampak otroci postajajo pripovedovalci zgodb. Odrasli so aktivni poslušalci, postavljajo vprašanja in dopolnjujejo zgodbo z informacijami. Ob tem se razvija otrokova jezikovna zmožnost, opazimo lahko, da se nekaterim delom zgodbe še posebej posveti in da pogosto na ilustracijah opazi marsikaj, kar odrasli spregledamo.

Modrost in večna sporočila ljudskih pravljic so v novih knjižicah v zbirki *Ta ljudske v stripu* poiskali in aktualizirali mlajši ustvarjalci, vsi pa so že uveljavljeni avtorji stripov in ilustratorji.

Gašper Rus, slovenski stripar, ilustrator, animator in stripovski kritik, ki je na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani leta 2008 diplomiral iz slikarstva, je priredil znano ljudsko pravljico *Štirje godci*. S temnimi barvami je učinkovito pričaral vzdušje nočne poti domov, na koncu pa strani zasijejo v svetlem jutru, veselju in odkritju zlata. Marsikaj, kar je v ljudski pravljici

povedano z besedami, je Gašper Rus povedal z ilustracijo. Pomembni sta ilustraciji na sprednjem in zadnjem veznem listu – začne se z veselim rajanjem in štirimi godci, konča pa s sliko treh godcev, ki med grmički iščejo svoje orehove vejice. Glavne like izpostavita že naslovnica – vidimo štiri godce z orehovimi vejicami – in hrbtna stran knjige – na njej je škrat. Z obrazov godcev razberemo jezo, skrb, presenečenje, veselje, škrat pa izraža nagajivost. Otroci bodo pozorni predvsem na živali v gozdu. Veverica, lisica, srna, zajec veselo prepevajo, ko godci igrajo pred ruševinami starega gradu, na zadnji ilustraciji pa zajec in lisica zaskrbljeno opazujeta godce, ki iščejo svoje vejice. Pri godcu doma sta mačka in petelin in prav te risbe približajo delo najmlajšim.

Živali lahko opazujemo tudi v pravljici *Lovska sreča*. Igor Šinkovec je ilustrator in animator, sodeluje z založbami doma in v tujini. Tudi pri njem porisana vezna lista zbudita zanimanje za zgodbo, ilustracije zajca so igrive in nam tako še pred branjem sporočajo, da bo zgodba zabavna. Lovec sanjari o dobrem ulovu in o tem, kaj vse si bo lahko kupil, če bo ujel zajca, ga prodal ... Otrok bo sanjaril skupaj z lovcem, veliko veselja pa bo imel tudi ob opazovanju živali. Ne spreglejmo še malega deževnika ob kolofonu, ki pove, da Igor knjigo posveča Tanji. Nauk nam pove jazbec Marjan: »Ne kuri ražnja, ko se zajec še po gozdu podi.« Vsa dobra otroška in mladinska dela so večnaslovniška in tudi pri kratkih pravljicah v stripu bodo nekateri deli pripovedi nagovorili mlajše bralce, drugi pa starejše.

Štirje godci služijo z igranjem po gostiščih, a žena godca Petra meni, da bi moral Peter spet delati kot čevljar, da ne morejo živeti le od glasbe. Peter pa rad igra na violino in verjame, da se bo kmalu obrnilo na bolje. O ljubezni do glasbe beremo tudi v pravljici *Muren muzikant*

ali Kako so mravlje vzljubile umetnost. Pravljičico je priredila in naslikala Maja Kastelic, ilustratorica, ki je leta 2015 pritegnila pozornost bralcev in kritikov z avtorsko slikanico brez besedila *Deček in hiša*. Za te ilustracije je leta 2012 prejela nagrado Hinka Smrekarja. Strip *Muren muzikant ali Kako so mravlje vzljubile umetnost* izstopa s svojimi nežnimi ilustracijami. Če je pri Gašperju Rusu poudarek na realizmu, pri Igorju Šinkovcu pa na karikiranju, Maja Kastelic z mehкими linijami pričara vzdušje na travniku in v mravljišču. Barve se spreminjajo z letnimi časi: poletni travnik je obsijan s sončnimi žarki, jeseni se narava obarva v barve jesenskega listja, pozimi jo zagrne snežna odeja. Prepoznamo lahko različne gozdne plodove, opazujemo lahko, kaj delajo mravljičice: pozimi igrajo karte, pletejo, berejo ...

Največje presenečenje pravljice je obrat v razumevanju umetnosti. Kaj bo z našo državo, če bodo umetniki ostali pred zaprtimi vrati in bo pomembno zgolj delo za golo preživetje? Ali je zaradi umetnosti naše življenje lahko lepše? Je muziciranje delo? Kako je s pregovoroma »*Kakor si bo postlal, tako bo spal!*« in »*Kdor ne dela, naj ne je.*«? Sta sočutje in solidarnost še vrednoti? Maja Kastelic mravljišča ne prikaže kot dolino Šentflorjansko, v kateri je umetnost zaničevana, obsojana, nemoralna. Nekatere mravlje imajo pomisleke, ali naj murna, ki zmrzuje v snegu, sprejmejo, a ko premagajo svoj dvom in mu pomagajo, da postane spet »*kot nov*«, s svojim igranjem navduši vse. »*Najboljša zima doslej!*« pravijo, zadnja napisa v knjigi pa sta »*Živela umetnost!*« in »*Dobrodošli umetniki!*«.

Nove tri knjige iz zbirke *Ta ljudske v stripu* imajo nekaj skupnih motivov, ki jih ob pogovoru z otroki lahko izpostavimo. Hkrati pa so zelo različne, saj prinašajo dela treh ustvarjalcev, ki imajo vsak svojo likovno govorico. Z zbirko

dobivamo bogat nabor ljudskih pravljic, ki jim iskriče pripovedi v stripu dodajo avtorski pečat.

Barbara Hanuš

»KAKŠNA IMENITNA IDEJA! IN KAKO PRIJETNA DOBRODOŠLICA!«

Gaja Kos: *Obisk*. Ilustracije Ana Zavadlav. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2019 in 2020 (Zbirka Velike slikanice)

Nekatere knjige se naseljujejo po delcih, tudi če so drobne, jih premorejo za cel gozd. Pridejo, razburkajo, malo podrnjohajo, spet prikolovratijo, potujejo k morju, da bi se zapisala predstavitev, pa ponovno počivajo, dokler se izvirne ilustracije Ane Zavadlav začasno ne naselijo v Mariborski knjižnici in se za tem nevarno približa še konec leta prvega ponatisa ter se ob vsakem novem strokovnem, uredniškem, pisateljskem in kritičarskem glasu Gaje Kos vrnejo tudi barve domovanja tapirja in lenivca.

Nekaj torej je v slikanici *Obisk*, ki tudi naš obisk po prvi gostoljubni izkušnji naredi večkrat in lahko gremo kadar koli malo naokoli ali pa si vsaj iz višin pomahamo. In ni nič narobe, če kakšno obdobje vmes tudi prespimo.

Gaja Kos je vsestransko zanimiva avtorica in strokovnjakinja, ki se v različnih vlogah ukvarja tudi z otroško in mladinsko književnostjo, zapisuje pronicljive literarne kritike, pri založbi Miš ureja izvirno slovensko leposlovje za otroke in mladino, piše in prevaja.

Slikanico *Obisk* je pisateljica Gaja Kos soustvarila z ilustratorico Ano Zavadlav, ob urednici Ireni Matko Lukan in likovnem uredniku Pavletu Učakarju je izšla pri založbi Mladinska knjiga v zbirki *Velike slikanice*. Sveža je z več

vidikov: povabi nas v bujno srednje-ameriško zelenilo živopisanih cvetov in zanimivih živali, za glavna junaka izbere netipična in slovenskim mlajšim otrokom morda nekoliko manj poznana tapirja in lenivca, povezuje vznemrljivost s samoumevnostjo, hitrost s počasnostjo ter s celoto doseže, da smo ob pravljici ves čas veseli, strpni, radovedni in svetli.

Slikanica se je v svojem dvoletnem življenju uvrstila med nominirana dela za nagrado *desetnica* in prejela je znak kakovosti otroških in mladinskih knjig zlata hruška 2020, posebej pomembno in razveseljivo pa je, da knjiga ves ta čas polno živi tudi med slovenskimi mladimi bralci in se umešča v vrh izposoj sodobnih izvirnih slovenskih slikanic.

Obisk, v katerem je vse drugačno, pa kljub vsemu tako zelo postavljeno v poznani nam vsakdan, nosi v sebi tisto slikaniško moč, ki se je ne da prezreti. Ki stopa z besedo, ilustracijo in oblikovanjem, enkrat s koraki nemirnega in v odločitvah naglega tapirja, in drugič v času preprijemajočega se lenivca.

Tapir družabne narave, ki mu hitro postane dolgčas in se ravnokar naseli pod krošnjo bujnega tropskega drevesa, soseda lenivca že prvi dan povabi na obisk. Čeprav na začetku knjige še ne vemo, da sta to Terenc in Smrč, ju poznamo, in čeprav tudi mi niti ne slutimo, da so lenivci tako »zelo, zelo, res zelo počasni«, se nam ni težko enako počasi spuščati z drevesnega desetega nadstropja. Kako zanimivo je otroku »tap, taapp, taaappp...« sestopati k tapirju, kot bil bil v ubesedenem gibanju zarisan tudi že cilj. In kako dobro se je upehati samo ob nekaj premikih gosto odlakanih šap in sprevideti, da včasih tudi običajno »povabilo na obisk ni kar tako«. Je podvig, počitek, odločitev in ritem. Enako kot lenivčeva pot, je tudi ilustracija ob njej polna dihaločih mest za postanek, medtem ko spodaj vse vrvi od barv, priprav, razmislekov, veselja,

pričakovanja in načrtovanja. Kopica najljubših igrač in zaposlitev, tudi živalic, ki polnijo prizorišče, se mora v tapirjevih mislih strniti v tiste najljubše, ki bodo pričarale najlepše in najbolj pravo snidenje in preživljanje skupnega časa. Začne se pospravljanje, pripravljanje prigrizka, iger za zanimivo druženje in ugibanje o tem, ali se сосед bolj zanima za šport ali za umetnost. Tapir ob ugotovitvi, da o lenivcih pravzaprav zelo malo ve, za vsak slučaj poskrbi prav za vse. Pripravi celo gunitvist in človek ne jezi se, priljubljeni igri preteklega, počasnejšega časa, ki se lenivcu lepo poda, in ne pozabi niti na ilustrirano knjigo. Ana Zavadlav temu naboru premišljeno doda obroč, badminton in balinčke iz istega obdobja ter celo vrsto nadrobljenih podrobnosti. Kaj vse lahko v čakanju na lenivca mirno poiščemo v ilustraciji tudi mi! Sestavljamo celote igrač, k potapljaški maski poiščemo dihalo, čopiče k slikarskemu stojalu, najdemo pregrado za preoblečenje, štejeemo kopalke, ugotovimo, katera od knjig je tapirjeva najljubša, odkrijemo lahko celo lesene pručko in ščipalke, ki oddaljeni svet povežejo s poznano preteklostjo domačega okolja. Ko kar nekaj časa tako pomagamo tapirju urejati stanovanje na prostem in je končno vse nared, se v krošnji spet počasi premakne in tudi spet zadrema. Višine se vztrajno spuščajo in tudi po tem, da Ana Zavadlav oba junaka pripelje v skupno dvostransko ilustracijo, lahko slutimo, da se bo srečanje kmalu uresničilo.

Ves čas se prepletata lenivčevo približevanje in tapirjevo zapolnjevanje čakanja, v katerem delavni kosmatinec, da mu hitreje mine, malo tudi prigrizne, se poigra, plava in prelistava »svojo knjigo od začetka do konca in nazaj«. Podobno čakajo tudi druge živali in rdeče kopalke se že sušijo, ko »se je tapir od vseh aktivnosti, ki jih je pripravil za soseda in se jih šel na koncu sam, utrudil. Potem je zadremal. Nato je zasmrčal. Takšnega je

našel lenivec, ko je končno priplezal na tla. »Kakšna imenitna ideja! In kako prijetna dobrodošlica! Takoj bom tudi sam malo zadremal,« je zadovoljno sklenil.«

V tem središčnem delu slikanice in zgodbe se zgodi snidenje in vse je povedano na kratko, po lenivčevo, pa z veliko mero domiselnosti in toplega humorja. Vse je natančno tako, kot mora biti, in hkrati skoraj nič ne teče sočasno in v skladu s pričakovanji, vendar je vseeno zelo naklonjeno in vključujoče.

»Čez nekaj in še malo in še nekoliko več časa sta se tapir in lenivec zbudila ter se zagledala drug v drugega.

»Oho, živio, sosed!« je vzkliknil tapir. »Končno! Hočem reči, dobrodošel!«

»Živio,« je odzdravil lenivec. »Moram reči, sosed, da sem navdušen! Kakšen obisk! Prigrizka se ne bi branil..., sicer pa vse pohvale! Nobenih igrice, nič športa, brez naporov! Naravnost imenitno. I...!«

»Da se gost lahko v miru naspi, takoj ko pride na obisk, to je redko in dragoceno. I...!«

Pademo tudi mi v pristan kozuhastega in težko pričakanega objema. Druženje se je nadaljevalo s pogovori, spalnimi premori, iskanji skupnega časa in s pozornimi razkrivanji navad in lastnosti obeh sosedov. Ves čas z zavedanjem, da je treba izkoristiti vsak trenutek, in z nemirom, ki ne ve, kdaj se bo tok za kratek predah spet prekinil. Kmalu je postalo jasno, da tapir lenivčevega vabila v svoj visoki dom žal ne bo mogel sprejeti in da se zaradi zelo različnih navad ne bosta mogla prav pogosto srečevati. Sta se pa zato v isti gozd kmalu priselila tapir Konstanc in lenivka Dremka. Živahno je bilo odtlej pod krošnjo in v desetem nadstropju se je slišalo kramljanje, ki se je je mnogokrat prevesilo v dremež. Trikrat v tednu pa se je čas naravnal za spremljanje nižinskega gumitvista, vsak dan za pomahanje in marsikdaj za sanje. Če smo pozorni in potrpežljivi

opazovalci, lahko ob kolofonu razberemo celo ilustratorino rešitev, ki obljublja prijateljsko premikanje meja, navezano na srobot in položeno v košaro.

Obisk Gaje Kos nas morda prav zaradi lenivcev, humorja, topline, izvernih imen in sprejemanja drugačnosti v najbolj samoumevno sobivanje mestoma privede k spomину na Svetinove prigode iz knjige *Kako zorijo ježevci*. Slikaniška uresničitev pravljice ta obisk podaljša v vznemirljivo ilustratorsko popotovanje in živobarvna zavedanja o tem, kako nas različnosti bogatijo, kako nas budijo in spijo, kako smo lahko vse hkrati in kako je rdeča tkanina dobrodošlica, toplota, prostor in počitek. Spoznamo celo, da je lahko ista knjiga najljubša na tleh in v višinah, ne glede na to, kako hitro in kdaj se bere. Ilustratorska pripoved Ane Zavadlav verno sledi ubesedeni pravljici Gaje Kos in jo ves čas nadgrajuje do te mere, da se po njenih pokrajinah in dogajanju vedno znova sprehajamo. Mehko in pravljичno, povsem domišljjsko, lahko pa tudi z natančnim spoznavanjem vegetacije tropskega deževnega gozda Srednje Amerike in zanimivih živalskih vrst, ki tapirja in lenivca odzivno spremljajo in, enako kot priljubljeno tapirjevo ogrinjalo spreminja svojo uporabnost, dodani živalski junaki postrežejo s celo paleto svojih razpoloženj in opravkov. Brezčasno in zanimivo je med cvetovi in listi iskati mnoge hroščke, metulje in druge žuželke, raznovrstne pisane ptice, opice, kače, kameleone in jaguarja. Ljubkemu malemu koatiju pa je dodeljena celo močnejša in aktivnejša vloga, ki je ni mogoče spregledati, in se tako približa glavnima junakoma, da rahlo že napeljuje k prijateljstvu.

Odlična ilustratorica Ana Zavadlav se je tudi v tej knjigi mojstrsko izrisala, sledila je živosti, barvitosti, vedrini in toplini zapisanega in je zgodbi pridala toliko drobnih potankosti in predstavljivosti, da je ta njen delež v slikanici naravnost

osupljiv. In je dodaten dokaz, da je Ana Zavadlav umetnica, ki tankočutno razbira otroško in mladinsko književnost, se znajde v različnih tehnikah in sliši pomene in ritem raznovrstnih žanrov in občutenj. Za opus ilustracij in še posebej za knjigo *Čriček in temačni občutek* Toona Tellegena je Ana Zavadlav leta 2019 prejela Levstikovo nagrado, istega leta pa je doživela tudi posebno priznanje mednarodnega sejma knjig za otroke v Bologni, saj so organizatorji njena dela uvrstili na kurirano ilustratorsko razstavo. Za svoja dela je v preteklosti prejela priznanje Hinka Smrekarja, posebno pohvalo Slovenskega bienala ilustracij, slikanice z njenimi ilustracijami so bile mnogokrat med nominiranimi za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico, ob številnih slikanicah je ilustrirala tudi večkrat nagrajeno knjigo Petra Svetine *Molitvice s stopnic*, redno in opazno s svojimi ilustracijami bogati učbenike ter reviji *Ciciban* in *Cicido*. V letošnjem letu je svoj ilustratorski delež pridala monografiji *Tristo zajcev*, v kateri je Anja Štefan zbrala, uredila in v skrben zapis povezala najlepše slovenske ljudske pravljice iz zapuščine Milka Matičetovega. V letu 2020 je bila Ana Zavadlav v aprilu gostja velike ilustratorske razstave, ki jo ob mednarodnem dnevu knjig za otroke vsako leto pripravi Mariborska knjižnica. Ker zaradi epidemije vseh dogodkov v pravem zamahu žal niso mogli skupaj uresničiti, so njene ilustracije velikih formatov ustvarjale spodbudno vzdušje Rotovškega trga, spletna razstava je deloma nadomestila dogajanje v številnih krajevnih knjižnicah, na spletni strani knjižnice pa so njene upodobitve spremljale tudi aktivnosti za mlade bralce in zvočne posnetke pravljič, ki so nastale v sodelovanju Mariborske knjižnice in RTV Maribor.

Decembrski čas nas z ilustratorko Ano Zavadlav srečuje v prazničnih izložbenih oknih knjigarn Mladinske knjige širom po Sloveniji, njeno medeno sonce

pa v letošnji zadnji številki *Cicibana* greje ob pesmi *Čebela* mariborske pesnice in ilustratorke Andreje Borin.

Ana Zavadlav in Gaja Kos se ponovno srečata. Kot se včasih lenivec in tapir, zelo blizu in ne v popolnem prekrivanju.

Takoj za *Čebelo* namreč v istem *Cicibanu* že vstopimo v *Trgovinico z nasmehi* Gaje Kos (ilustracije Jure Engelsberger), v kateri je na deklico pozabljen in zaprašen čakal očarljivi nasmeh, ki velja za redkega in dragocenega, pa ga kljub temu začuda nihče ne išče. Tega je Anastazija deklici podarila z željo, da naj ji prinese v življenju srečo. Naj se z isto željo ob koncu zapisa in ob koncu leta zarišemo tudi v reviji *Otrok in knjiga*.

Maja Logar

22. EVROPSKA KONFERENCA O BRALNI PISMENOSTI IN BRALNI KULTURI

Dublin 2021 (oz. 2022): Literacy and Diversity: New Directions

Za delovanje društev in organizacij v Sloveniji je vse pomembnejše tudi sodelovanje in povezovanje v mednarodnem prostoru. Poleg Slovenske sekcije IBBY, ki tvorno sodeluje v Mednarodni zvezi za mladinsko književnost – IBBY, je v mednarodnem prostoru močno prisotno tudi Bralno društvo Slovenije, ki je od leta 1996 član Mednarodne zveze za pismenost (International Literacy Association), že leta pa aktivno sodeluje tudi v okviru Zveze evropskih bralnih društev FELA (Federation of European Literacy Associations). FELI se je januarja 2020 kot polnopravni član pridružilo tudi Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS.

Trenutno je v FELO vključenih 31 organizacij iz 29 držav, včlani se lahko

vsaka organizacija v Evropi, ki se ukvarja z bralno pismenostjo in bralno kulturo.

Področja delovanja FELE so zelo raznolika:

- pomoč pri razvoju bralne pismenosti in bralne kulture; – spodbujanje in izvajanje empiričnih in teoretičnih raziskav o bralni pismenosti in bralni kulturi;
- razvijanje področja izobraževanja in prispevanje k izvajanju evropskih priporočil glede bralne pismenosti in bralne kulture ter njenega razvoja;
- spodbujanje izmenjave informacij o razvoju bralne pismenosti in bralne kulture med organizacijami članicami Zveze in drugimi organizacijami po vsem svetu;
- sodelovanje z drugimi organizacijami, združenji in ustanovami, tako znotraj Evrope kot zunaj nje;
- organizacija konferenc, seminarjev, programa izmenjave in podpore za raziskave z namenom širjenja dobrih praks in novih izsledkov na področju bralne pismenosti in bralne kulture.

Člani Zveze aktivno sodelujemo pri snovanju smernic razvoja na področju branja in bralne kulture tudi v evropskem prostoru; imamo pregled nad dogajanjem na področju bralne pismenosti in bralne kulture v Evropi in po svetu; imamo možnost povezovanja s sorodnimi organizacijami; spoznavamo primere dobrih praks, spoznavamo različne poglede na branje, bralno kulturo in bralno pismenost ter različne (sistemske) rešitve pri načrtovanju razvoja. V obeh slovenskih društvih, vključenih v FELO, skrbimo za promocijo slovenskih mladinskih avtorjev, mladinske literature ter projektov za promocijo branja v Evropi in širše;

aktivno sodelujemo tudi na mednarodnih konferencah in kongresih.

Ena najpomembnejših dejavnost FELE je organizacija izobraževanj. Člani FELE se predvidoma sestajamo dvakrat na leto. V okviru srečanj lokalna organizacija skupaj s sestankom pripravi tudi manjši simpozij ali seminar. FELE soorganizira evropske in regionalne (npr. nordijske, baltske ali iberiške) konference o bralni pismenosti in bralni kulturi. Vsako drugo leto FELE skupaj z organizacijo/društvom države, v kateri se konferenca odvija, organizira Evropsko konferenco o pismenosti, na kateri so predstavljene tako raziskave kot primeri dobrih praks.

22. Evropska konferenca o bralni pismenosti in bralni kulturi se bo odvijala v Dublinu **poleti 2021 oz. 2022¹** pod naslovom *Literacy and Diversity: New Directions*. Konferenco z združenimi močmi organizirata FELE in LAI (Literacy Association of Ireland). Razpisane so naslednje teme: 1. Zgodnje opismenjevanje, 2. Kakovostno in učinkovito opismenjevanje, 3. Digitalno opismenjevanje, 4. Spodbudna okolja, 5. Vključujoče prakse pismenosti za različne tipe učencev, 6. Vseživljenjsko razvijanje pismenosti.

Vabimo vas, da oddate predloge referatov. Organizatorji jih sprejemajo do **31. januarja 2021**: <https://www.literacyeurope.org/dublin-2021-call-for-proposals-22nd-european-conference-on-literacy-literacy-and-diversity-new-directions/>.

*Petra Potočnik,
Društvo Bralna značka
Slovenije – ZPMS*

*Petra Mikeln,
Bralno društvo Slovenije*

¹ Prav v tem času tečejo pogovori, da bi se konferenca zaradi pandemije zamaknila za eno leto.

PRAZNIK ZLATIH HRUŠK 2020

Zadnja leta smo na tem mestu poročali o prazniku zlatih hrušk v Cankarjevem domu v Ljubljani, kjer smo v okviru Slovenskega knjižnega sejma predstavili nove knjige, ki so prejele znak za kakovost zlata hruška, in se s prireditvijo hkrati zahvalili avtorjem in založnikom, ki so te knjige ustvarili.

Tokrat so bila vrata tega in mnogih drugih kulturnih dogodkov zaprta. In nič ne kaže, da se bodo kaj kmalu odprla na stežaj. Zato jih skušamo nadomestiti z elektronskimi, delimo si jih po spletu in prek njih vabimo v goste k dogodkom, ki se jih da spraviti v spletno obliko. Ta vrata si odpira vsak sam za svojim računalnikom – res ni tako slovesno in prisrčno kot v živo, a smo vsaj skupaj na način, ki je trenutno mogoč.

Tudi bistvo praznika zlatih hrušk, to je predstavitev novih knjig, nagrajenih z zlato hruško, in zahvala vsem, ki so jih ustvarili, smo nekako stlačili v elektronske impulze, ki si jih je možno ogledati na spletni strani Mestne knjižnice Ljubljana. Na tem mestu predstavljamo 23 založb in njihove knjige (101), ki so izšle v letu 2019 in dobile znak za kakovost zlata hruška.

Bolj podrobno o knjigah z zlato hruško in vseh ostalih, ki predstavljajo produkcijo mladinskih knjig v letu 2019, objavljamo v Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig 2020, tokrat ima naslov *O črtah in luknjah*. Priročnik kot samostojno publikacijo že 20 let pripravlja MKL Pionirska, center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Izdajo podpirata Mestna občina Ljubljana in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. Običajno novi Priročnik predstavimo na novembrski Strokovni sredi, zaradi epidemije pa tokrat prav tako samo na domači strani Mestne knjižnice Ljubljana. Poleg vsebine Priročnika si je možno ogledati še predstavitev članka

Žive Jurančič iz Kinodvora, ki v Priročniku predstavlja odlične filme za otroke in mladino:

Za vtis, koliko vsega so morali prebrati in o prebranem predebatirati člani Strokovnega odbora Priročnika, ki knjigam podeljujejo znak zlata hruška, in v kakšnem okolju se gibljejo odlične nove knjige, nam zgoščeno pokaže tabela iz Priročnika:

Tabela 4: ČELOSTNA PREDSTAVITEV VREDNOTENIH KNJIG 2019

VSE VREDNOTENE KNJIGE z letnico izida 2019					OD TEGA SLOVENSKE		
	SKUPAJ	NOVO	PONATIS	SKUPAJ	NOVO	PONATIS	
VSE	835	691	144	282	247	65	
LEPOSLOVJE	688	556	132	241	185	56	
POUČNE	147	135	12	41	32	9	
OD TEGA							
SLOVENSKE	282	217	65				
TUJE	553	474	79				
OD TEGA							
ODLUČNO	152	101	51	71	38	33	
ZELO DOBR	146	122	24	40	26	14	
DOBRO	178	161	17	53	40	13	
POMARJALNO	359	307	52	118	113	5	

Letos se je spremenilo mnogo vsakdanjih stvari tudi pri zlatih hruškah: nekateri procesi niso dokončani, nekateri pa so dobili čas za premiselek in razvoj. Sad takega premisleka je tudi nova zbirka kratkih zvočnih predstavitev Berimo zlate hruške, ki bo, upamo, kmalu na voljo na spletni strani MKL.

O vrenju v svetu, ki odmeva v knjigah za mladino, simbolično govori naslov letošnjega Priročnika, zato ta prispevek končujemo z odlomkom iz njegovega uvodnika, ki o naslovu razmišlja tako:

O črtah in luknjah

Ima to kako povezavo s črtami in luknjami? Ja, naslov tega Priročnika me spominja na hipodrom: množica startnih in

ciljnih črt – strel – množica izhodiščnih in končnih lukenj.

Odpremo knjigo in glej, *zid sredi knjige* (Agee), meja, ki ločuje dve strani. Našo, ki nas vodi *naš Maister* (Stepančič), ki smo *Vranja šesterica* (Bardugo), ki ne pustimo *nikogar čez črto* (Martins), ki smo bili *miši v nebesih* (Procházková), ki smo *preživeli holokavst* (Whittingham), ki nam sveti *svetilnik* (Stepančič) in nam ga prižiga *Lučka* (Schaap).

Na drugi strani *zrcala* (Dabos) so oni, ki so *špehbombe* (Agee), ki so *priklenjeni sloni* (Bucay), ki skrivajo *svoto resnično zgodbo* (Millás), ki so *živeli tu blizu* (Mlakar), ki so zdaj *pregnanci* (Watanabe), in so *v morju zrnca soli* (Sepetys).

In potem, sredi *vsega* (Teller) tega, kar počnemo drug drugemu, pride nekdo, ki najde *luknjo* (Canby) in *nožič* (Kuyper) in *Timbukt* (Svetina), in se loti te črte, ki nas ločuje. Kot *mizar* (Barrenetxea) mojstrsko razkrije, *kaj sploh je to* (Bilban), kar nas tako hudo ločuje, pa bi nas moralo združevati. Kaj ustvarja *migracijski pojmovnik* (Toplak), namesto *knjige o veselju* (Farkas). Podre to tehnično oviro egoizma z znanjem, da vse pripada istemu *periodnemu sistemu* (Jackson), da je *12 korakov za okolje* (Osredkar) nekaj, kar lahko naredimo skupaj za upanje, in ga kot dragoceno *štafeto* (Collier) solidarnosti predamo svojim potomcem, da bo enkrat *res vse v redu* (Sokolov) in bo na prihodnost *še sijalo sonce* (Gruenbaum).

Vojko Zadavec

BOOKBIRD 2019

Janelle Mathis in Petros Panaou, nova glavna urednika revije Mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY

Bookbird, nas uvedeta v vsebino **prve številke** revije v letu 2019, ki se navezuje na izražanje, posredovanje in istovetnost s pomočjo literature.

Prvi prispevek *Before They Give the Order* (Preden bodo izdali ukaz) je bil glavni nagovor kanadske pisateljice Deborah Ellis na IBBY kongresu v Atenah. V njem se osredotoča na moč in vpliv zgodbe, knjig in branja. Na svojih poteh po azijskih in afriških državah je pozornost prisluhnila pripovedim otrok in odraslih o njihovih stiskah, strahovih in brezizhodnosti iz težkega položaja. Prepričana je, da je treba o neenakopravnosti spolov, izkoriščanju, vojnah, begu, boleznih, drugačnosti, uničevanju našega planeta in o krivicah govoriti, vsemu temu prisluhniti in o tem tudi pisati, da bi lahko ustvarili svet, v katerem bodo hudodelstva preprečena – še preden bo potrebno izdati uredbo.

Kelly K. Wissman v prispevku *Reading Radiantly: Embracing the Power of Picturebooks to Cultivate the Social Imagination* (Ob branju: Razvijanje predstave o družbi s pomočjo slikanic) poudari pomen in moč slikanice pri osveščanju mladih bralcev o drugačnosti življenja in nekaterih ljudi, ki živijo blizu nas ali pa v oddaljenih deželah. Potrditev tega so dobili po izvedenem projektu v ZDA, v katerega so bili vključeni učitelji in učenci od 3. do 6. razreda osnovne šole. Z izborom kvalitetnih slikanic različnih avtorjev s sodobnimi globalnimi temami so učitelji skupaj z učenci obravnavali posamezne slikanice z vidika estetike, sporočilnosti teksta in ilustracije ter prikaza držav, kjer je način življenja drugačen. Ob spoznavanju in razumevanju različnosti se je pri mladih bralcih razvijal občutek za prepoznavanje krivic in občutek potrebe po ukrepanju zoper to, kar je v sodobni družbi slabo.

V prispevku »*A Girl Like Me in a Time Gone By*«: *Agency, Reading, and Writing in the Our Australian Girl Series* (»Dekle

kot sem jaz v preteklosti»: Posredovanje, branje in pisanje v seriji Naše avstralsko dekle) Melanie Duckworth kritično analizira avstralsko knjižno serijo, namenjeno dekletom od osmega do dvanajstega leta starosti. V letih 2011–2017 je izšlo štiriinštirideset zgodovinskih zgodb, ki zajemajo obdobje od 1808 do 1983; napisali so jih različni avstralski mladinski pisatelji. Za razliko od podobnih serij v ZDA (*American Girl*) in v Kanadi (*Our Canadian Girl*) se avstralska serija navezuje na pomembne dogodke iz avstralske preteklosti. Tako so v zgodbe vključeni staroselci, naseljevanje belcev, vojne, boj za pravice žensk, priseljevanja ljudi iz neevropskih, predvsem azijskih dežel. Deklice, glavne protagonistke posameznih zgodb, so neposredno povezane z dogajanjem. V zgodbah naj bi mladi bralci spoznali preteklost ter kulturno raznolikost in na ta način krepili medsebojno razumevanje in lastno samozavest.

Sarani Roy v prispevku *When Child Is the Father of Man* (Ko je otrok oče možu) prikaže na primerih bengalskih pravljic iz konca 19. in začetka 20. stoletja obrnjen položaj med otrokom in odraslim, največkrat očetom. V teh pravljicah je otrok kritik nesposobnosti in nemoralnosti starejše generacije, je tisti, ki kaže s svojim zgledom pot v prihodnost.

V rubriki Avtorji in njihove knjige sta tokrat predstavljena dva avtorja. V pogovoru Yasmine Motawy z egiptovsko pisateljico Hadil Ghoneim izvemo, kako si pisateljica prizadeva tudi za to, da bi otroci brali in da bi bile knjige dostopne prav vsem mladim. Monali Chatterjee pa nam predstavi uglednega indijskega pisatelja Ruskina Bonda in nekaj njegovih del za otroke.

Za rubriko Pisma je Manuela Salvi poslala prispevek *Globalization and Italian Children's Publishing* (Globalizacija in italijansko mladinsko založništvo), v katerem opiše stanje sodobnega založništva za mlade. Močno prevladujejo izdaje

prevodov nad izdajami domačih avtorjev in močno prevladujejo prevodi iz angleškega jezika. Da bi domači, italijanski avtorji prišli v mednarodni prostor, se zgledujejo zlasti po ameriških avtorjih in pišejo o podobnih temah, ki pa včasih sploh niso blizu domačim bralcem. Zgledujejo se tudi po njihovem stilu pisanja.

V rubriki Fokus IBBY je tokrat več prispevkov. Objavljena je poslanica ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke, ki jo je pripravila Litovska sekcija IBBY. Avtor mednarodne poslanice (besedila in ilustracije) je Kęstutis Kasparavičius. V poslanici nam sporoča, da nam knjige pomagajo, da ne hitimo. Seznanimo se z uspešnim potekom 36. mednarodnega kongresa IBBY v Atenah, z IBBY nagrajenci 2018, z referati in z novo izvoljenimi predstavniki posameznih pomembnih IBBY dejavnosti. Andersenova nagrajenca 2018 sta pisateljica Eiko Kadono iz Japonske in ilustrator Igor Olejnikov iz Rusije. Član mednarodne žirije za Andersenovi nagradi je bil tudi Andrej Ilc. Med prejemniki IBBY častne liste 2018 so tudi avtorji iz Slovenije: pisatelj Vinko Möderndorfer, ilustratorica Andreja Peklar in prevajalka Nada Grošelj. Dobitnik IBBY-Asahi nagrade za promocijo branja je francoski projekt *Les Doigts Qui Rêvent*. Slovenska sekcija IBBY je za to nagrado kandidirala Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne. Novi predsednik novoizvoljenega izvršilnega odbora IBBY je Mingzhou Zhang iz Kitajske, Junko Yokota iz ZDA je nova predsednica žirije za Andersenovo nagrado 2020, članica te žirije je tudi dr. Tina Bilban iz Slovenije. Predstavljena je nova nagrada IBBY-iRead Outstanding Reading Promoter Award, ki jo sponzorira Shenzen iRead Foundation iz Kitajske.

Patricia Aldana nam predstavlja salvadorsko sekcijo IBBY in požrtvovalna prizadevanja Jorgeja Argueteja in Caroline Osorio, da s svojo »Biblioteca de

los Sueños«, knjižnico sanj, prideta do najbolj revnih, odmaknjenih in zapostavljenih salvadorskih otrok in jim s knjigami in z zgodbami prineseta nekaj dragocenega.

Čprav je **druga številka** tematsko odprta, so avtorji prispevkov zapisali svoja razmišljanja v duhu mednarodne poslanice Kęstutisa Kasparavičiusa: *Knjige nam pomagajo, da ne hitimo*.

Kathy G. Short se seveda zaveda vloge in pomena globalne literature pri sprejemanju različnega načina življenja po svetu in ustvarjanju medkulturnega razumevanja. V svojem prispevku *The Dangers of Reading Globally* (Nevarnosti globalnega branja) s knjižnimi primeri pokaže, da se v globalni literaturi še vedno pojavljajo stereotipi, največkrat je to pogled zahodnjaka na drug svet in drugo kulturo; pojavlja se precenjevanje lastnega in podcenjevanje tujega, nepoznavanje zgodovinskih, družbenih in kulturnih razmer, kar ustvarja pri mladem bralcu napačno mnenje. Opozori na odgovornost ustvarjalcev knjig in vzgojiteljev do mladih bralcev, med njimi je potrebna interakcija, da mladi bralci dobijo pravo sliko o življenju drugih in da jih bo globalna literatura bogatila in odpirala do drugih.

Perry Nodelman se je zamislil nad številčnostjo in priljubljenostjo slikanic, v katerih nastopajo živali. Ugotovil je, da so velikokrat glavni slikaniški junaki ribe, zato je proučeval njihovo vlogo v literaturi za najmlajše bralce. Ribe (to velja tudi za druge živali) v slikanicah večinoma mislijo in govorijo kot ljudje, se obnašajo kot ljudje, imajo človeške navade, stanujejo v hišah, kakršne imamo ljudje, se oblačijo kot ljudje. Tudi njihovo čustvovanje je človeško. Zastavlja si vprašanje, kaj otroci v takih slikanicah izvejo o različnosti bitij na zemlji. Leo Lionni je svojo imenitno slikanico iz leta 1970 naslovil *Fish Is Fish* (Riba je riba),

Nodelman pa je svoj prispevek naslovil *Fish Is People* (Riba je človek).

Zelo občutljive teme v mladinski literaturi se v prispevku »*When Something Is Wrong We Write It: The Portrayal of Female Genital Mutilation in Children's Literature*« (»Če je kaj narobe, pišimo o tem«: Opis ženskega genitalnega pohabljanja v mladinski literaturi) loteva Ann Alston. Svetovna zdravstvena organizacija, ki je obrezovanje žensk poimenovala s Female Genital Mutilation, FGM (žensko genitalno pohabljanje), navaja, da je obrezanih preko 200 milijonov deklc in žensk, predvsem v Afriki, na Bližnjem vzhodu in v Aziji. Obrezovanje se dogaja tudi na Zahodu, kamor se je preneslo s priseljenimi skupnostmi. FGM tema, ki je občutljiva in težka tema za avtorje, založnike, knjigarnarje, knjižničarje in vzgojitelje, je po mnenju Alstonove tema, o kateri je potrebno govoriti in pisati in se pri tem izražati neposredno, poglobljeno in iskreno. V svojem tekstu in seznamu avtorjev sekundarne literature Alstonova navaja tudi Darjo Marinšek.

Vassiliki Vassiloudi je za prispevek *International and Local Relief Organizations and the Promotion of Children's and Young Adult Refugee Narratives* (Mednarodne in lokalne podporne organizacije in promocija mladinskih begunskih zgodb) pregledala več knjig, katerih vsebina se navezuje na zgodbe o mladih beguncih in so jih izdale ali promovirale mednarodne in lokalne organizacije, kot so Amnesty International, UNHCR in RK. Begunske zgodbe so napisane z očmi zahodnjaka, ne opišejo političnega, družbenega in kulturnega stanja dežele, ki jo begunci zapuščajo, tako na primer kot vzrok za beg navajajo vojno, ne pa tudi, zakaj je do vojne prišlo, ne opišejo travm beguncev v taboriščih za begunce, ko čakajo na odhod v obljubljeno deželo. Pri bralcih, ki niso begunci, naj bi te zgodbe vzbujale empatijo in

dobrodelnost. Predvsem pa je v teh zgodbah poudarjeno delo, ki ga opravljajo organizacije.

Philippe Claudet, ustanovitelj francoske neprofitne organizacije Les Doigts Qui Rêvent, LDQR (Prsti ki sanjajo) v prispevku *Tactile Illustrated Books: Did You Say, »A Little Miracle?«* (Taktilne knjige: »Ste rekli, »Majhen čudež?«) opiše pot od začetnih prizadevanj za produkcijo otipljivo ilustriranih knjig za slabovidne in slepe otroke, preko domačih in mednarodnih povezav z zainteresiranimi posamezniki in s strokovnimi ustanovami ter pomočjo države, do ustanovitve LDQR leta 1994, ki je leta 2018 za svoje izjemno uspešno delo pri produkciji in dostopnosti taktilnih knjig prejela IBBY nagrado za promocijo branja IBBY-Asahi Reading Promotion Award.

Za rubriko Avtorji in njihove knjige je Rob Bittner v prispevku *Fairy Tales, Feminism, and Fighting the Patriarchy* (Pravljice, feminizem in boj s patriarhalnostjo) objavil intervju z Elano K. Arnold, mladinsko pisateljico iz ZDA. Pisateljica v pogovoru razkriva samo sebe, odnos do pisanja in svoj pogled na spolne napade, posilstva in nasilje nad ženskami.

Saori Katagiri je za rubriko Pisma poslala prispevek *Making and Playing Kamishibai in Arabic for Muslim Audiences* (Kamišibaj v arabščini za muslimansko publiko). Pripovedovanje pravljič ob ilustracijah arabskim otrokom, ki živijo na Japonskem, se ji zdi izredno primerno, saj pripovedovalec neposredno zazna in reagira na čustvene odzive otrok in lahko odgovarja na vprašanja ter tako pojasnjuje, kar je otrokom nepoznano, posebno razlike med japonskim in arabskim načinom življenja.

Patricia Aldana, predsednica mednarodne žirije za Andersenovi nagradi 2018, je za rubriko Fokus IBBY pripravila poročilo o delu te žirije. Poudarila je odgovorno, častno in izjemno delo, ki so

ga opravili člani mednarodne žirije, med katerimi je bil tudi Andrej Ilc iz Slovenije. Objavljena sta tudi govora obeh nagrajencev, pisateljice Eiko Kadono iz Japonske in ilustratorja Igorja Olejnikova iz Rusije, ob podelitvi nagrade v Atenah.

Na naslovnici **tretje številke** piše, da je to posebna številka, posvečena mladinski literaturi, ki je bila izvirno izdana v jeziku, ki ni angleški.

V prispevku *Gabriela Mistral's Poetic Rettelings of Four Classic Fairy Tales* (Poetična pripoved štirih klasičnih pripovedk Gabriele Mistral) Andrea Casals Hill podrobno opiše Mistraline poetične verzije klasičnih evropskih pravljič (*Sneguljčice*, *Rdeče kapice*, *Pepelke* in *Trnuljčice*) iz let 1924 do 1928 in njihove ponovne, tokrat ilustrirane izdaje iz let 2012 do 2014 pri čilski založbi Amanuta. Gabriela Mistral (1889–1957), pesnica, pisateljica, diplomatka in feministka, je prva latinsko ameriška avtorica, ki je (leta 1945) prejela Nobelovo nagrado za književnost. Med drugim si je v svojem življenju močno prizadevala za izobraževanje in branje mladih, še posebej deklet.

Marianna Koljonen iz Finske, med drugim aktivna zagovornica veganstva in pravic živali, proučuje pojav veganske teme v mladinski literaturi. Zanimalo jo je, kako je veganstvo, ki ga v zadnjih letih sprejema vse več ljudi po svetu, predstavljeno v mladinski literaturi, kaj vpliva na odločitev za veganski način življenja (družinsko in širše družbeno okolje) in kako je veganstvo mladim predstavljeno. Svoja opažanja pri prebranih knjigah, še posebej pri *Karl Klops der coole Kuhheld* (Karl Klops kravji junak. 2012) nemškega pisatelj Uda Tautbutza in *Eino ja suuri possukysymys* (Eino in problem zaradi pujsov. 2018) finskega pisatelja Anttija Nyléna, je zapisala v prispevku *Thinking and Caring*

Boys Go Vegan: Two European Books That Introduce Vegan Identity to Children (Misleča in skrbna fanta postaneta vegana: Dve evropski knjigi, ki otrokom predstavita veganstvo).

Lijun Bi in Xiangshu Fang v prispevku *Big Nose, New Emile, and China's Revolutionary Children's Literature* (Veliki nos, Novi Emil in kitajska revolucionarna literatura za otroke) predstavi mladinski knjigi dveh uglednih kitajskih pisateljev iz obdobju tridesetih let preteklega stoletja: *Dabizi de gushi* (Zgodba Velikega nosa) pisatelja Mao Duna in *Xin Aimier* (Novi Emil) pisatelja Lao Sheja. V tem obdobju so se pojavila tudi za mlade dela, ki so bila propagandna in so spodbujala k revolucionarnosti. Zgodbe prinašajo sporočilo, da je vse potrebno podrediti doseganju revolucionarnih idealov in se zanje celo žrtvovati.

Prispevek *Tooran Mirhadi and Jella Lepman: Two Women, Two Continents, One Aspiration* (Tooran Mirhadi in Jella Lepman: Dve ženski, dva kontinenta, ena težnja) Leile (Roya) Maktabi Fard je poklon dvema ženskama, ki sta si vsaka na svojem koncu prizadevali za uveljavljanje in zavedanje pomena mladinske književnosti: Jella Lepman (1891–1970) v zahodni Evropi in Tooran Mirhadi (1927–2016) v Iranu. Med drugim sta dali pobudo za dostopnost otroških in mladinskih knjig, za ustanavljanje knjižnic za otroke in mladino in za ustanovitev mednarodnih in nacionalnih strokovnih ustanov za področje mladinske književnosti. Delo, ki sta ga začeli, se nadaljuje in nadgrajuje še danes.

Carina Rodrigues v prispevku *Manuela Bacelar and Her Groundbreaking Work in the Field of Portuguese Picture-books* (Manuela Bacelar in njeno prelomno delo na področju portugalskih slikanic) predstavi opus portugalske ilustratorke Manuele Bacelar (rojene leta 1943). Bacelarjeva je tudi avtorica tekstov, s katerimi posega v najsodobnejšo,

tudi problemsko tematiko. Za svoje delo je prejela več domačih in mednarodnih nagrad, med njimi tudi zlato jabolko na bratislavskem bienalu ilustracij, BIB 1989.

V rubriki Otroci in njihove knjige Elise Bertoldi v prispevku *Let's Tell a Tale: Storytelling Events in English L2* (Povejmo zgodbo: pripovedovanje zgodb v angleščini L2) opiše uspešen projekt, ki sta ga v italijanskem Vidmu zastavili in izvedli univerza in mestna knjižnica, da bi promovirali angleščino kot drugi jezik – L2 s pomočjo literature za otroke. Dogodki pripovedovanja zgodb iz slikanic v angleškem jeziku so potekali v času od oktobra 2018 do maja 2019 v več enotah mestne knjižnice, sodelovali so pripovedovalci, knjižničarji, učitelji, vzgojitelji in študenti, poslušalci pa so bili otroci in njihovi družinski spremljevalci.

V isti rubriki Fatemeh Farshchi, Fatemeh Jafari in Seyede Mahsa Mahdavian v prispevku *The Birth of the Little Critic* (Rojstvo Malega kritika) predstavijo nastajanje izobraževalne platforme Mali kritik (na družbenem omrežju leta 2018), katere cilj je, da bi mladi v Iranu sami ocenjevali njim namenjene knjige in se s pomočjo strokovnjakov izpopolnjevali v presojanju literature ter se tako tudi duhovno bogatili.

Angela Yannicopoulou je za rubriko Avtorji in njihova dela poslala svoj pogovor z ugledno grško pisateljico Mario Papayanni, ki piše tudi knjige za otroke in mladostnike. V prispevku *Labyrinths, Threads, Aeolus's Bag, and Other Connected Vessels* (Labirinti, niti, Eolov meh in druge sorodne povezave) pisateljica govori o svojem pisanju za mlade. Loteva se ga z vso odgovornostjo, saj bi mladim bralcem rada odprla vrata v nove svetove, ki bi jih pritegnili in spodbudili k branju knjig.

Panagiotis Kapos je za revijo napisal pismo *Chinese-Greek Collaborative*

Ventures around Children's Books (Kitajsko-grško sodelovanje v pustolovščinah, povezanih s knjigami za otroke) o medsebojnem prevajanju in tudi izdajanju mladinske literature. Dogovori in osebno prizadevanje so pripeljali do uspešnega sodelovanja in posredovanja literature bralcem v obeh državah.

Med IBBY novicami je prispevek o projektu LDQR, ki je prejel nagrado IBBY-Asahi Reading Promotion Award 2018. Objavljena je novica o novi IBBY sekciji, ki so jo ustanovili v Sri Lanki, in poročanje o potujoči razstavi tihih knjig v Ukrajini.

Med dopisnicami, ki opozorijo na posebno zanimive knjige, je slikanica slovenske ilustratorke in slikarke Maje Kastelic *A Boy and a House* (Deček in hiša), Berkeley, CA: Annic Press, 2018, ki jo s kratko anotacijo priporoča Bettie Parsons Barger.

V zadnji, **četrty številki** tega letnika so predstavljeni nominiranci za Andersenovo nagrado 2020 in člani mednarodne žirije za Andersenovo nagrado. V duhu te nagrade so tudi platnice revije. Na prvi strani je ilustracija iz Andersenovega *Grdega račka* ilustratorja Thea van Hoytema, na zadnji strani pa fotografije Nami Island Inc., sponzorja Andersenove nagrade, in Centra Andersenovih slikanic na otoku Nami v J Koreji. Za Andersenovo nagrado 2020 je bilo nominiranih 34 pisateljic in pisateljev ter 36 ilustratorok in ilustratorjev iz 39 držav. Predloge za nagrado so poslale nacionalne sekcije IBBY. Slovenija je kandidirala pisatelja Petra Svetino in ilustratorja Damijana Stepančiča. Predsednica 13 članske mednarodne žirije za Andersenovo nagrado 2020 je bila Junko Yokota iz ZDA, članica mednarodne žirije pa tudi dr. Tina Bilban iz Slovenije.

Tanja Pogačar

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

dr. **Barbara Baloh**, znanstvena sodelavka Univerze na Primorskem, docentka za didaktiko slovenščine, publicistka

dr. **Tina Bilban**, raziskovalka na Inštitutu Nove revije, literarna kritičarka, urednica in pisateljica; predsednica Slovenske sekcije IBBY (Mednarodne zveze za mladinsko književnost) in članica mednarodne žirije za Andersenovo nagrado

dr. **Eda Birsa**, znanstvena sodelavka Univerze na Primorskem, docentka za didaktiko likovne vzgoje

Meta Blagšič, samostojna bibliotekarka v Službi za mlade bralce v Mariborski knjižnici

Meta Cerar, prevajalka

Jelka Godec Schmidt, akademska slikarka, ilustratorica, oblikovalka

mag. **Barbara Hanuš**, profesorica slovenščine in pedagogike, višja knjižničarka, strokovna sodelavka revij *Ciciban* in *Cicido*, pisateljica in avtorica strokovnih člankov

dr. **Dragica Haramija**, redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, programska vodja festivala Oko besede

Petra Mikeln, članica upravnega odbora Bralnega društva Slovenije in predstavnica BDS v FELA (Zveza evropskih bralnih društev)

Manica Klenovšek Musil, arhitektka, ilustratorica, ustvarjalka avtorskih slikanic

Samanta Kobal, dramaturginja, avtorica dramskih besedil

Katarina Kogej, prevajalka, avtorica kratkih zgodb

Pšenica Kovačič, slikarka, ilustratorica in oblikovalka

Marko Kravos, pesnik, pisatelj, prevajalec, publicist, predsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Maja Logar, vodja službe za mlade bralce v Mariborski knjižnici, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*, članica izvršnega odbora Sekcije za mladinsko knjižničarstvo pri ZBDS

dr. **Alenka Kepic Mohar**, vodja Izobraževalnega založništva v založbi Mladinska knjiga, publicistka

Igor Oleynikov, ruski ilustrator, član mednarodne žirije Bratislavskega bienala ilustracije

Tanja Pogačar, upokojena bibliotekarka, prva predsednica Slovenske sekcije IBBY

Petra Potočnik, strokovna sodelavka Društva bralna značka Slovenije ZPMS, nacionalna koordinatorica Nacionalnega meseca skupnega branja 2020

dr. **Barbara Pregelj**, raziskovalka, prevajalka, publicistka, urednica in založnica, pridružena profesorica na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Slavko Pregl, mladinski pisatelj, basnopisec, satirik, publicist, založnik in urednik; podpredsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka, založnica

dr. **Alenka Spacal**, sociologinja, pisateljica, pravljíčarka in ilustratorica, ustvarjalka avtorskih slikanic

dr. **Peter Svetina**, pisatelj, pesnik, prevajalec, literarni zgodovinar, univerzitetni profesor; član uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Darka Tancer-Kajnih, profesorica slovenščine, urednica revije *Otrok in knjiga*, moderatorica različnih literarnih dogodkov, članica organizacijskega odbora Društva za humanistična vprašanja Argo za pripravo festivala Oko besede

Vojko Zadavec, knjižničar v Pionirski knjižnici KOŽ Ljubljana, avtor številnih razstav in člankov

dr. **Jack Zipes**, emeritus na Univerzi v Minnesoti (ZDA), raziskovalec, publicist, pripovedovalec

NAVODILA AVTORJEM

Rokopise, ki so namenjeni objavi v reviji *Otrok in knjiga*, avtorji pošljejo na naslov uredništva: **Otrok in knjiga, Mariborska knjižnica, Rotovski trg 6, 2000 Maribor.**

Za stik z urednico lahko uporabijo tudi el. naslov: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si

Avtor naj besedilo obvezno priloži ime institucije, na kateri dela, in svoj domači ter elektronski naslov.

Če rokopis ni sprejet, urednica avtorja pisno obvesti.

Ob izidu revije dobi avtor 1 izvod revije in avtorski honorar.

Objava v reviji vključuje tudi objavo njene digitalne različice na spletnem portalu dLib.

Tehnični napotki:

Prispevki za revijo *Otrok in knjiga* so napisani v slovenščini, izjemoma po dogovoru z uredništvom v tujem jeziku. Pričakuje se, da so rokopisi, namenjeni objavi v reviji, jezikovno neoporečni in slogovno ustrezni. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, drugi prispevki pa naj ne presegajo 10 strani (20.000 znakov). V rubriki Polemika bomo objavili samo prispevke v obsegu do 5000 znakov. Razprave morajo imeti sinopsis (do 300 znakov) in povzetek (do 2000 znakov oz. do 1 strani). Sinopsisi bodo objavljeni v slovenščini, povzetki pa v angleščini (za prevod lahko poskrbi uredništvo). Rokopis je potrebno oddati v dveh na papir iztisnjenih izvodih (iztis naj bo enostranski, besedila naj bodo napisana v enem od popularnih urejevalnikov besedil za okensko okolje, v pisavi Times New Roman, velikost 12 pik z eno in pol medvrstičnim razmikom na formatu A4. Naslov članka in naslovi ter podnaslovi poglavij (zaželeno je, da so daljši članki smiselno razčlenjeni) naj bodo napisani krepko.

Citati med besedilom so označeni z narekovaji. Daljši navedki (nad pet vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne) v velikosti pisave 10 pik. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem oklepaju; na začetku in na koncu citata tropičja niso potrebna. Opombe niso namenjene citiranju literature, njihovo število naj bo čim manjše. Navajajo se tekoče. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločilom. Literatura naj se navaja v krajši obliki samo v oklepaju tekočega besedila, in sicer takole: (Saksida 1992: 35). V seznamu literature navedek razvežemo

za knjigo:

Igor Saksida, 1992: *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

za del knjige:

Niko Grafenauer, 1984: Ko bo očka majhen. V: Jože Snoj: *Pesmi za punčke in pobe*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

za zbornik:

Boža Krakar Vogel (ur.), 2002: *Ustvarjalnost Slovencev po svetu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

za članek v reviji:

Alenka Glazer 1998: O Stritarjevem mladinskem delu. *Otrok in knjiga* 25/46. 22–30.

V opombah so enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Igor Saksida, *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992, 35.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so postavljeni ležeče. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Pri zaporednem navajanju več del istega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 2003a, 2003b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

VSEBINA

ČLANKI – RAZPRAVE

Tatjana Pregl Kobe, <i>Slovenski knjižni ilustratorji (2. del)</i>	5
Dragica Haramija, <i>Inovativnost avtorskih slikanic Manice Klenovšek Musil</i> ...	25
Alenka Kepic Mohar, <i>V naročju mobilcelov in tablic ali izgubljena priložnost, da bi z branjem razvijali otrokovo razmišljanje</i>	39

POGLED NA (SVOJE) DELO

Tatjana Pregl Kobe, <i>Zakaj Igor Oleynikov, Andersenov nagradjenec, poslušša Davida Bowieja</i>	46
Manica Klenovšek Musil, <i>Od arhitekture do slikanic in otroških projektov: naprej, nazaj, levo, desno, dol in gor</i>	54

ODMEVI NA DOGODKE

Barbara Baloh, Barbara Pregelj, Eda Birsa, Samanta Kobal, <i>(Za)govor ustvarjalnosti – 100 let z Giannijem Rodarijem</i>	59
Jack Zipes, <i>Srečanja z Giannijem Rodarijem</i>	63
Barbara Pregelj, <i>Na letošnjem mednarodnem prevajalskem simpoziju tudi o prevajanju mladinske književnosti</i>	75
<i>20. Pravljični dan Mariborske knjižnice</i>	78
Meta Blagšič, <i>V zenitu zgodb in pripovedovanja</i>	78
Maja Logar, <i>Pravljični dan z ilustratorskimi spremstvi Danijela Demšarja</i>	81
<i>60 let Bralne značke</i>	84
Marko Kravos, <i>Knjiga: datum in kraj rojstva in jeziki, v katerih zaživi. O branju na zaseben in javen način</i>	84
Slavko Pregl, <i>Delo v tem gibanju me je ves čas polnilo z velikim veseljem</i>	86

IN MEMORIAM

Darka Tancer-Kajnih, *V spomin Alenki Glazer* 89

JUBILEJI

Darka Tancer-Kajnih, *Življenjska jubileja dveh klasikov sodobne slovenske književnosti* 92

IBBY NOVICE

Nagrade in priznanja slovenske sekcije IBBY 2020 93

OCENE – POROČILA

Peter Svetina, *Kdo je kriv: krof, komar ali K?*
(Maša Ogrizek: *Krasna zgodba*) 96

Peter Svetina, *Kaj je prav in kaj narobe*
(Sabine Buchwald: *Viktor in skrivnostna očala*) 98

Barbara Hanuš, *Ljudske (in avtorske) modrosti v stripih*
(Maja Kastelic: *Muren muzikant ali Kako so mravlje vzljubile umetnost*,
Gašper Rus: *Štirje godci*, Igor Šinkovec: *Lovska sreča*) 99

Maja Logar, *»Kakšna imenitna ideja! In kako prijetna dobrodošlica!«*
(Gaja Kos: *Obisk*) 101

Petra Potočnik, Petra Mikeln, *22. evropska konferenca o bralni pismenosti in bralni kulturi Dublin 2021 (oz. 2022): Literacy and Diversity: New Directions* 104

Vojko Zadavec, *Praznik zlatih hrušk 2020* 106

Tanja Pogačar, *Bookbird 2019* 107

Avtorji v tej številki 113

Navodila avtorjem 115

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

- Tatjana Pregl Kobe, *Slovene literary illustrators (Part 2)* 5
- Dragica Haramija, *Innovativeness in the Picture Books Written and Illustrated by Manica K. Musil* 25
- Alenka Kepic Mohar, *In the lap of mobile phones and tablet PCs or a lost opportunity to promote child's thinking abilities through reading* 39

SELF-REVIEW

- Tatjana Pregl Kobe, *Why does Igor Oleynikov, winner of the Andersen Award, listen to David Bowie* 46
- Manica Klenovšek Musil, *From architecture to picture books and children's projects: onwards, backwards, left, right, up and down* 54

RESPONSES TO EVENTS

- Barbara Baloh, Barbara Pregelj, Eda Birsa, Samanta Kobal, *In defence of creativity – 100 years with Gianni Rodari* 59
- Jack Zipes, *Meetings with Gianni Rodari* 63
- Barbara Pregelj, *This year's international translation symposium was also dedicated to translating children's literature* 75
- 20th Fairy-tale day of the Maribor library* 78
- Meta Blagšič, *At the zenith of stories and narratives* 78
- Maja Logar, *A fairy tale day in the company of Danijel Demšar's illustrations* 81
- 60 years of the Reading badge* 84
- Marko Kravos, *Book: birth date, birth place and the languages she lives in Reading in private and public way* 84
- Slavko Pregl, *The work in this movement has always been a greatest joy for me* 86

IN MEMORIAM

Darka Tancer-Kajnih, *In memory of Alenka Glazer* 89

JUBILEE

Darka Tancer-Kajnih, *Life jubilees of two classics of the contemporary Slovene literature* 92

IBBY NEWS

The 2020 Slovene IBBY section awards and recognitions 93

REPORTS – REVIEWS

Peter Svetina, *Who's the guilty one: doughnut, mosquito or k?*
(Maša Ogrizek: *Krasna zgodba*) 96

Peter Svetina, *What is right and what is wrong*
(Sabine Buchwald: *Viktor in skrivnostna očala*) 98

Barbara Hanuš, *Folk (and authorial) wisdom in comics*
(Maja Kastelic: *Muren muzikant ali Kako so mravlje vzljubile umetnost*,
Gašper Rus: *Štirje godci*, Igor Šinkovec: *Lovska sreča*) 99

Maja Logar, *»What a brilliant idea! And what a pleasant welcome!«*
(Gaja Kos: *Obisk*) 101

Petra Potočnik, Petra Mikeln, *22nd European conference on reading literacy and reading culture* 104

Vojko Zadavec, *The 2020 Golden Pear Day* 106

Tanja Pogačar, *Bookbird 2019* 107

Journal authors 113

Guidelines for contributors 115

OTROK IN KNJIGA

109

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Revijo je s finančno podporo Javne agencije za knjigo
založila Mariborska knjižnica

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

